CURS DE LIMBA ROMÂNĂ PENTRU INVĂŢĂMÂNTUL SECUNDAR

MANUAL
DE
LIMBA ROMÂNĂ

(CARTE DE CITIRE ŞI GRAMATICĂ)

CONFORM PROGRAMEI DIN 1929

PENTRU CLASA III A ŞCOALELOR SECUNDARE DE BĂEŢI ŞI FETE

DE

MIHAIL DRAGOMIRESCU ŞI **GHEORGHE ADAMESCU**

Profesor de Literatură română la Universitatea din Bucureşti

Profesor la Liceul Sf. Sava

Aprobat de Ministerul Instrucţiunii în anul 1929

140158

CAROLI

TAXA TIMBRULUI DIDACTIC DE 5% PENTRU ACEST MANUAL SA PLATIT DIRECT CASEI CORPULUI DIDACTIC CONE DECIZIUNEI N° 2469/924

BUCUREŞTI

Editura Librăriei SOCEC & Co., Societ. Anonimă

1929

Ediţia I. Tipărită în 6000 exemplare.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
„CAROL I" BUCUREȘTI
COTA 37655

1956

Biblioteca Centrală Universitară
Bucureşti
Cota 076.3/14114
Inventar 140158

RC 32/08

BCU-Bucuresti
C140158

PREFAȚA

Aceste lucrări se înfățișează ca a treia redacție a materiei de limba română după cerințele programului.

E poate ultima dar în acelaș timp cea mai completă, întrucât cerințele nouii programe sunt mult mai drepte de cât cerințele programelor anterioare. In aceste manuale se vor găsi deci, în ce privește materialul de citit, numai bucăți alese din punct de vedere estetic, punct, care nu exclude, de sigur, interesul național și moral. Dar nu se vor mai întâlni într'însul bucăți de Geografie, de Istorie, de Științe Naturale, care își au locul lor firesc numai la lecturile particulare ale acestor obiecte.

In ce privește Gramatica iarăși, s'a căutat a se deosebi interesul gramaticai de cel literar. O bucată de lectură poate servi și ca material gramatical, dar nu **în acelaș timp** *cu lectura. Literatura nu va fi dar amestecată cu Gramatica. Gramatica va constitui, ca în bunele vremuri vechi, fără însă defectele lor, un obiect de sine stătător întemeiat pe limba vie fie scrisă fie vorbită, a neamului.*

O inovație în aceste noui manuale este introducerea, ca studiu aparte, și conform cerințelor programei, a materialului de compoziție și stil. El se datorește străduinței noilor noștri colaboratori: d-l **N. I. Russu,** *profesor și șef de lucrări universitare, pentru clasa I; d-ra* **Cora Valescu,** *asistentă universitară pentru clasa II, și d-l* **Gh. Marinescu,** *profesor secundar și asistent universitar, pentru clasa III.*

Conlucrând din nou cu colegii noștri, ce au introdus vechile manuale în clasele lor, la reformarea învățământului

limbii române, — atât cât s'a putut, ţaţă de deţectele vechilor programe, — sperăm că aceste manuale, vor contribui, cu ajutorul domniilor lor, la această reţormă, cu atât mai mult cu cât în ele domneşte aceeaşi concepţie dela clasa I secundară, până la studiile universitare.

PROGRAMUL CURSULUI DE LIMBĂ ROMÂNĂ

INSTRUCȚIUNI GENERALE

I. Scopul.

Scopul învățământului limbii române este ca, prin cunoașterea precisă a formelor corecte și caracteristice ale lexicului, morfologiei și sintaxei, cum și prin lectură cât mai intensivă, elevii să-și însușească frumusețile de fond, formă și armonie ale creațiunilor literare române scrise și nescrise în așa fel, ca ei să ajungă a-și exprimă corect propriile idei, sentimente și tendințe.

De aci rezultă că școlarul va trebui:

1. Să-și poată exprimă corect și, dacă se poate, frumos, stările lui sufletești, atât în vorbire, cât și în scris.

2. Să ajungă la o cunoștință cât mai desvoltată și cât mai precisă a vocabularului și construcțiilor originale.

3. Să dobândească deprinderea de a citi singur, pentru a-și formă gustul literar.

4. Să ajungă a citi expresiv și cu dicțiune corectă.

II. Materia.

Învățământul limbii române în școala secundară cuprinde:

1) Citire; 2) exerciții de vorbire; 3) cunoștințe de gramatică și limbă; 4) teorii literare; 5) Istoria literaturii și 6) compuneri.

1. **Citirea** *va fi partea fundamentală pe care se vor sprijini exercițiile de vorbire, teoria și analiza literară și compunerile.*

Elevul trebuie să învețe să citească corect și expresiv, să dobândească cunoștința unui număr însemnat de creațiuni literare, atât române cât și străine, în traduceri bune, pentru a se puteà lămuri asupra genurilor și curentelor literare.

2. **Exercițiile de orbire** *vor constà din: 1) reproducerea liberă a bucăților de citire; 2) recitări de poezii; 3) întrebări și răspunsuri cât mai precise în legătură cu cunoștințele de limbă și cu analiza bucăților de lectură și a compoziților; 4) desvoltarea unei teme luate sau din materia citită, sau dată după un plan fixat, sau libere.*

3. **Cunoștințele de gramatică și de limbă** *se vor referì la: a) Categoriile gramaticale; b) Sintaxa și ordinea cuvintelor din propozițiune; c) Cât mai multe expresiuni particulare limbii române; d) Exerciții de sinonimie și de nuanțe de cuvinte; e) Evoluțiunea sensului unui cuvânt caracteristic.*

4. **Teoria și analiza literară** *la cursul inferior va cuprinde cunoașterea câtorva forme literare pe temeiul bucăților citite.*

5. **Compunerile.** *La cursul inferior va constà din:* a) *Copieri şi dictări;* b) *Reproduceri libere de bucăţi citite;* c) *Intocmirea planului unor bucăţi citite;* d) *Descrieri şi naraţiuni simple sau în scrisori;* e) *Compuneri de pe un plan dat sau libere;* f) *Rezumate;* g) *Scrisori, şi* h) *Acte. Compunerile se vor face şi în clasă şi acasă.*

6. **Istoria limbii române.**

7. **Istoria literaturii române**

III. Instrucţiuni metodice.

Pentru diferitele părţi ale cursului de limba română, se fac următoarele recomandări.

1. *Citirea şi compunerile sunt temeiul* **întregului curs.** — Pentru aceasta, trebuie ca profesorul însuşi să fie un model în această privinţă; să citească înaintea şcolarilor în clasele inferioare regulat şi din când în când şi în celelalte.

Lectura va fi precedată, la nevoie, de scurte întrebări şi lămuriri. Poeziile să nu fie prea mult disecate prin analiză, nici date ca teme de exerciţii. Oricare ar fi clasa şi programa ei respectivă, să nu se piardă niciodată din vedere că scopul esenţial al lecturii oricărei bucăţi sau opere este priceperea şi gustarea frumuseţii ei, răsunetul ei în sufletul tinerimii.

2. *Exerciţiile de vorbire* sunt menite a contribuì să se deà şcolarilor deprinderea de a puteà spune uşor, corect, într'o desfăşurare ordonată a cugetării, cu încredere în sine, dar fără presumţiune, ceeace au de comunicat altora.

Poeziile de recitat trebuie să fie întâiu citite de profesor sau de elevì în clasă; să nu se înveţe pe dinafar ănimic ce n'ar fi fost prealabil bine priceput şi simţit.

Pentru întreaga şcoală să se stabilească un mic număr de poezii alese după frumuseţea cuprinsului şi după armonia limbii, cari trebuie să fie învăţate pe de rost de toţi elevii şi a căror recitare va fi cerută regulat în toate clasele. Pe lângă acest ciclu de poezii, se vor îndemnà şcolarii să înveţe de recitat şi altele, alese de ei, cu aprobarea profesorului, astfel încât la terminarea liceului, să nu fie nici un absolvent care să nu ştie pe dinafară câtevà poezii frumoase din literatura noastră poporană şi din cea cultă, sau fragmente caracteristice.

Nu se va îngăduì, nici în clasă, nici mai cu seamă la serbările şcolare, recitarea de poezii, tendenţioase ori bucăţi în cari se batjocoresc sau se ridiculizează alte naţiuni, clase sociale ori categorii profesionale.

Temeiul exerciţiilor de vorbire, în clasele inferioare, va fi povestirea liberă a celor citite, auzite sau trăite. In clasele I şi II şi la nevoie şi mai târziu, se vor stabilì prin câtevà întrebări de orientare punctele principale. Chiar şi la simpla reproducere a celor citite în clasă sau acasă şi mai târziu în cursul superior, la darea de seamă despre o bucată mai întinsă sau despre o întreagă operă, şcolarii trebuie să fie deprinşi a înfăţişà într'o formă personală cele ce au citit.

3. *Lucrările scrise.*

Incepând cu scurte copieri şi dictări şi ajungând până la compuneri personale, lucrările în scris, mergând paralel cu exerciţiile de vorbire şi cu celelalte părţi ale cursului, au menirea de a ajută pe şcolari să se deprindă a scrie cu îngrijire, corect, din punct de vedere al formelor limbii şi al punctuaţiei, clar şi precis în ce priveşte înţelesul şi valoarea termenilor, ordonat şi logic în desfăşurarea cugetării.

În clasa I, vor fi scurte dictări și copieri, reproduceri libere a cuprinsului unor mici povestiri, imediat după citirea sau auzirea lor în clasă.

Se va stărui în deosebi, ca până la sfârșitul clasei III elevii să aibă siguranță, cel puțin în privința principalelor greutăți ale ortografiei și ale punctuației, a întrebuințării corecte a construcțiilor frazei și a termenilor uzuali. Aceste rezultate să nu fie câștigate mecanic, ci să se întemeieze pe o explicare și o înțelegere a formelor și a construcțiunilor, a legăturii dintre cugetare și semnele de punctuație.

Să se copieze sau dicteze scurte bucăți cu un înțeles deplin și atrăgător, la nivelul înțelegerii copilului. Dictarea se va face în propoziții întregi, cu tonul și pauzele cerute, fără dictarea semnelor de punctuație, astfel încât copiii să se deprindă a cunoaște legăturile și pauzele logice întregi, cu tonul și pauzele cerute, fără dictarea semnelor de punctuație, corespunzătoare. Aceste exerciții se vor urmă și în clasele următoare. Corectura lucrărilor se va face cu clasa întreagă.

4. *Cunoștințe despre limbă.*

Copiii având încă din cursul primar cunoștințele gramaticale elementare, în clasa I și II se va stărui asupra întăririi și completării lor, în clasele următoare se va continuă această lărgire și adâncire a cunoștințelor despre limbă.

Pentru orice categorie sau formă gramaticală și pentru orice explicare a unui cuvânt, a unei expresii sau a unei construcții, se va porni totdeauna dela o propoziție sau frază, ca unitate organică a limbii. Tot dela frază se va porni spre a se pricepe semnificarea logică a semnelor de punctuație și a se deprinde școlarii cu justa lor întrebuințare.

Studiul gramaticii se va face *și* sistematic, *și* incidental *ori de câte ori se oferă prilejul cu ocaziunea unei exprimări greșite a școlarului (fie exprimare orală, fie scrisă).* Se înțelege că se va reveni asupra lui în tot cursul liceului, ori de câte ori, la lectură, în vorbire sau la cercetarea compunerilor și lucrărilor scrise, nevoia o va cere.

Cartea de citire a clasei va cuprinde, la urmă, partea de gramatică indicată de programa analitică la clasa respectivă, *împreună cu partea tratată în clasele precedente.* Stilistica și teoria literară se vor face pe baza bucăților alese.

IV. Materialul programei de limba română pe clase.

CLASA III.

3 ore pe săptămână (o oră citire, o oră compunere, o oră gramatică):

I. **Citire.** — Narațiuni, descrieri, dialoguri. — Poezii lirice descriptive și patriotice; poezii epice și didactice, din literatura cultă și poporană. — Un basm, o operă dramatică simplă. O mică cuvântare.

Bucățile vor avea ca fond în special, frumusețile țării noastre și fapte din viața poporului nostru, cu manifestările ei de unire și solidaritate, atât pentru apărarea țării, cât și pentru ridicarea economică și morală.

Pe baza acestor bucăți caracteristice, se vor da scurte noțiuni despre descriere, narațiune, dialog, pastel, imn, cântec, baladă, basm, fabulă, teatru, cuvântare sau disertație.

Se vor face exerciţii, stabilindu-se la diferite bucăţi, ideile principale şi secundare.

Noţiuni de versificaţie poporană.

Se vor face aproximativ 30 de bucăţi.

Lectură particulară: Nuvele şi schiţe, comedii uşoare în proză. De citit în întregime: Poezii populare de V. Alecsandri.

II. **Exerciţii de vorbire.** — Pe lângă cele dela clasele I şi II se vor face recitări expresive, mici cuvântări ocazionale.

III. **Compunere.** — *a)* Dictări şi reproduceri de bucăţi, ca în clasele anterioare: 5 lecţiuni. — *b)* Stabilirea planului unei bucăţi de citire, — Compoziţii de pe aceste planuri. Rezumate: 15 lecţiuni. — *c)* Scrisori: Acte private şi publice uzuale: 5 lecţiuni.

IV. **Gramatica.** — A. *Sintaxă.* Cu ocaziunea repetirii sintaxei din clasele anterioare, se vor face: Ordinea cuvintelor în propoziţiune (în total 5 lecţiuni). Predicat nominal şi cu alte verbe decât „a fi": 1 lecţiune. Revenire asupra scurtării şi substituirii subordonatelor; construcţiuni infinitivale şi participale: 2 lecţiuni. — Propoziţiuni eliptice: 1 lecţiune. — Vorbirea directă şi indirectă: 1 lecţiune (şi cu prilejul compunerilor). Sistematizarea punctuaţiei: 2 lecţiuni (şi la compuneri).

B. *Morfologia. — Repetirea morfologiei: Se vor face şi substantive* defective de număr; Forme multiple de plural; 2 lecţiuni. — Pronumele de reverenţă şi pronumele întărite: 1 lecţiune. Verbul: Conjugarea activă, pasivă şi reflexivă. Verbe neregulate: 2 lecţiuni. — Forme perifrastice, forme poporane de viitor şi mai mult ca perf. forme inverse: 2 lecţuni. — Verbe unipersonale şi defective: 1 lecţiune. — Adverbul şi locuţiunile adverbiale; prepoziţiuni, conjuncţiuni şi locuţiuni prepoziţonale şi conjuncţionale. — Interjecţiuni: 2 lecţiuni. — Formarea cuvintelor. — Familii de cuvinte. Schimbarea funcţiunii gramaticale. Sinonime. — Omonime. Sens propriu şi figurat: 3 lecţiuni.

PARTEA I

BUCĂŢI DE CITIRE ŞI TEORIE LITERARĂ

I. DESCRIEREA

RĂSĂRITUL SOARELUI VARA LA ȚARA

(ÎN JUD. MEHEDINȚI)

In aer e o răcoare dulce şi un miros sănătos... Nici un sgomot, nici o mişcare, nici o adiere de vânt nu se simte. Copacii cu frunza neclintită par zugrăviţi. Brobonit de rouă, pământul doarme încă în lumina umedă şi nehotărîtă a dimineţei. Spre răsărit cerul se dogoreşte ca de bătaia unei flăcări; o pulbere fină de aur se ridică din spatele codrului şi se împrăştie în sus ca şi cum ar sufla-o cu putere gura unui vulcan. Palele uşoare şi creţe de nori, ce plutesc pe bolta albastră, prind a se rumeni pe margini. Deodată o suliţă de foc străpunge perdeaua de aburi... Porţile zilei se deschid şi în valuri curge lumina pe văi. Pământul tresare din somn, vesel şi plin de viaţă sub calda binecuvântare a soarelui.

Al. Vlahuţă.

Casele albe ale satelor strălucesc prin livezile de pruni..., casele vesele şi curate, livezile îngrădite, curţile pline de pasări, fânul strâns cu îngrijire şi aşezat în pătuiac, vitele grase şi copiii rumeni la faţă. Miresme îmbătătoare se împrăştie în aer de pe fâneţele bătute de soare. Lanurile îşi leagănă spicele.

Pe costişe grânele coapte sunt împânzite de secerători. Cârduri de fete, în cămăşi albe şi vâlnice roşii, se pleacă muncii şi îşi mişcă braţele în tactul unei doine. Dulce răsună valea de glasurile lor. Pe munţi şi pe codri alunecă încet umbrele călătoare ale norilor.

Al. Vlahuţă.

Observaţii literare. — 1. In această bucată autorul ne arată cum a văzut el un răsărit de soare, într'o vară, pe plaiurile judeţului Mehedinţi. Este o *descriere.*

Teorie. — O scriere care ne înfăţişează un *lucru* real sau închipuit se numeşte *descriere.*

O PRIVELIŞTE DIN ŢARĂ

Eram acum tocmai pe culmea dealurilor sub cari se adăposteşte, ca într'o copaie, satul Bisoca[1]. Gata a cârmi la dreapta, ca să coborîm în sat, aruncai împrejurul meu o lungă şi mulţumitoare privire, voind să-mi iau astfel ziua bună dela întinsele privelişti ale plaiului, mai 'nainte de-a le pierde cu totul din vedere.

Soarele apuneà drept dinaintea noastră. Cercul lui roşiatic scăpătase până pe zarea orizontului şi razele-i calde şi senine pare că se aşternuse peste tot şesul răsăritean al ţării, care ni se destindeà acum sub ochi. De pe acest tăpşan culminant, de unde munţii Săcueni cotesc spre ţara Vrancei, tot Bărăganul, tot şesul Galaţilor, cu matca Râmnicului, cu valea Buzăului, cu lunca Siretului, toată aceà lată şi oablă câmpie se arătà scăldată într'o lumină gălbuie şi lucioasă, ca faţa unei uriaşe sinii de aur. Printr'însa, liniile şerpuite ale râurilor se desprindeau, ca fire creţe de beteală argintie,

[1] In jud. Râmnicu-Sărat.

iar suprafața netedă a apelor sărate din Balta-Albă și din Balta-Amară se oglindiau, ca niște ochiuri de sticlă, ferecate în mijlocul dauritei table. In depărtarea cea mai afundată, dealurile dobrogene, tivite cu aburoasa cordeà a Dunării, încingeau cu un cerc plumburiu acest curios tabel, al cărui aspect devenià cu totul fantastic, prin neobișnuite și metalice reflecse.

Mai aproape de noi însă, sub forme și colori mai reale, se vedeau, pe vârful Bisocei și pe al Ulmușorului, mari petroaie sure și murgi, unele grămădite la un loc ca turme de vite adunate la repaos, altele risipite prin livezi ca vacile când pasc pribege. Apoi, sub aceste muchi, la stânga, pământul se lăsà la vale, în costișe și pripoare gradate, până se cufundà în jghiaburile mult umbrite ale Râmnicului și Râmnicelului. Tot pe acolo, la locul ce se zice Intre Râmnice, se zăriau încă poienele fragede și verzi ale Năculelor, adăpostite sub stânci roșcate, cari se numesc Pietrele-Fetei; și, în fund de tot, înălțându-se în albăstreala înnegurată a cerului se pierdeau culmile păduroase ale Stesicului, învelite în umbre viorii, civite și negre.

Al. Odobescu

Preumblându-mi ochii, când peste șesul cu străluciri și cu schintei, când prin munții cu tainice și răcoroase raze, mă așezasem pe un bolovan de piatră și așteptând să dispară cu totul soarele nu mă puteam săturà deasemenea priveliști ce nouă, orășenilor, ne este dat arare-ori a le vedeà.

Al. Odobescu.

Deprindere. — Să ne spună ce fel de compoziție este aceasta și pentruce?

BISERICA DIN BĂLINEȘTI [1]

Comuna Zămoștia se află la împreunarea Siretului cu Molniţa. In cătunul Bălineşti, care face parte din această comună, spre miazănoapte şi pe malul deluros al Siretului, se află o biserică cu hramul Sf. Ierarh Nicolae, care e vrednică să fie cercetată de cei ce studiază trecutul nostru.

Ea e zidită de logofătul Ion Tăutu, pe la anii 7007, dela facerea lumii [2], după cum se constată dintr'o inscripţiune săpată pe o tablă de piatră, ce stă aşezată în zidul din dreapta bisericii spre miazăzi la o înălţime de un stânjen şi jumătate (3,35 m.). Această inscripţiune este în limba slavonă şi aminteşte pe Ştefan-Vodă, fiul lui Bogdan-Vodă.

Biserica e de formă lunguiaţă, cu absidele sau fundurile poligonale; temelia, la o înălţime de un metru dela pământ, e clădită cu două rânduri de pietre cioplite; în sus trupul bisericii e făcut cu cărămidă mare şi cioplită precum este şi brâul de sub streaşină, în jurul bisericii; tocurile dela uşi şi ferestre sunt şi ele de piatră cioplită cu nervure sau ciubuce; ele se încovoae sus în arcuri. Bolta centrală a bisericii, care este susţinută pe arcuri de piatră, e astăzi în parte dărâmată fiind acoperământul cu totul spart.

Tencuiala a dispărut mai pretutindeni, lăsând a se vedeà însă că pereţii din afară precum şi cei din lăuntru au fost zugrăviţi cu chipuri de sfinţi. Zidul se vede mai pretutindeni gol, iar la bolţi se zăresc nişte olane, aşezate simetric şi îngropate cu ipsos în zid; pe ale lor funduri smălţuite se cunoaşte foarte bine marca Moldovei, adică zimbrul, steaua, doi delfini şi o femeie.

In interiorul bisericii, în partea dreaptă a părelui

[1] Judeţul Dorohoiu.

[2] 7007 corespunde cu anul 1498.

ce desparte corul de advon[1], se văd zugrăviţi logofătul Ioan Tăutu, cu soţia sa Margareta şi cu fiii săi.

In peristil[2], se văd zece morminte care se cred a fi boltite.

Se zice că sub biserică s'ar fi aflând o ascunzătoare în care stau mai multe obiecte preţioase; dar intrarea ei a fost cunoscută numai de un om bătrân, care astăzi nu mai trăeşte.

Cu toate că biserica logofătului Tăutu dela Bălineşti este rău stricată, dar tot se mai slujeşte într'însa, ea ar puteà dăinuì încă mulţi secoli, de i s'ar face o reparaţie.

Al. Odobescu.

Observaţii literare. — 1. In această scriere ni se înfăţişează un obiect care există, şi anume din punct de vedere *arhitectonic*.— Este o *descriere ştiinţifică*. Scrierile ştiinţifice se mai numesc prozaice sau didactice.

2. In descrierile ştiinţifice, scriitorii pot întrebuinţà termeni noui, *neologisme*, şi termeni tehnici.

3. In acest fel de descrieri se întrebuinţează cuvintele în înţelesul lor obişnuit, sau *propriu*, cum se vede şi în această descriere.

AMAZONUL

In inima Cordilierilor se află un mic lac, care e cu 1400 de picioare deasupra nivelului mării.

Din acest mic lac neînsemnat ia naştere puternicul Amazon, fruntea fluviilor din lume.

La început este un râu relativ mic; curge formând un şir de cataracte mici şi repezi prin văi râpoase; apoi ochiul călătorului poate rătăci cu închipuirea peste o vale acoperită cu păduri de nepătruns

[1] Se zice mai bine *amvon*.

[2] Peristil este galeria cu coloane din faţă.

cari înaintează spre răsărit până la depărtatul Ocean Atlantic.

La spatele lui se văd măreţele piscuri ale Cordilierilor; la stânga spre nord se găsesc înălţimile Venezuelei şi Guianei; pe când spre miazăzi se ridică sierele [1], şi câmpiile Braziliei. Valea din faţa lui poate conţine mai bine de jumătate Europa; şi numai afluenţii puternicului râu, cari se varsă într'însul, întrec în cantitate toată apa râurilor din Europa, adunată la un loc.

Valea Amazonului este împărţită prin râul Rio-Negro, în două basinuri, unul superior, altul inferior. Regiunea de sus a Amazonului este de o măreaţă sălbăticime, unde piciorul omului civilizat nu a pătruns încă. Deşi atmosfera, din cauza lipsei de vânturi regulate, este închisă şi înnăbuşitoare, totuşi e minunat de sănătoasă, iar pământul bogat în aluviuni, produce o vegetaţiune chiar mai abundentă decât în partea de jos a râului.

Trăsura de căpetenie a Amazonului de jos este enorma lăţime de apă liniştită de un galben deschis, purtând adesea pe sânul său insuliţe verzi plutitoare. Adeseori fricosul cerb îşi caută un adăpost pe aceste insule înşelătoare, când se vede urmărit de jaguarul sălbatic; şi astfel vânătorul ca şi prada sa, astfel înşelaţi, sunt duşi împreună spre imensitatea oceanului.

Seara şi dimineaţa stoluri de papagali şi alte specii de păsări sboară încoace şi încolo, străbătând aerul cu strigătele lor răguşite. Crocodili enormi cu gurile căscate se încălzesc la soare pe ţărmuri ori trec în not pe îndelete râul.

Rio-Negro, afluentul cel mai mare din spre Nord are un curs nu mult inferior Dunării.

La şasezeci de leghe mai jos de Rio-Negro, uriaşa Madeira, cel mai mare afluent de Miază-zi al Amazo-

[1] *Siere*, cuv. spaniol = şiruri de munţi.

nului, își împreună apele sale lăptoase cu curentul turbure al râului principal. Lungimea acestui afluent din centrul Boliviei, de unde izvorește, este aproape tot atât de mare ca și a Amazonului însuși.

Astfel mărit cu apele afluenților pe dreapta și pe stânga — cari la rândul lor sunt fiecare cât un fluviu — acest monarh al fluviilor curge înainte între malurile sale joase acoperite cu păduri, până aproape de 400 de leghe dela gura sa, atinge strâmtoarea Obydos, unde se îngustează până la 2.000 de pași. Prin acest canal apa sa curge cu o putere atât de mare încât toate sforțările de a-i măsură adâncimea au fost zadarnice. Mai nainte de a ajunge la Atlantic, vastul său curs de apă este de 50 de leghe de lat și dela mijlocul fluviului nu-i poți vedeà malurile cu ochii.

La gura lui o luptă sălbatică se încinge între râul gigantic care își rostogolește apele și între fluxul oceanului. De două-ori se luptă s'o ia înainte, și la întâlnirea enormelor cantități de apă se ridică un pisc de valuri și de spumă la o înălțime de 180 picioare.

Atât de inform este nivelul Amazonului de sus, încât mulți dintre afluenții săi se împletesc între dânșii într'un rezil de canaluri încurcate sau cărări de apă din care numai indigenii știu să se descurce. Ele sunt atât de strâmte uneori, că ramurile copacilor mai mari formează acoperiș pe deasupra, care pe o lungime de mai multe mile adăpostește călătorul în barca sa, de soarele de amiază. Câteodată căile de apă se prefac în mlaștini, în cari mișună fel de fel de pești, crocodili și broaște țestoase.

Nu este câmp de activitate pe lume mai nobil decât în această vale a Amazonului; nici o parte nu este mai bogată în resurse naturale, și care să răsplătească mai sigur energia și perseverența.

Produsele acestei vaste regiuni sunt atât de va-

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

riate şi abundante încât ar puteà împodobì grădinile şi grânarele lumii întregi. Bogăţia în carne, peşte, pasări de tot felul este fără de margini. Se găseşte zahăr, cafeà şi cacao în abundenţă, porumb, orez, cânepă şi tutun, banane şi struguri, mirodenii, plante medicinale, vopsele, argint, aur, toate varietăţile de lemn preţios pentru lucruri de fantazie, şi lemn pentru construitul caselor şi al vaselor.

G. Coşbuc.

G. Coşbuc.

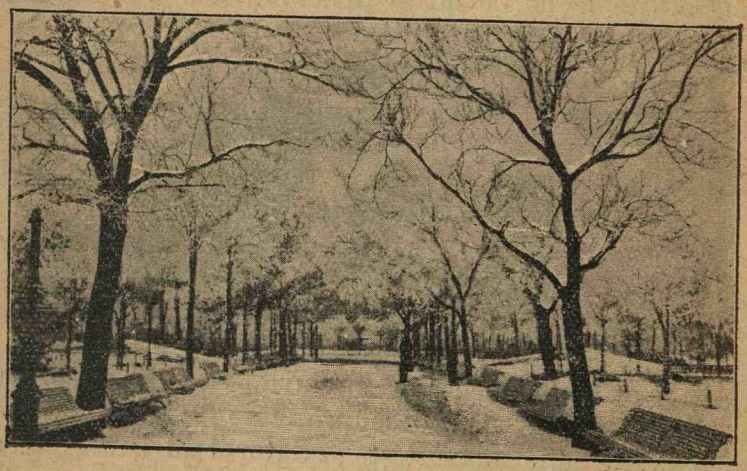

Privelişte de Iarnă.

IARNA

Din văzduh cumplita iarnă cerne norii de zăpadă,
Lungi troene călătoare, adunate 'n cer grămadă;
Fulgii sbor, plutesc în aer, ca un roiu de fluturi albi,
Răspândind fiori de ghiaţă pe ai ţării umeri dalbi.

Ziua ninge, noaptea ninge, dimineaţa ninge iară!
Cu o zale argintie se îmbracă mândra ţară;
Soarele rotund şi palid se prevede printre nori
Ca un vis de tinereţe printre anii trecători.

Tot e alb, pe câmp, pe dealuri, împrejur, în depărtare;
Ca fantasme albe, plopii înşiraţi se pierd în zare
Şi pe 'ntinderea pustie, fără urme, fără drum,
Se văd satele pierdute sub clăbucii albi de fum.

Dar ninsoarea încetează, norii fug;
[doritul soare
Străluceşte şi desmiardă oceanul de
[ninsoare.
Iat'o sanie uşoară care trece peste
[văi...
In văzduh voios răsună clinchete
[de zurgălăi.

V. Alecsandri.

Observaţii literare. — In această descriere ni se înfăţişează un fenomen din natură: iarna, aşă cum o vede şi simte autorul; scopul lui e să ne impresioneze într'un anumit fel. E o descriere *poetică*.

In descrierile poetice scriitorii se feresc de neologisme şi caută să întrebuinţeze cuvinte neaoşe, dându-le şi alte înţelesuri decât cele obişnuite sau proprii; adică le dau înţeles figurat.

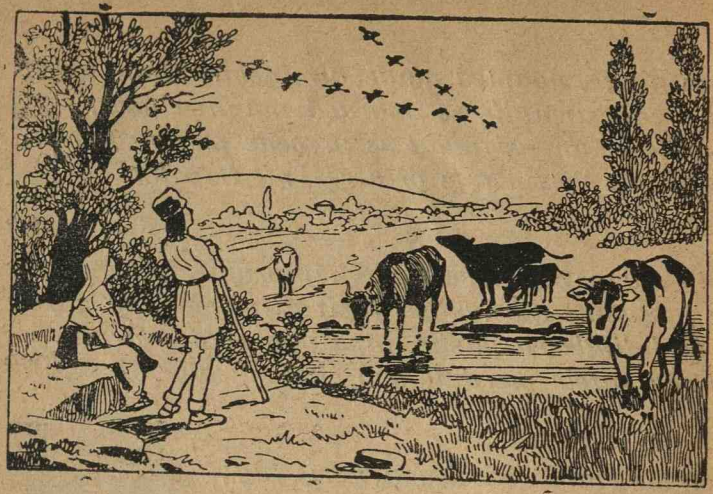

COCOARELE

Din cea zare luminoasă, vine-un lung șir de cocoare,
Aducând pe aripi întinse, calde raze dela soare;
Iată-le deasupra noastră, iată-le colo sub nor,
In văzduh călăuzite de un pilot, bătrân cocor,

Ele vin din fundul lumii, de prin clime înfocate,
Dela India Brahmină, unde fiarele 'ncruntate,
Pardoși, tigri, șerpi gigantici stau în jugli[1] tupilați,
Pândind noaptea elefanții cu lungi trompe înarmați.

Fericite călătoare! Sburând iute pe sub ceruri,
Au văzut în repegiune ale Africei misteruri:
Lacul Cead și munții Lunii cu pustiu îngrozitor,
Nilul Alb, cărui se 'nchină un cumplit negru popor.

Călătoare scumpe mie!... Au lăsat în a lor cale
Asia cu a sale râuri, Caşemirul cu a sa vale;
Au lăsat chiar Ceilanul, mândra insulă din Raiu,
Și revin cu fericire pe al țării dulce plaiu!

V. Alecsandri.

Deprindere. — Să se spună ce fel de descriere este și în ce stil e scrisă.

[1] *Jugli: jungli*, păduri imense.

CURTEA LUI SOCOL

Un drum îngust și mlăștinos străbate o luncă înveselită și duce până la vadul Motrului, dincolo de care se vede curtea lui Socol. Aceà locuință, odinioară îmbelșugată și sgomotoasă, erà acum pustie și cu totul sălbăticită; streașina porții, învelită cu blăni putrezite de stejar, se acoperise cu mușchiu. Innăuntrul curții buruiana crescuse înaltă. Atâta mai rămăsese din falnicele case ale vornicului Socol. Mai încolo erà o colibă învelită cu șovar în care trăiau doi, trei rumâni scăpătați, singurii slujitori rămași la curtea boierească; în preajmă, sub niște vechi tulpine de nuci, cu crăcile pe jumătate arse și uscate, erau aruncate obezi de roate, juguri de car, ghizduri, doage și alte unelte de joagăr, cu care își câștigau pâinea acei sărmani muncitori.

Prin iarba înaltă și deasă alergau și se jucau câțivà copii, și o potecă strâmtă, cât trece omul cu piciorul, străbăteà dela poartă până în bătătura locuinței stăpânului. Aceea erà singura clădire de zid rămasă în curte: erà un turn înalt și îngust cu ferestre mici și nepotrivite, având jos o portiță boltită căreia îi slujià de prag o piatră de moară crestată în două. Acel turn, așezat în vecinătatea porții, purtà numele de „Chindie“ căci fusese odinioară, locul de streajă, de unde, ca și, în curțile domnești, se vestià cu tobe și cu surle, ceasul înserat al chindiei, când toți oamenii casei se adunau la cină și porțile ograzii se închideau.

Al. Odobescu.

Deprindere.—Să se spună ce fel de descriere este aceasta

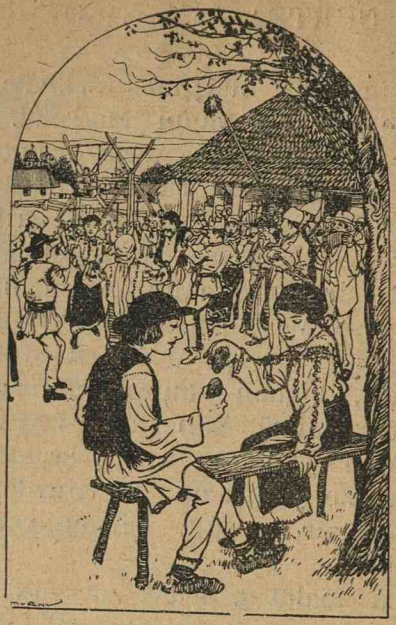

PAȘTILE

De Paști, în satul vesel, căsuțele 'nălbite
Lucesc sub a lor malduri de trestii aurite,
Pe care cocostârcii, înfipți într'un picior,
Dau gâtul peste aripi tocând din ciocul lor.

Un scrânciob, mai la vale, pe lângă el adună
Flăcăi și fete mândre, ce râd cu voe bună,
Și'n sunet de vioare, de cobze și de naiu
Să 'ntoarce hora lină călcând pe verde plaiu.

Bătrâni cu fețe stinse, Români cu fețe dalbe,
Romînce au ochi negri și cu ștergare albe
Pe iarba răsărită fac praznic la un loc,
Iar pe 'mprejur copiii se prind la luptă 'n joc.

V. Alecsandri.

Deprindere. —Să se spună ce fel de descriere e și în ce stil e scrisă.

Care e mai mândră decât tine între toate țările semănate de Dumnezeu pe pământ? Care alta se împodobește în zilele de sărbătoare cu flori mai frumoase, cu grâne mai bogate?

Verzi sunt dealurile tale; frumoase sunt dumbrăvile și pădurile spânzurate pe coastele tale; limpede și dulce e cerul tău. Munții tăi se înalță trufași în văzduh; râurile, ca un brâu pestrițat, ocolesc câmpurile; nopțile tale încântă auzul. Pentru ce zâmbetul tău e așă de trist, mândra mea țară?

Multe și frumoase turme pasc văile; mâna Domnului te-a împodobit, ca pe o mireasă; livezile tale cele întinse sunt smălțuite cu flori felurite, și îmbelșugarea varsă avuțiile sale peste câmpii. O, bogata mea țară, pentru ce gemi?

Dunărea bătrână, biruită de părinții tăi, îți spală poalele și-ți aduce avuții din ținuturile de unde soarele apune; vulturul din văzduh cată la tine cu dragoste, ca la Pământul său de naștere; râurile cele frumoase și spumegoase, pâraele cele repezi și sălbatice cântă neîncetat slava ta... O, țară jalnică, pentru ce fața ți-e îmbrobodită?

Nu ești frumoasă, nu ești bogată? N'ai copii mulți la număr care te iubesc? N'ai cartea de vitejie a trecutului și viitorul înaintea ta?... Pentru ce curg lacrămile tale?

Nicolae Bălcescu.

Pentru ce tresari? Trupul tău se topește de slăbiciune și inima-ți se frământă cu iuțeală.. Citit-ai oare în cartea ursitei?... Aerul se mișcă turburat...; vântul dogorește... Ingerul pieirii s'a arătat oare?.. Nopțile tale sunt reci, visurile turburate, ca marea bătută de furtună... Ce-ți prevestesc?

Privește, dela Miazăzi la Miază-noapte popoarele ridicându-și capul..., gândirea ivindu-se

luminoasă pe deasupra întunericului.. gândirea ce zideşte şi credinţa ce dă viaţă... Lumea veche se prăvăleşte şi pe-ale ei dărămături, libertatea se înalţă!... Deşteaptă-te!

Din „Cântarea României" de Al. Russo,
tradusă de **Nicolae Bălcescu.**

Observaţii literare. — 1. In această scriere, autorul înfăţişează un lucru existent cu colori mai vii decât realitatea, pentru că are în vedere un scop. In acest caz autorul vrea să trezească în sufletul tinerilor români, ce se aflau la Paris, avântul de a luptă pentru libertate. E tot o *descriere* ca şi cele de până acum; dar o descriere *retorică.*

2. Pentru a face mai mult efect cu colorile sale, autorul întrebuinţează cuvinte şi gândiri care favorizează aceste colori. In cazul de faţă închipueşte ţările româneşti ca o *fiinţă însufleţită,* cu care poate vorbi. Cu alte cuvinte autorul întrebuinţează *stilul figurat.*

3. Compoziţiile scrise în *stil propriu* sunt ştiinţifice; cele scrise în stil *figurat* sunt poetice şi retorice.

PATRIA ROMÂNA

— Ce patrie ai tu, Române?
Nu e Muntenia bogată
Cu holde galbene de grâu
Cu vii şi codri 'neununată,
Ce-i ocrotită de doi fraţi,
Danubiu şi Carpaţi?
— O, patria mi-e mult mai mare,
Mai largi sunt sfintele-i hotare.

— Române, care-i a ta ţară?
Nu e Moldova rumenică,
Prin mari ţinuturi sfâşiată,
Dar care astăzi e voinică
Luându-şi ţările furate,

Moldova, cu străjerul său
Măreţul pisc Ceahlău?
—Mi-e sufletu 'n veci plin de ea,
Dar e mai mare ţara mea.

— Române, ţara care-ţi este?
Ardealu—a neamului cetate,
Cu băi de aur, munţi cu creste,
Cu aprig dor de libertate
Ne'nvins rămas pentru duşmani
De două mii de ani?
— El mi-e cetate neînvinsă
Dar ţara mi-e şi mai întinsă!

Or'unde cântă sau suspină
O limbă dulce la cuvânt,
Şi-a cărei mamă a fost regină
A multor neamuri pe pământ
Oriunde sună vitejească,
Vorbirea românească,
De l'ale Nistrului isvoare
Si peste Dunăre la Pind
Si dela Tisa pân'la mare
Şi'n ţări străine chiar păşind
Se rătăcesc printre popoare
A patriei hotare.

M. D.

Deprindere.—Să se spună ce fel de descriere a Patriei este aceasta şi în ce stil e scrisă.

II. NARAȚIUNEA

MIHAIU VITEAZUL, OSÂNDIT SCAPĂ CU VIAȚA

Crudul Alexandru Vodă nu întârzie a se înspăimânta de marele nume al Banului Mihaiu. Voià să-l piarză cu orice chip; și neîndrăsnind a-l prigoni pe față, trimise ucigași, ca să-l ucidă în taină. Dar Banul descoperì din vreme cursa ce i se gătià și, cu toată dragostea ce poporul aveà pentru dânsul, necrezându-se sigur în Craiova, fugì spre Constantinopol, unde-l chemase socrul său, vistierul Ioan, ce erà capichehaia[1] al Țării. Insă, fiind prins în cale de oamenii lui Alexandru ce-l pândiau, fu adus în București, unde Domnul trăsnit de mânie, îl învinovăți de trădător și răsvrătitor, și-l închise în pușcărie, spre a fi pus la cazną și, apoi, ucis.

Temându-se ca poporul să nu se ridice înfuriat și să scape pe prințul său, Alexandru Vodă hotârî a-i grăbi moartea. Intr'o zi, puse de-l scoaseră din pușcărie legat și-l pornì la locul osândei. Mulțimea poporului urmărià pe osândit tristă, jalnică și tăcută,

[1] *Capichehaia:* un fel de reprezentant diplomatic.

văzând că cea din urmă speranță de mântuire se va curmà cu capul acestui june bărbat erou. In cale trecând pe la biserica Albă, pe vremea liturghiei, spun că-l lăsară să intre în biserică; și el, rugându-se, făgăduì Sfântului Nicolae, fiindu-i hramul, că, de-l va mântuì are să-i facă mănăstire în numele lui — precum a și făcut, de se numește aceà biserică acum Mihaiu Vodă.

Sosind la locul unde trebuià să primească moartea, gâdea cu satârul în mână, cu inima crudă, cu ochii sângeroși, se apropiè de osândit; dar, când aţintì privirea asupra jertfei sale, când văzù acel trup măreț, aceà căutătură sălbatică și înfiorătoare, un tremur groaznic îl apucă: ridică satârul, voește a-l izbì, dar mâna-i cade, puterile-i slăbesc, groaza-l stăpânește și trântind la pământ satârul, fuge printre mulțimea adunată împrejur, strigând în gura mare, că el nu îndrăsnește a ucide pe acest om.

In zadar oamenii ce prezidau la osândă cerură a se împlinì porunca domnească; nimeni nu se mai puteà găsì, a luà locul gâdei.

Această întâmplare minunată înfioră mulțimea cu o mișcare electrică: ea văzù într'însa un semn ceresc, prin care Dumnezeu voià păstrarea acestui om, și un glas detunător de milă, de iertare, ieșì din pieptul acelei gloate. Boierii și poporul luară pe osândit în mijlocul lor și, ducându-se la palatul Voevodului, cerură iertare. Vrând, nevrând, Domnul fu silit a se îmblânzì și a-i dăruì viața. Peste puțin, prin mijlocirea vistierului Ioan, Mihaiu, împăcându-se de tot cu Domnul, primì iarăși cinstea și dregătoria sa.

N. Bălcescu.

Narațiune — Narațiune istorică. — In această bucată ni se *povestește* că Mihaiu Viteazul, deși condamnat la moarte și dus la locul de osândă, a scăpat totuși cu viață. E o povestire sau narațiune. Fiind vorba de un fapt istoric, este o *narațiune istorică* sau în proză.

CAPITULAREA ŞI UCIDEREA LUI ION-VODĂ CEL CUMPLIT

In curs de trei zile şi trei nopţi Ion-Vodă respinse toate atacurile a 200.000 de păgâni.

Ion-Vodă cel Cumplit.

Lipsiţi de o picătură de apă, Moldovenii aşteptau venirea nopţii pentru a întinde petice de pânză deasupra ierburilor; ei îşi ungeau buzele cu rouă!

In a patra zi, Turcii încep a-i trimite vorbe de pace.

Ion-Vodă arată celor trimiși tăria poziţiunii sale şi numărul vitejilor ce-i mai rămân.

„Precum vedeţi, — le zise el — sunt în stare de a mai susţineà lupta".

Apoi le propune următoarele condiţiuni:

1. Mâna duşmanilor să nu se atingă de ostaşii moldoveni, cari să fie liberi a merge pe la casele lor, fără a fi prigoniţi vreodată pentru trecut de către viitorul Domn al Moldovei;

2. Cazacii să fie lăsaţi a se întoarce la ţara lor;

3. Insuşi Principele să fie trimis, viu şi nevătămat, deadreptul la sultanul Selim.

Păgânii primiră tractatul.

Condiţiunile fură jurate de şapte ori de către Beglerbeiul Ahmed-Paşa şi de şapte ori de către Petru cel Şchiop, care acum devenise cu adevărat Domn al Moldovei.

Ahmed-Paşa jură de şapte ori pe Cartea lui Mahomed.

Petru cel Şchiop, jură de şapte ori pe Cartea lui Christ...

Cu lacrămi în ochi, fără a puteà vorbì de emoţiune, Ion-Vodă se despărţì de credincioşii săi tovarăşi.

Eroul erà încredinţat că va izbutì prin adânca-i iscusinţă a recâştigà îndurarea Sultanului Selim, precum altă dată, tot într'o asemenea situaţie, Petru Rareş, numai prin bărbătească-i elocuenţă, izbutise a îmblânzì mânia Sultanului Suleiman.

Seraskierul[1], începând cu mustrări, Ion-Vodă îi răspunse cu toată demnitatea unui principe că, pe temeiul capitulaţiunii sale, el nu are a da seamă decât numai când îl va fi întrebat de însuşi Sultanul.

Mândria viteazului înfioră pe Musulmani; ei se uitau nedumeriţi unul la altul, îndemnându-se care de care a dà prima lovitură, şi nimeni nu cutezà... Tre-

[1] *Seraschier*, cuv. turc.: comandant suprem al armatei.

buiă un monstru pentru a face un asemenea pas contra onoarei şi contra jurământului.

Acel monstru fu capigibaşa Djigala-zadè.

Munteanul Petru cel Şchiop aduse armele păgânilor asupra eroului Moldovei.

Italianul Scipione Cigala îi înfipse cuţitul în inimă.

Un Muntean, un Italian, un Moldovean.

Se sfâşiau fraţii, — şi râdeau străinii.

Apoi, corpul Voevodului fu legat de coadele a două cămile, care gonite în direcţiuni opuse, îl rupseră în bucăţi groaznice.

După ce sfârşitul spectacolului le răcise minţile, păgânii nu putură a nu-şi recunoaşte nemernicia faţă de sublimul eroism al mortului.

B. P. Hasdeu.

Crezând că virtutea lui Ion-Vodă îşi va fi avut izvorul în oasele din care fusese ţesut şi în sângele ce-i circulase prin vine, ei îşi împărţiră între sine, ca moaşte, fărămăturile acelor oase, şi-şi încruntară săbiile în acel sânge, rugându-se lui Alah ca să le dea şi lor tuturor inima principelui român.

Călăii purtau pismă jertfei lor.

B. P. Hasdeu.

Observaţii. — In această bucată autorul ne povesteşte cum s'a întâmplat capitularea şi moartea lui Ion-Vodă, dar cu o vădită părtinire pentru acest erou. Este o *naraţiune retorică.*

BUNICUL

Se scutură din salcâmi o ploae de miresme.

Bunicul stă pe prispă. Se gândeşte. La ce se gândeşte ? La nimic. Innumără florile care cad. Se uită în fundul grădinii. Se scarpină în cap. Iar înnumără florile scuturate de adiere.

Pletele lui albe şi creţe par'că sunt nişte ciorchini de flori albe; sprâncenele, mustăţile, barba... peste toate au nins ani mulţi şi grei.

Numai ochii bunicului au rămas ca odinioară: blânzi şi mângâetori.

Cine trânti poarta ?

— Credeam că s'a umflat vântul... o bată-vă norocul, cocoşeii moşului.

Un băeţaş ş'o fetiţă, roşii şi bucălăi, sărutară mâinile lui „tata moşu".

— Tată moşule, zise fetiţa, de ce sboară păsările?

— Fin'că[1] au aripi, răspunse bătrânul sorbind-o din ochi.

— Poi[2] raţele n'au aripi ? de ce nu sboară ?

— Sboară, zise băiatul, dar pe jos.

Bătrânul cuprinse într'o mână pe fată şi în cealaltă pe băiat.

— O voinicii moşului...

Şi zâmbi pe sub mustăţi şi-i privi cu atâta dragoste că ochii lui erau numai lumină şi binecuvântare

— Tată moşule, da'cocorii un' se duc când se duc?

— In ţara cocorilor.

— In ţara cocorilor ?

— Da.

— Da' rândunelele un' se duc când se duc ?

— In ţara rândunelelor.

— In ţara rândunelelor ?

— Da.

— Tată moşule, aş vrea să-mi crească şi mie aripi, să sbor sus de tot până în slava cerului, zise băiatul netezindu-i barba.

— Dacă ţi-o creşte ţie aripi, zise fata, mie să-mi prinzi o presură şi un sticlete.

---

[1] Forme familiare în loc de „fiindcă" şi „unde".
[2] Formă familiară în loc de „apoi" (= dar).

— Da... hi... poi ce fel ?... şi mie ?

Fata se întristă.

Bătrânul o mângâiè şi zise băiatului:

— Bine, să prinzi şi pentru tine, să prinzi şi pentru ea

— Ţie două şi mie două... nu e-aşà, tată moşule ?

— Fireşte, ţie două, şi mie una.

— Vrei şi tu, tată moşule ? Întrebă băiatul cu mândrie.

— Cum de nu, mie un scatiu.

Ce fericiţi sunt ?

Băiatul încalecă pe un genunchiu şi fata pe altul. Bunicul îi joacă. Copiii bat din palme. Bunicul le cântă: „Măi cazace, căzăcele, ce caţi noaptea prin argèle"...

O femeie uscăţivă intră pe poartă cu două doniţi de apă. Copiii tăcură din râs, şi bunicul din cântec.

E muma lor şi fata lui.

Cum îi văzù, începù:

— I... tată, şi d-ta... iar îi râzgâi... o să ţi se sue în cap.

Bunicul ridică mâna în sus, aducând deştele[1] ca un preot care binecuvântează şi zise prelung:

— Lăsaţi pe copii să vie la mine !

—Biiine, tată, bine, dar ştii... o bată-i focul de copii!

Femeia intră în casă.

Să-i bată norocul şi sănătatea, şoptì moşul ca şi cum ar fi mustrat pe cineva, şi sărută în creştetul capului şi pe unul şi pe altul.

Şi iar începù râsul şi jocul şi cântecul.

Se ostenì bunicul. Stătù din joc. Copiii începură să-l mângâe.

Din vorbă în vorbă, copiii se făcură stăpâni pe obrajii bunicului.

— Partea-asta este a mea.

— Şi partea-asta este a mea!

---

[1] Formă familiară în loc de degetele.

— Mustaţa asta este a mea!

— Şi asta este a mea!

La barbă se'ncurcară. Bunicul îi împăcă zicându-le:

— Pe din două.

Şi copiii o despicară, cam repede, că bătrânul strânse din ochi.

— Jumătate mie.

— Şi jumătate mie.

Şi după ce o împărţiră frăţeşte, începù lauda.

Băiatul: — Mustaţa mea e mai lungă.

Fata: — Ba a mea e mai lungă.

Şi băiatul întinse d'o mustaţă şi fata de alta, ca ba a lui, ba a ei, să fie mai lungă.

Pe bunic îl trecură lacrimile, dar tăcù şi-i împăcă zicându-le:

— Amândouă sunt d'opotrivă.

— Ş'a mea ş'a ei!

— Ş'a mea ş'a lui!

La obraji cearta se aprinse mai tare:

— Partea mea e mai frumoasă.

— Ba a mea, că e mai albă.

Bunicul zâmbì.

— Ba a mea, că e mai caldă!

— Ba a mea, că e mai dulce!

— Ba a mea, că nu e ca a ta!

— Ba a mea, că are un ochiu verde!

— Ba a mea, că are un ochiu şi mai verde!

Bunicul abià se ţineà de râs.

— Ba a mea!

— Ba a mea!

Şi băiatul înfuriindu-se trase o palmă în partea fetei.

Delavrancea.

Fata ţipă, sărì de pe genunchiul bătrânului se repezì, şi trase o palmă în partea băiatului.

Băiatul cu lacrămile în ochi sărută partea lui şi fata, suspinând, pe a ei.

Mama lor ieşi pe uşă şi întrebă restit:

— Ce e asta, viermi neadormiţi ?

Obrajii bunicului erau roşii şi calzi. Şi, surâzând fericit, răspunde fie-sei:

— Lăsaţi pe copii să vie la mine !

Delavrancea.

Observaţii. — In această bucată autorul ne povesteşte un fapt *închipuit cât mai frumos* ca să ne misce sufletul. Este o *naraţiune poetică.*

III. DIALOGUL

BISERICA DIN BĂLINEȘTI

Hasdeu.—Te-am căutat zilele acestea. Ai fost în Moldova, mi se pare. Unde ai fost zilele acestea?

Odobescu. — Am fost în adevăr prin Nordul Moldovei.

Hasdeu.—De sigur că după lucrări arheologice!

Odobescu —Am văzut între altele biserică. ce te poate interesă foarte mult: biserica lui *Ion Tăutu* din Bălinești.

Hasdeu. — De mult am vrut să-mi dau seamă cum și ce fel e zidită?

Odobescu. — Ca multe din bisericile de pe vremea lui *Ștefan.* E lunguiață cu absidele poligonale. La un metru dela pământ se ridică temelia, clădită cu două rânduri de pietre cioplite. Trupul bisericii și brâul din jurul ei este făcut cu cărămidă mare. Tocurile dela uși și ferestre, care se încovoae sus în arcuri, sunt de piatră cioplită. Tot de piatră cioplită ciubucele, care o împodobesc. Bolta e susținută din arcuri de piatră. E, cum vezi, o construcție solidă-dar vremile au stricat-o. Ctitorii zugraviți ca și sfinții sunt spălăciți; pe ici pe colo caramida e ruinată rău.

Hasdeu.—E vorba: mai ține?

Odobescu.—Cu o reparație radicală mai poate dăinui sute de ani.

Hasdeu.—Cam ce date istorice se pot găsi într'însa?

Odobescu. — Sunt acolo vreo zece morminte cu inscripții. Dumneata, care știi slavonește, le-ai puteà mai ușor descifrà.

Hasdeu. — M'ai făcut foarte curios. O să mă duc s'o vizitez și eu.

Odobescu.—Nu faci rău.

M. D.

In această bucată ni se povestește ce vorbesc *Odobescu* și *Hasdeu* despre biserica din Bălinești, descrisă de cel dintâiu mai sus. In această scriere se arată și ce zice unul și ce zice celalt. Cu alte cuvinte, e un *dialog* și anume un *dialog didactic* sau *științific*, fiindcă ne dă în stil mai mult propriu cum e și în ce stare se află biserica din Bălinești.

PĂSĂRICA

— Albă păsărică,
Ce stai singurică
Lângă cuibul tău?
Nu-i ziua senină
Sau nu curge lină
Apa la pârău?
De ce plângi cu jale?
Vezi sorile[1] *tale*
Cum se veselesc;
Prin luncile-umbroase
Vezi cât de voioase
Sbor și ciripesc.
Ce durere, spune,
Ce dor greu supune
Inimioara ta,
De stai singurică,
Dragă păsărică,
Și nu poți cântà?
— Frate, 'n depărtare
O pajură mare
Se'nalță mereu:
Ghiara-i se lungește,
Ochiu-i se ține
Tot spre cuibul meu.
Apa-i lină, frate,
Frunza lin se bate
In codru 'nflorit,
Dar cuibu-mi jos cade,
Că de mult îl roade
Un șarpe cumplit.

V. Alecsandri.

Observație. — In această bucată, autorul ne face să simțim frica unei păsărele, închipuind o convorbire a ei cu poetul. Este un *dialog* — și anume *dialog poetic.*

---

[1] *Sorile* = surorile.

— Bună ziua, vecine! Ce ai de te arăţi aşà de supărat?

— Ce să am? *Bucluri, procese...* Naiba să le ia?

— Ce procese?

— Proces de *contravenţie.* Auzi colo, să mă dea în judecată pentru un *fleac!*

— Dar c'e sa întâmplat?

— Ascultă, domnule! Zilele trecute, un *comisar* comunal trece pe aici şi vede în curte grămada asta de gunoiu.

— Nu, că s'o ridici! Păi, zic, lasă, oiu ridica-o eu.

— Când?

— Când mi-o venì la socoteală.

— Am să te dau în judecată!

— Poftim, dă-mă.

— Şi te a dat în judecată?

— Firește! Uite *citaţia.* Iţi place, domnule? De, apoi n'am dreptate să mă supăr? N'am drept să strig? Ce are el guleratul cu curtea mea? Nu sunt eu *slobod* să fac ce vreau? Auzi! Ci-că e libertate? Proces de contravenţie. Ce libertate e asta, Domnule?

— Nu te supără, vecine, că n'ai dreptate.

— N'am dreptate. Poftim şi dumneata acum! Cum? Avem libertate ori n'avem?

— Avem.

— Atunci, ce e libertatea? Nu pot eu să fac ce vreau în casa mea, în curtea mea?

— Nu poţi.

— Dar nu e libertate!

— Ba este.

— Dumnezeu să te înţeleagă!

— Ascultă-mă liniştit, să-ţi lămuresc. Dumneata zici bine, când zici că este liber cine are drept să facă ce voește ..

— Păi atunci?

— Dar uiți un lucru. Zi, că i-ar veni vecinului din colț poftă să-ți tragă o bătaie: ar fi liber să o facă?

— Iacă vorbă! ce se potrivește?

— Va să zică, el nu e liber să facă acest lucru, măcar că vrea.

— Ei!...

— Să mai zicem că acest vecin pune un clopot în curtea lui și toată noaptea *balanga, balanga*... Liber este să facă?

— Firește că nu e liber, fiindcă îmi strică mie somnul.

— Ce-ți pasă! Nu e în curtea lui? Nu e stăpân, nu poate să facă ce vrea?

— Da, da, poate, dar să nu mă supere pe mine.

— A, te-am prins!

— Cum?

— Va să zică, ai spus că sunt lucruri, pe cari cinevà nu e liber să le facă măcar că vrea, fiindcă supără pe altul.

— Așà este.

— Acum ne-am înțeles. Prin urmare, liber este cine are drept să facă ce voește, numai să nu supere pe altul.

— Da, da...

— Ei acum, să venim la gunoiul dumitale.

— Ei!

— De ce nu ții dumneata gunoiul în casă?

— Cum să-l țin? să mă îmbolnăvesc?

— Va să zică gunoiul te poate 'mbolnăvì? De ce?

— Fiindcă ies din el mirosuri grele.

— Dar în curte nu te 'mbolnăvește?

— Ba da... Dar vezi că în curte e aer mult și grămada nu e prea mare.

— Dar dacă toți locuitorii din strada asta ar pune câte o grămadă la fel în curte, cum ți-ar mirosì, când ai trece pe aici? Și d-tale care stai aici, ți-ar plăceà?

— Firește că nu, dar ceilalți nu au gunoiu, l-au ridicat...

— Apoi vezi? Și dumneata liber ești; dar nu poți să ții gunoiul, fiindcă superi pe altul.

— Ai dreptate. Chiar astăzi am să pun să curețe curtea și să chem un căruțaș, ca să ducă gunoiul la câmp.

— Vezi așa! Acum ne-am lămurit despre libertate.

— Ne-am lămurit.

— Și Hristos tot așa a zis: „*Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face*".

— Aceasta este libertatea.

Gh. A.

Observare.—In această bucată mi se arată vorbirea între doi vecini. Este un *dialog*. Cei doi vecini au idei cu totul deosebie despre „libertate". Unul din ei voește să convingă pe celălalt și să-l facă a crede ca dânsul.

Scopul autorului este să convingă pe cititor prin ajutorul discuției între cele două persoane. Este un *dialog retoric*.

IV. DISERTAȚIUNEA SAU CUVÂNTAREA

INSEMNĂTATEA MUNCII

1.

Notițe despre muncă

1. Munca este de două feluri: fizică și intelectuală;

2. Munca este isvorul tuturor bogățiilor;

3. Munca este încordarea puterilor noastre, ca să producem lucruri folositoare vieții;

4. Omul a progresat în munca sa, căutând să înlocuiască munca fizică cu cea intelectuală;

5. Ca să-și înlesnească munca, omul a domesticit animale, a inventat mașinile;

6. Munca face fericirea omului;

7. Munca e sănătoasă; fereşte pe om de urît şi viţiu, isvorul tuturor relelor;

8. Munca şi-a putut da roadele sale prin capitalizare şi prin diviziunea muncii;

9. Munca a început să progreseze când omul a înţeles să ducă o viaţă regulată într'o societate regulată;

10. Mulţi oameni consideră munca drept o pedeapsă dela Dumnezeu;

11. Munca, deşi e o încordare a puterilor noastre, prin obiceiu poate deveni plăcută;

12. Produsele muncii satisfac trebuinţele oamenilor şi contribue la fericirea lor;

13. Munca e preţioasă pentru viaţa şi fericirea omului;

14. Munca intelectuală este superioară muncii fizice;

15. Pe temeiul capitalului şi diviziunii muncii, munca a putut deveni mai uşoară şi mai productivă;

16. Munca e comoară de bunuri materiale şi morale, spre mângâierea vieţii noastre peritoare;

17. Civilizaţia de azi se datoreşte mai cu seamă muncii intelectuale.

Observaţie. — Acì avem adunate în vederea unei compoziţiuni despre „Insemnătatea muncii", mai multe idei secundare în legătură cu această idee principală.

Sunt *notiţe* pe cari le-am găsit prin lucrarea numită *invenţiune.*

Planul în care s'a putut aşeza ideile în legătură cu „însemnătatea muncii"

I. **Introducerea:**

1. Mulţi oameni consideră munca drept o pedeapsă dela Dumnezeu (10).

2. Munca e un lucru scump pentru viaţa şi fericirea omului (13).

II. **Desvoltarea:**

a) **Definiţia şi speciile muncii:**

1. Munca este încordarea puterilor noastre, ca să facem lucruri folositoare vieţii (3).

2. Munca este de două feluri: fizică şi intelectuală (1).

3. Munca intelectuală este superioară muncii fizice (14).

b) **Foloasele muncii:**

1. Produsele muncii satisfac trebuinţele oamenilor şi contribuesc la fericirea lor (2).

2. Munca, deşi e o încordare a puterilor noastre, prin obiceiu, din neplăcută poate deveni plăcută (11).

3. Munca e sănătoasă: fereşte pe om de urît şi viţiu, izvorul tuturor relelor (7).

c) **Istoricul muncii:**

1. Munca a început să progreseze îndată ce omul a înţeles să ducă o viaţă regulată într'o societate regulată (9).

2. Munca şi-a putut da roadele sale prin capitalizare şi prin diviziunea muncii (8).

3. Pe temeiul capitalului şi diviziunii muncii, munca a putut deveni mai uşoară şi mai productivă (15).

4. Omul a progresat în munca sa, înlocuind munca fizică cu cea intelectuală (4).

5. Spre a-şi înlesni munca, omul a domesticit animale, a iscodit instrumente, a supus forţele naturii în folosul lui şi a inventat maşinile (5).

6. Civilizaţia se datoreşte mai mult muncii intelectuale (14).

III. **Concluzia**

1. Munca este izvorul tuturor bogăţiilor (2).
2. Munca face fericirea omului (6).
3. Munca e o comoară de bunuri materiale şi morale spre mângâierea vieţii noastre peritoare.

Observaţie. — Acì notiţele de mai sus au fost aşezate într'un *plan*. E planul cuvântării.

El a fost obţinut prin lucrarea numită *dispoziţiune*.

3.

Cuvântarea

Onorată adunare,

Mulţi oameni cred că munca este dată de Dumnezeu omului, spre pedeapsă. Câţi nu doresc să scape de muncă şi câţi nu-şi fac din aceasta cea mai dorită ţintă a vieţii lor! Cu toate acestea, nimic nu e mai scump pentru viaţa şi fericirea omului decât munca.

Munca este o încordare a puterilor noastre spre a produce lucruri folositoare vieţii. Munca este de două feluri: *fizică*, atunci când punem în lucrare cu deosebire muşchii şi membrele noastre; şi *intelectuală*, când punem în lucrare cu deosebire mintea noastră. Astfel tăietorul de lemne, spre exemplu, face mai mult o muncă fizică, pe când profesorul, advocatul, ministrul, fac mai mult muncă intelectuală. Zicem „mai mult", pentrucă orice muncă fizică e însoţită de oarecare lucrare intelectuală şi tot aşà, orice muncă intelectuală este însoţită şi de oarecare lucrare fizică. Astfel tăietorul trebuie să se gândească cum să aşeze şi cum să potrivească mai bine lemnul pentru ca să-l lovească unde trebuie şi cum trebuie; şi tot aşà, ministrul, profesorul, advocatul trebuie să-şi dea oarecare osteneală fizică spre a vorbì şi a scrie.

Oricum ar fi însă, fizică sau intelectuală, munca este totdeauna o încordare a puterilor noastre; chiar când este cumpătată. Intrucât e o încordare a puterilor, ea este mai cu seamă la început, neplăcută. Intrucât însă această încordare produce lucruri prin cari ne mulţumim dorinţele şi ne prelungim viaţa, ea e izvorul multor bucurii şi face în adevăr bucuria noastră.

Munca nu ne mulţumeşte numai prin lucruri, pe care prin osteneala noastră, le producem; dar chiar prin faptul că ea este o încordare a puterilor. Căci osteneala şi neplăcerea, ce, la început, sunt legate cu munca, dispar pe măsură ce ea intră în obiceiu, şi cine nu ştie că noi ne supunem cu mare plăcere la obiceiurile noastre? Munca, neplăcută dintru'ntâiu, devine cu timpul o plăcere. Astfel: copilul la început nu-şi învaţă bucuros lecţiunile; dar dacă se osteneşte din vreme să şi le înveţe regulat, ajunge să se obişnuiască cu această lucrare, şi din ce în ce, începe să aibă mai multă tragere de inimă ca să-şi facă datoria, iar, când se face om în vârstă, ajunge să simtă chiar o mare plăcere oridecâteori găseşte prilejul să înveţe ceva.

Astfel munca, şi prin faptul că intră uşor în deprinderile noastre, este o adevărată binefacere pentru noi.

Dar munca ajută la fericirea noastră şi în alt chip. Cât timp omul este prins de o lucrare, gândurile lui sunt numai la ea, şi omului nu i se urăşte niciodată. Cel ce munceşte nu cunoaşte cumplita boală a urîtului. Ea izbeşte numai pe cel ce trândăveşte; iar dacă trândavul vrea s'o lecuiască, atunci, pătimeşte şi mai rău. Căci, ca să scape de ea, el este îndemnat să se apuce de petreceri, iar petrecerile cu acest scop lesne duc la desfrâu şi la viţiu, izvoarele celor mai multe boale trupeşti şi sufleteşti. Şi pe când cel ce petrece ca să nu i se urască, găseşte în cupa plăcerilor otrava saţiului care slăbeşte mintea şi sdruncină trupul, — cel ce

munceşte se simte mulţumit făcându-şi lucrul său, iar după ce şi-l sfârşeşte, gustă din plăcerile sănătoase, ce simte când îşi satisface trebuinţele sale firești. El se preumblă, mănâncă, doarme cu poftă, petrece cu cumpăt şi toate funcţiunile corpului său se îndeplinesc fără sdruncin şi fără turburare. Munca îl face fericit.

Dacă aruncăm o privire asupra marilor bogăţii ce se află astăzi în mâinile oamenilor sau împodobesc pământul adăugându-se la frumuseţile lor naturale, ne dăm îndată seama că ele nu sunt decât opera muncii şi ne pătrundem şi mai mult de însemnătatea ei. Suntem atunci îndemnaţi să ne întrebăm: cum s'a arătat munca în omenire, cum a înaintat şi a dat roade şi prin ce mijloace?

Munca nu a putut cu adevărat să rodească decât atunci când omul şi-a statornicit o viaţă regulată într'o societate regulată. In două chipuri a început atunci să se arate progresul muncii. Statornicindu-şi o viaţă regulată, omul a putut să adauge la munca de eri, munca de astăzi şi prin economie să-şi creeze primul capital, începutul bogăţiei. In al doilea rând, muncind într'o societate aşezată, a putut să-şi întovărăşească la munca sa pe ceilalţi oameni; în loc ca fiecare să producă toate lucrurile trebuincioase vieţii şi să le facă rău, fiecare a putut să producă numai un fel de lucruri, dar să le facă bine; astfel s'a introdus *diviziunea muncii*, care a contribuit atât de mult la creşterea şi perfecţionarea producţiei. Capitalul şi diviziunea muncii, născute din munca economisită şi organizată sunt isvorul tuturor bogăţiilor, şi pe temeiul lor munca a putut, din grea şi puţin productivă, cum erà la început, să devină mai uşoară şi în acelaşi timp mai productivă.

Cum s'a făcut acest progres?

Munca, în epocile primitive, nu erà uşoară şi producea puţin, pentrucă erà mai mult fizică. Incet, încet însă omul a tins să înlocuiască munca fizică, cu munca

intelectuală. Neputând să lupte cu destul succes numai prin forţa sa în contra animalelor, el, prin isc sinţa lui, a inventat primele arme: securea, arcul, pavăza, care, mărindu-i puterea de luptă, i-au cruţat o parte din munca fizică. Tot aşà fiindu-i prea greu ca să are singur, să sape sau să transporte greutăţi mai mari, a inventat primele instrumente de muncă şi a domesticit animalele. Mai târziu a ştiut să se folosească de forţele naturii: de apă, căldură, electricitate, vânt şi a inventat maşinile de tot felul, care astăzi îi uşurează cu desăvârşire munca fizică. Rareori îşi mai întrebuinţează direct această muncă: el, muncind, de cele mai multe ori nu face altceva decât dirige instrumentele, conduce animalele, supraveghiază maşinele, face adică o muncă mai mult intelectuală. La început, omul erà nevoit să sgârie pământul ca să semene, astăzi ară cu plugul tras de vite sau de maşini cu abur sau cu electricitate; — la început, trebuià singur să ducă productele muncii sale, şi cu mari greutăţi, în spinare, să facă drumurile cele mai lungi şi grele; astăzi animalele şi maşinile fac pentru dânsul această muncă: boii supuşi şi caii învăţaţi, iscusita locomotivă şi îndrăsneţele vapoare, pentru cari spaţiul par'că nici nu mai există; atunci trebuià să se lupte piept la piept contra fiarelor şi să-şi apere munca de vrăşmaşi, numai cu slabele sale braţe; astăzi se ajută cu groaznicele arme de foc cari trăsnesc pe duşmanul abià zărit.

Dându-ne seama de sensul în care a înaintat munca în omenire, lesne putem vedeà care fel de muncă e mai de valoare: munca intelectuală, care a pus pe om în stare să stăpânească puterile naturii şi să le întrebuinţeze în locul muncii fizice. Civilizaţiunea de astăzi, cu toate minunile ei, este rezultatul cu deosebire al muncii intelectuale, şi marea importanţă a acestui fel de muncă se resfrânge deopotrivă şi asupra muncii în genere despre care vorbim.

Astfel munca este creatoarea tuturor bogăţiilor şi

minunilor cu care se făleşte lumea civilizată; şi tot ea este cel mai scump tovarăş de viaţă al fiecăruia dintre noi. Ea nu e câtuşi de puţin pedeapsa lui Dumnezeu; ea e comoara tuturor bunurilor materiale şi a tuturor mângâerilor pe care El ne-a dat-o spre a trăi cu bine o viaţă peritoare.

Deci să muncim şi să lăudăm pe Dumnezeu, că, în pedeapsa ce ne-a dat, noi putem găsi cea mai mare mulţumire.

Observaţie. — Acî avem a treia formă — forma finală a acestei compoziţii „Despre importanţa muncii". Este însăşi *compoziţiunea* la care am ajuns prin lucrarea numită *elocuţiune* sau *stilizare.*

In această cuvântare autorul voeşte să ne convingă că munca în viaţa omului şi-a omenirii are o importanţă foarte mare. Pentru aceasta, cuvântătorul sau oratorul şi-a adunat mai întâi ideile principale pe care şi le-a notat pe hârtie; apoi a făcut un plan şi în sfârşit le-a dat o formă verbală sau dicţiune. In sfârşit a învăţat-o pe dinafară şi a cuvântat-o înaintea unei adunări. Adunarea ideilor se numeşte *invenţiune;* aşezarea lor în plan se numeşte *dispoziţiune;* expunerea ei în cuvinte se numeşte *elocuţiune;* iar rostirea ei în faţa adunării se numeşte *acţiune.*

Acţiunea cere ca cuvântătorul să se înfăţişeze înaintea ascultătorilor cuviincios şi simpatic; să sublinieze ideile prin gesturi potrivite, dar nu exagerate, şi să aibă un glas cât se poate de armonios fără să fie însă monoton sau prea muzical.

Forme literare

Descrierea, naraţiunea, dialogul, cuvântarea se numesc *forme literare,* pentru că ele pot face parte din opere mai mari. Astfel descrierea „Răsăritul soarelui vara la ţară" de *Vlăhuţă* face parte din „România pitorească", „Biserica din Bălineşti" face parte din „studiile arheologice" ale lui *Odobescu,* „Casa lui Socol" face parte din povestirea „Mihnea cel Rău" de *Odobescu,* „Ţara mea" e luată din „Cântarea României" de *Russo* — şi aşă mai departe. Uneori formează compoziţii de sine stătătoare, cum sunt de ex. „Hasdeu şi Odobescu", „Păsărica" şi „Importanţa muncii".

II

GENURI POETICE

I. GENUL LIRIC

IMN

IMNUL NAȚIONAL

Trăiască Regele
In pace și onor
De țară iubitor
Ș'apărător de țară!

Fie Domn glorios
Peste noi;
Fie'n veci norocos
La răsboiu!
O! Doamne sfinte,
Ceresc părinte
Susține cu-a ta mână
Coroana Română!

Trăiască Patria
Cât soarele ceresc,

Raiu dulce, pământesc,
Ce poart' un mare nume!
Fie'n veci el ferit
De nevoi!
Fie 'n veci locuit
De eroi!
O! doamne sfinte,
Ceresc părinte,
Intinde a ta mână
Pe Țara Română!

V. Alecsandri.

Observații literare. — In această poezie, care se cântă în ocaziuni solemne, se înalță rugăciune către Cel Prea Inalt pentru dăinuirea și înălțarea Coroanei și Patriei române. E o poezie *lirică* și anume un *imn.*

CÂNTECUL GINTEI LATINE

Latina gintă e regină
Intr'ale lumii ginte mari:
Ea poartă'n frunte-o stea divină
Lucind prin timpii seculari;
Menirea ei tot înainte
Măreț îndreaptă pașii săi,
Ea merge 'n capul altor ginte,
Vărsând lumină în urma ei.

Latina gintă e virgină
Cu farmec dulce, răpitor:
Străinu'n cale-i se înclină
Și pe genunchi cade cu dor.
Frumoasă, vie, zâmbitoare,
Sub cer senin, în aer cald,
Ea s'oglindește 'n splendid soare,
Se scaldă 'n mare de smarald.

Latina gintă are parte
De-ale pământului comori,
Şi multe voios ea le împarte
Cu celelalte-a ei surori;
Dar e teribilă 'n mânie,
Când braţul ei liberator
Loveşte 'n cruda tiranie
Şi luptă pentru al său onor [1].

In ziua cea de judecată,
Când faţă 'n cer cu Domnul Sfânt
Latina gint' a fi 'ntrebată:
Ce ai făcut pe acest pământ,
Ea va răspunde sus şi tare
O Doamne'n lume cât am stat
In ochii ei plini de admirare
Pe tine te-am reprezentat.

V. Alecsandri.

Deprindere. — Ştiindu-se că se cântă la ocazii solemne ori se spune,—ce fel de poezie e aceasta şi în ce stil e scrisă?

MARŞ

DEŞTEPTAREA ROMÂNIEI
1848

Voi ce staţi în adormire, voi ce staţi în nemişcare,
N'auziţi prin somnul vostru acel glas triumfător,
Ce se 'nalţă pân' la ceruri din a lumii deşteptare
Ca o lungă salutare
Către'un falnic viitor ?
Nu simţiţi inima voastră că tresare şi se bate ?

[1] Onor = onoare.

Nu simţiţi în pieptul vostru un dor sfânt şi românesc
La cel glas de înviere, la cel glas de libertate,
Ce pătrunde şi răsbate
Orice suflet omenesc?

Iată lumea se deşteaptă din adânca-i letargie!
Ea păşeşte cu pas mare către-un ţel de mult dorit.
Ah! treziţi-vă ca dânsa, fraţii mei de România!
Toţi sculaţi cu bărbăţie:
Ziua vieţii a sosit!

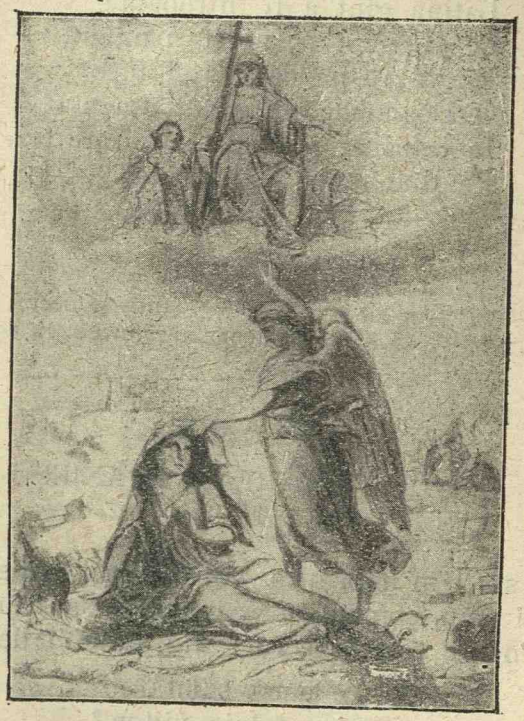

Libertatea 'n faţa lumii a aprins un mândru soare,
Ş'acum neamurile toate către dânsul aţintesc,
Ca un cârd de vulturi ageri ce cu-aripi mântuitoare

Se cerc vesel ca să sboare
Către soarele ceresc!

Numai tu, popor române, să zaci veşnic în orbire?
Numai tu să fii nevrednic de-acest timp reformator?
Numai tu să nu iei parte la obştească înfrăţire,

La obştească fericire,
La obştescul viitor?

Fericit acel ce calcă tirania sub picioare,
Care vede 'n a lui ţară libertatea re'nviind!
Fericit, măreţ acela care sub un falnic soare,

Pentru patria sa moare,
Nemurire dobândind!

V. Alecsandri.

Observaţie. — In această poezie *V. Alecsandri* îşi arată arzătoarea sa dorinţă ca Românii să iasă din amorţire şi să lupte pentru libertatea pe care atunci nu o aveau. Işi exprimă cu avânt retoric, sentimentul său patriotic, dar pe care îl simţim şi noi. Este o *poezie lirică, retorică.*

DOINĂ

DOINA DE HAIDUCIE

Mult mi-e dor şi mult mi-e sete
Să văd frunza'n codru verde
Să mai strâng vr'o şapte cete!
Primăvara, muma noastră,
Suflă bruma din fereastră
Şi zăpada depe coastă!
Să văd iar verzind în cale,
Să mă las iar în cea vale
Cu o pereche de pistoale.
Frunza'n codru cât se ţine,
Toţi voinicii trăesc bine;
Iară frunza dacă-l lasă,
Toţi voinicii merg pe-acasă
Şi la para focului
Zac de dorul codrului.
Frunză verde de susaiu,
De-ar veni luna lui Maiu
Să-mi auz cerul tunând,
Sa văd norii fulgerând
Erbuliţa'n şesuri dând,
Să mai văd focuri pe-afară
Copilaşi cu pielea goală,
Cai în câmpuri nechezând
Şi voinici pe plaiu suind.

Observaţie. — In această bucată, poetul din popor cântă dorul codrului, unde hăladuiau, pe vremuri, haiducii. E o formă de poezie lirică proprie a poporului român. — E o *doină.*

CANTEC DE DOR

Bate vântul vălurele
Pe deasupra casei mele
Și-mi aduce dor și jele
Dela locurile mele.
Bate vântul dela munți
Și-mi dă dor dela părinți,
Bate vântul dintre brazi
Și-aduce dor de frați
Bate vântul din vâlcea
Și-mi dă dor de țara mea.

Cules din Basarabia de
Gh. V. Madan

Deprindere.—Să se spună ce fel de poezie e aceasta și în ce fel de stil e scrisă.

ELEGIE

ADIO MOLDOVEI

Scumpă țară și frumoasă,
O Moldovo, țara mea!
Cine pleacă și te lasă
E pătruns de jale grea

Eu te las, țară iubită,
De-al tău sân mă depărtez;
Dar cu inima cernită
Plâng amar, amar oftez.

Cine știe, cine știe,
Dacă 'mpins de-al soartei vânt
M'oiu întoarce 'n veselie
Să sărut al tău pământ?

De-oiu vedeà încă odată
Munții tăi răsunători,
Ce cu-o frunte înălțată,
Se pierd falnic printre nori?

Şi-ai tăi codri de verdeaţă,
Unde curg, şoptesc uşor
Reci isvoare ce dau viaţă,
Doine care zic de dor?

Iată ceasul de pornire,
Iată ceasul mult amar:
Veselie, fericire
Eu le las pe-al tău hotar,

Şi-a mea inimă îţi zice:
O Moldovo ce jelesc,
Adio! rămâi ferice,
Ferice să te găsesc!

după **V. Alecsandri.**

Observaţii literare. — In această poezie poporul îşi arată durerea că se desparte de ţara sa iubită. Este o *elegie patriotică.*

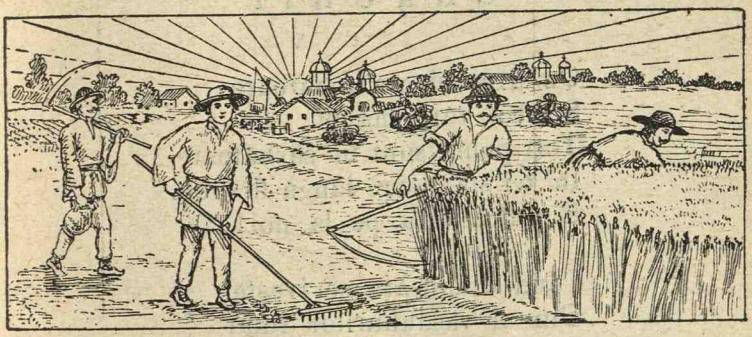

PASTEL

COSITUL

Faptul zilei se aprinde pe a dealurilor frunte
Şi-un râu falnic de lumină se revarsă peste munte;
Iarba coaptă străluceşte; ea se clatină la vânt,
Şi-a ei umbră lin se mişcă în dungi negre pe pământ.

Iată vin cosașii veseli; se pun rând. Sub a lor coasă.
Câmpul ras rămâne verde, ca o apă luminoasă;
Unii brasdele răstoarnă, alții în căpiți le-adună,
Le clădesc apoi în stoguri și cu stuh le încunună.

Mai de vale 'n cea dumbravă, cu poiana tăinuită,
Unde umbra pare verde și de flori e 'mbălsămită,
Coasele sub teaca udă zăngănesc răsunător...
Din căpiță în căpiță dumbrăveanca saltă 'n sbor.

V. Alecsandri.

Observare literară. — In această bucată ni se descriu frumusețile naturii cu ocazia cositului. Este un *pastel.*

GRAURII

Cu firea ei cea arzătoare
Sosit-a vara înapoi;
Toți pomii sunt în sărbătoare,
In tei stă floare lângă floare...
E dulce vara pe la noi!

Când dimineața se ivește
Din al văsduhurilor fund,
Tot câmpul par'că 'ntinerește;
Iar, deșteptată de pe prund,
Cireada satului pornește...

In urma ei un roiu de grauri,
Ca niște valuri cenușii,
S'amestecă prin bălării,
S'așează 'n coarne pe la tauri,
Fac fel de fel de nebunii

Până ce 'n zarea depărtată,
Spre lacul trist se pun pe drum.
Și, cum se duc — acum și-acum,
Se mai zăresc încă o dată
Ca rămășița unui fum.

Duiliu Zamfirescu.

D. Zamfirescu

Să se spună ce fel de scriere e aceasta și în ce stil e scrisă.

II. GENUL EPIC

BASMUL

BALAURUL CEL CU ŞAPTE CAPETE

A fost odată ca niciodată, etc.

A fost odată într'o ţară un balaur mare, *nevoie mare* El aveà şapte capete, trăià într'o groapă şi se hrănià numai cu carne de oameni. Când ieşià el la mâncare, toată lumea fugià, se închideà în case şi sta ascunsă până ce el îşi potolià foamea cu vreun drumeţ pe care *îl trăsese aţa* la moarte.

Rugăciuni şi *câte în lună şi în soare* se făcuse, ca să scape Dumnezeu pe biata omenire de acest nesăţios balaur; dar în deşert.

In cele din urmă, dacă văzù împăratul că toate sunt în zadar, hotărî să dea pe fiica sa de soţie şi împărăţia sa acelui voinic, care va scăpà ţara de această urgie — şi dete în ştire la toată lumea hotărîrea sa.

Iar, după ce se duse vestea în ţară, mai mulţi voinici se vorbiră să mântuească ţara de un aşà balaur

înfricoşat. Ei se înţeleseră între dânşii să facă un foc la marginea cetăţii, în care cetate era şi scaunul împărăţiei, şi acolo să privegheze pe rând câte unul. Deci făcură legătură ca acela care va lăsa să se stingă focul să fie omorît, drept pedeapsă că a dormit când a trebuit să fie deştept.

Cu aceşti voinici se întovărăşi şi un om verde, puiu de român, care auzise de făgăduinţa împăratului.

Porniră deci cu toţii, aleseră un loc şi se puseră la pândă.

Pândiră o zi, pândiră două, pândiră mai multe zile şi nu se întâmplă nimic: iar, pe când era de rând viteazul nostru să pândească, balaurul ieşi din groapă şi se îndreptă către voinicii cari dormiau pe lângă foc.

Viteazul care priveghia, îmbărbătându-se, se repezi, şi unde se aruncă, măre, asupra balaurului cu sabia, goală în mână şi se luptă cu dânsul până îi veni bine şi *hârşt*! îi taie un cap, hârşt! şi-i mai taie unul, şi aşa câte unul, câte unul, până îi taie şase capete.

Balaurul se svârcolia de durere şi plesnia din coadă, de te luau fiori de spaimă; iar tovarăşii săi dormiau duşi.

Dacă văzù el că tovarăşii lui nu se deşteaptă, îşi puse toate puterile, se mai aruncă odată asupra grozavului balaur şi-i taie şi capul ce-i mai rămăsese. Atunci un sânge negru lăsă din ea fiara spurcată, şi curse la sânge, şi curse, până se stinse şi foc şi tot.

Acum, ce să facă viteazul nostru, ca să nu găsească focul stins, tovarăşii lui? Se apucă mai întâiu şi scoase limbile din capetele balaurului, le băgă în sân şi, iute cum putù se suì într'un copac înalt şi se uită în toate părţile, că doar va vedeà undevà vreo zare de lumină.

Căutà într'o parte şi într'alta şi nu văzù nicăeri lumină. Se mai uită odată cu mare băgare de seamă şi, însfârşit, zări, într'o depărtare nespusă, o scânteie ce abià licărià. Atunci se dete jos şi o porni într'acolo.

Se duse, se duse până ce dete de o pădure, în care întâlnì pe *Murgilă*, pe care-l oprì în loc, ca să mai întârzie noaptea.

Merse după aceea mai departe şi dete peste *Miază-Noapte* şi trebuì s'o lege şi pe dânsa, ca să nu dea peste Murgilă. O rugă să-l ajute să ia un copac în spinare pe care, ziceà el, îl tăiase dela rădăcină; o învăţă el să se puie cu spatele şi să împingă.

Miazănoapte, se puse cu spatele la copac, dar, pe când împingeà, el o legă de copac cobză şi pornì înainte.

Nu făcù multă cale şi întâlnì pe *Zorilă*. Viteazul făcù ce făcù şi-l puse şi pe dânsul la bună rânduială ca şi pe ceilalţi doi. Apoi plecă înainte şi se duse până ce ajunse la o peşteră mare în care zărise focul.

In peşteră acolo, trăiau nişte oameni *uriaşi cari aveau numai câte un ochiu în frunte*. Cerù foc dela dânşii, dar ei, puseră mâna pe dânsul şi-l legară. După aceea aşezară un cazan pe foc, cu apă, şi se gătiau să-l fiarbă, ca să-l mănânce.

Dar un sgomot se auzì departe de peştera aceea; toţi ieşiră şi lăsară pe un bătrân de ai lor, ca să facă astă treabă.

Unchiaşul îl deslegă, ca să-l bage în căldare; dar voinicul îndată puse mâna pe un tăciune, i-l azvârlì drept în ochiu, îl orbì şi apoi, fără să-i dea răgaz a zice nici cârc! îi puse o piedecă şi-i făcù vânt în cazan...

Luă focul, după care venise, *o apucă la sănătoasa* şi scăpă cu faţa curată.

Ajunse la Zorilă, îi dete drumul, după aceea o tulì la fugă până ce ajunse la Miazănoapte, o deslegă şi pe dânsa şi apoi se duse la Murgilă, pe care-l trimise să-şi vadă şi el de treabă. Când ajunse la tovarăşii săi, ei tot mai dormiau. Nu începuse, vezi, încă a se arătà albul zilei; atât de lungă fu noaptea, fiindcă voinicul îi oprise cursul, şi aşà avù timp destul să colinde după focul care îi trebuià.

. . . . . .

Când ajunseră în cetate, toată lumea se veselià de uciderea balaurului, da laudă Sfântului că trecuse noaptea cea lungă.

Viteazul nostru, care văzuse şi el lipsa capetelor şi porni către curtea împărătească, ca să vadă ce s'o alege cu capetele fără limbi.

Pasămite bucătarul împăratului, un Ţigan negru şi buzat, pe la flăcăii ce stau la pândă. Şi dacă dete peste dânşii dormind şi peste dihania spurcată fără suflare, el se aruncă cu satârul dela bucătărie şi-i tăiè capetele. Apoi merse la împăratul cu ele şi le arătă, fălindu-se că el a făcut isbânda.

Iar împăratul făcù o masă mare ca să-l logodească cu fiica sa, şi pusese în gând să facă o nuntă, unde să cheme pe toţi împăraţii.

Ţiganul arătà la toată lumea hainele sale pe care le umpluse de sânge, ca să fie crezut.

Când ajunse viteazul nostru la împărat, împăratul şedeà cu voie bună la masă; iar *cioropina* sta în capul mesei pe şapte perne.

Cum ajunse la Impăratul, îi zise voinicul:

— Prea înălţate Impărate, am auzit că oarecine s'ar fi lăudat către Măria Ta, că el ar fi ucis pe balaur. Nu e adevărat, Măria Ta; eu sunt care l-am omorît.

— Minţi, mojicule! strigă Ţiganul îngâmfat. Şi porunci slugilor să-l dea afară.

Impăratul, care nu prea credeà să fi făcut Ţiganul astă voinicie, zise:

— Cu ce poţi dovedì zisele tale, voinicule?

— Zisele mele, zise viteazul, se pot dovedì prea bine; porunciţi numai ca mai întâiu să se caute, dacă capetele balaurului, care stau colea la iveală, au şi limbile lor?

— Să caute, să caute, zise *bahniţa*.

El însă *o cam băgase pe mânică*, dar se prefăceà că nu-i pasă.

Atunci căutară, şi la nici unul din capete nu găsiră limbă ; iar mesenii îmmărmuriră, că ce va să zică asta!

Ţiganul. care o *sfeclise* de tot şi care se căià că n'a căutat capetele în gură mai înainte de a le aduce la mpăratul, strigă:

— Daţi-l afară, că e un smintit şi nu ştie ce vorbeşte!

Impăratul însă zise:

— Tu, voinicule, va să zică, ne dai se înţelegem că acela a omorît pe balaur care va arătà limbile?

— Fugi d'acolea, împărate! zise ţiganul, care tremurà ca varga şi îngălbenise ca ceara. Nu vezi că a vrut să ne amăgească?

— Cine amăgeşte, răspunse voinicul liniştit, să-şi ia pedeapsa.

El începù apoi a scoate limbile din sân şi a le arătà la toată adunarea; şi de câte ori arătà câte o limbă de atâtea ori cădeà şi câte o pernă de sub ţigan, până ce, în cele din urmă, *dihania* căzù şi ea de pe scaun, atât de tare se speriase.

După aceea, voinicul nostru spuse toate câte a păţit şi cum a făcut de a ţinut noaptea atât de mult timp. Nu-i trebuì împăratului să se gândească mult timp, şi să vadă că voinicul care vorbià aveà dreptate; şi, cum erà de supărat pe Ţigan pentru mişelia şi minciuna lui cea nerușinată, porunci şi numaidecât se aduseră doi cai neînvăţaţi şi doi saci de nuci, legă pe Ţigan de coadele cailor şi sacii cu nuci, şi le dete drumul.

P. Ispirescu.

In urmă, pregătindu-se lucrurile, după câtevà zile se făcù nuntă mare, şi luă românaşul nostru pe fata împărtului de soţie, şi ţinù veselie mare şi nepomenită mai multe săptămâni.

Şi eram şi eu pe acolo şi dădeam ajutor la nuntă unde căram apă cu ciurul.

Observaţii literare. — In această bucată ni se povesteşte o întâmplare minunată pe care autorul a auzit-o din popor şi-a scris-o E un *basm.*

Deprindere. — Ce basme s'au mai citit?

BALADA POPORANĂ

CICOAREA

Pe pârău de rouă,
Plimbă-mi-se, plimbă
Tânăra mlădiţă
Prin rouă desculţă:
Zâna florilor,
Floarea zorilor,
Roua adunându-şi,
Paharul umplându-şi,
Şi ea mi se crede,
Că nimeni n'o vede.
Dar o a văzut
Drăguţ sfântul Soare
Şi, cum o a văzut,
Mult că i-a plăcut
Şi'n grabă-a mânat

Doi luceferei,
Peţitorii ei.
In cas' d'au intrat,
Ea i-a 'ntâmpinat
Şi mi i-a întrebat
— „Doi luceferei,
Ospeciorii mei,
Treceţi d'odihniţi
Şi vă veseliţi!"

Dar ei răspundeà,
Din gură-i ziceà:
—„N'am vent[1] s'odihnim,
Ci-am vent să peţim
Şi să logodim:

Vrei pe sfântul Soare,
Că este mai mare?"
Ea, de-i auzì,
Din graiu le grăì:
— „Ba eu n'oiu voì
Soare soţior,
Că-i tot călător,
Ziua peste sate
Şi noaptea pe ape".

Doi luceferei,
Peţitorii ei,
Se'ntorcând[2] la Soare
I-au spus de urmare.
Soarele s'aprinse
De necaz şi zise:

— Lăsaţi-mi-o 'n pace,
Că mi-o voiu preface

[1] *Am vent* = am venit.
[2] *Se'ntorcând* = întorcându-se.

In fragedă floare,
Floare de cicoare,
Cu ochii după soare;
Când oiu răsări,
Ea s'o 'nveseli;
Când oiu asfinți,
Ea s'o ofili;
Când oiu scăpătà,
Ea s'o adunà".

(Din colecția **G. Dem. Teodorescu**).

Observații literare. In această bucată ni se povestește o întâmplare, în care soarele e însuflețit ca un om. Ea este făcută de popor, nu se știe numele autorului; a trecut dela un om la altul și dintr'un loc în altul, cântată pê o melodie specială; un cercetător a culeș-o, a scris-o și a publicat-o.

Este o *baladă* fiindcă se povestește o întâmplare poetică; este o *baladă poporană*, fiindcă e culeasă din popor.

Deprindere. Să se citească și alte Balade poporane.

FABULA

BOUL ȘI VIȚELUL

Un bou, ca toți boii, puțin la simțire,
In zilele noastre de soartă-ajutat,
Și, decât toți frații mai cu osebire,
Dobândì 'n cireadă un post însemnat.

Așà de-a vieții veselă schimbare
Cum și de mândrie boul stăpânit,
Se credeà că este decât toți mai mare,
Că cu dânsul nimeni nu e potrivit,

Viţelul atuncea plin de bucurie.
Auzind că unchiul s'a făcut boier.
Că are clăi sumă şi livezi o mie:
„Mă duc, zise 'ndată, niţel fân să-i cer".

Făr'a pierde vreme, viţelul porneşte;
Ajunge la unchiul, cearcă a intrà;
Dar pe loc o slugă vine şi-l opreşte:
— „Acum doarme, zise, nu-l pociu supărà".

— „Acum doarme? ce fel? Pentru 'ntâia dată!
După prânz să doarmă! Obiceiul lui
Erà să nu şează ziua niciodată;
Ast somn nu prea-mi place şi o să i-o spuiu!"

— „Ba să-ţi cauţi treaba, că mănânci trânteală;
S'a schimbat boierul, nu e cum îl ştii:
Trebuie 'nainte-i să mergi cu sfială,
Primit[1] în casă, dacă vrei să fii".

La o mojicie atâta de mare
Viţelul răspunse că va aşteptà;
Dar unchiul se scoală, pleacă la plimbare,
Pe lângă el trece făr'a se uità.

Gr. Alexandrescu

Cu mâhnire toate băiatul le vede,
Insă socoteşte că unchiu-a orbit,
Căci, fără 'ndoială, nu puteà a crede
Ca buna sa rudă să-l fi ocolit.

A doua zi, iarăşi, prea de dimineaţă,
Să-i găsească vreme, la dânsul venì.
O slugă ce-afară îl vede că 'nghiaţă,
Ca să-i facă bine, de el pomenì;

[1] In limba mai veche (chiar în prima jumătate a sec. XIX) se zicea: primit.

— „Boierule, zise, aşteaptă afară
Ruda dumitale, al doamnei vaci fiu".
— Cine? a mea rudă? Mergi de-l dă pe scară!
N'am astfel de rude şi nici voiu să-l ştiu.

Gr. Alexandrescu.

Observaţii literare. — In această povestire se batjocoreşte omul care a ajuns şi care nu mai vrea să-şi recunoască rubedeniile sale rămase în treapta de jos. Dar poetul face aceasta înfăţişându-ne în loc de omul parvenit sau ajuns — un Bou „ca toţi Boii"; iar ca rubedenii, ni se arată Viţelul, Nepotul boului. E o naraţiune şi anume o *fabulă*.

TOPORUL ŞI PADUREA

Minuni în vremea noastră nu văd a se mai face,
Dar, că vorbiă odată lemne şi dobitoace,
Nu rămâne 'ndoială; pentrucă, de n'ar fi,
Nici nu s'ar povesti.

Şi caii lui Achil care proorociau
Negreşit că au fost, de vreme ce-l trăgeau.

Intâmplarea ce știu și voiu s'o povestesc
Mi-a spus-o un bătrân pe care îl cinstesc
Și care îmi ziceà
Că și el o știà
Dela strămoșii lui,
Care strămoși ai lui ziceau și ei c'o știu
Dela un alt strămoș ce nu mai este viu
Și pe-ai cărui strămoși, zău, nu pociu să vi-i spui.

Intr'o pădure veche, în ce loc nu ne pasă,
Un țăran se dusese să-și ia lemne de casă.
Trebue să vă spuiu însă —și pociu să dau dovadă—
Că pe vremea aceea toporul n'aveà coadă.

Astfel se încep toate: vremea desăvârșaște
Orice inventă omul, orice spiritul naște.

Așà țăranul nostru, numai cu fieru'n mână,
Incepù să sluțească pădurea cea bătrână.
Tufani, paltini, ghindari se îngroziră foarte:
„Tristă veste, prieteni, să ne gătim de moarte“,
Incepură să zică, „toporul e aproape!
In fundul unei sobe țăranu-o să ne 'ngroape!“
— „E vreunul de ai noștri cu el, ca să-i ajute?“
Zise un ștejar mare, ce aveà ani trei sute
Și care erà singur cevà mai la o parte.
„Nu“. „Așà?! Fiți în pace: ast'dată avem parte:
Toporul și țăranul alt n'o să isbutească
Decât să ostenească...“
Stejaru' avù dreptate:
După multă silință, cercări îndelungate,
Dând în dreapta și 'n stânga, cu puțină sporire,
Țăranul se întoarse fără de isbutire.
Dar, când avù toporul o coadă de lemn tare,
Puteți judecà singuri ce tristă întâmplare!

Istoria aceasta, de-o fi adevărată,

Îmi pare că arată
Că în fiește țară
Cele mai multe rele nu vin de pe afară,
Nu le aduc streinii, ci ni le face toate
Un pământean de-ai noștri, o rudă sau un frate.

Gr. Alexandrescu

Deprindere. — Să se spună ce fel de scriere și în ce stil e scrisă.

ȘOARECELE DELA ȚARĂ ȘI CEL DELA ORAȘ

In vremi, când eleganța 'n manieră
Domnià și în dobitocească sferă,
Un șoarece de țară, ce trăià 'ntr'o șură,
Pofti în vilegiatură
Pe-un șoarece 'nsemnat dela oraș,
Ce îi erà și naș!

Și-au fost ospețe și plimbări,
Și joc pe lună, și cântări!
Ce mai petreceri în zăvoae!
Ce hori în jur de mușuroae!
Și grâne berechet, ba și slănină,
Furată dela o vecină!

Dar, într'o seară după masă,
Când cere făceau în jurul oaspelui iubit,
El zise: „Și-azi a fost o zi frumoasă!
Ei, fine, ești un fericit,
Ai aer, ai plimbări
Și loc de joc și chiar mâncări;
Dar, dacă-ai da și pe la noi
Și viața noastră ai gustà,
Poate-ai vedeà că-aicea-i mult gunoiu,
Și poate la oraș te-ai și mutà".

—Și mie mi s'a cam acrit pe-aci,—
Răspunse finul și primi poftirea.
„De este-așà, fii bun
Și vin după Crăciun".

* * *

E iarnă și stăpânii-au masă mare;
Și șoarecii, cu botul într'o nare,
De lăcomie nu-i încape gândul:
Nerăbdători s'ațin să-și aibă rândul...
Ah! în sfârșit! Ce brânză, ce oscioare,
Ce mușchiuri la frigare,
Și vinul ce-a rămas, și prăjitură!
Dar, când erau la cea mai bună bucătură.
S'aude nu știu ce pe coridoare,
Și nașul fugi! și finul după el!

Dar sgomotu 'ncetează. Nașul zice:
„Hai să sfârșim ce-am început, măi fine".
Dar finul zice:
— Am un nod aice,
Și nu mai pot să mă ating de niciun fel.
Nu zic, la dumneavoastră-s multe lucruri fine,
Dar vai! mereu ești la stăpân:
Eu nu pot să mănânc cu frica'n sân. —

Deci el și-adună bunătăți din masa 'ntreagă,
Le pune la desagă,
Și-ia ziua bună. mulțumește-a doua oară,
Și pleacă să le roadă liniștit — la el, la țară.

Deprindere. — Să se spună ce fel de scriere este și în ce stil e scrisă.

III. GENUL DRAMATIC

CETATEA NEAMȚULUI

SAU

SOBIESKI ȘI ROMÂNII

— Dramă istorică în 3 acte —

PERSOANE:

SOBIESKI, regele Poloniei.
IABLONOVSKI, hatmanul armatei polone.
POTOSKI, aghiotantul lui Sobieski.
ȘOIMAN, căpitan bătrân de cetate.
TUDORA, fiica lui.
FARCAȘ, tânăr ostaș român.
GALU, GHEȚU, MIRCEA } plăeși.
UN STRĂJER ROMÂN.
O SENTINELĂ POLONĂ.
O ROMÂNCĂ.
UN COPILANDRU.
UN SOLDAT POLON.
TREI PLĂEȘI
Români, Românce, statul-major polon, adjutanți, armata polonă

— Scenele se petrec la Cetatea Neamțului, în anul 1686 —

ACTUL I

Teatrul reprezintă malurile pârâului Neamț, cu o punte peste el; dealuri în fund, cu o cărare ce șerpuește pe coastele lor și în stânga casa lui Șoiman.

SCENA I

Galu, Ghețu, Mircea (în fața scenei). *Români* și *Românce* (învârtesc o horă pe malul pârâului)

Galu. — Mândră zi ne-a dat Dumnezeu de serbarea icoanei lui Ștefan-Vodă!

Ghețu. — Mândră, fârtate, și strălucită ca numele Marelui Voevod.

Galu. — Astăzi are să s'adune tot poporul de prin munți și de prin văi, ca să meargă sus, la cetatea Neamțului, spre închinare, dinaintea icoanei sfântului Ștefan, după datina strămoșească.

Mircea (mai în fund, privind spre dealuri). — Iată-i cum vin din toate părțile, cârduri, cârduri. Par'că se cobor turme de oi de pe coastele Ceahlăului.

Ghețu.—Insă nu-l zăresc pe moș Șoiman, căpitanul cetății... De ce oare-o întârziet?

Galu.—Vezi că azi a să fie cununia fetei lui, Tudora, cu Farcaș aprodul, și s'a fi gătind de nuntă.

Ghețu. — Da, s'o întors Farcaș dela Eși?

Galu. — Ba încă nu... S'așteaptă să cadă pe nică pe ceas.

In scena II vedem sosind pe Șoiman cu fiica sa Tudora, care spune că a visat un vis grozav. Totuși cu plăeșii și cu mulți români, veniți din satele învecinate, merg spre cetate să sărbătorească după obiceiu pe Ștefan cel Mare, închinându-se la icoana lui din cetate. Dar în timpul serbării aud alarma și văd pe Farcaș că vine urmărit de un Polon, pe care-l'ucide în strigătele de bucurie și îngrijorare ale Românilor.

SCENA II

Cei dinainte, *Farcaș.*

Farcaș. — La arme fraților!... la coase... la topoare, c'o întrat sabie 'n țară!

Românii. — Leșii?

Farcaș. — Leșii cu craiul lor Sobieski!

Șoiman. — Sărmană țară!

Farcaș. — Sobieski o venit cu toată puterea sa și cu toți hatmanii țării leșești, încât o pustiit locurile pe unde-o trecut... Toți locuitorii și-o părăsit casele de-o pribegit prin fundul codrilor, căci n'o rămas colț de pământ neprădat și nestricat de dușmani!... Ba 'nc'o tăet

pe Doamna Rucsandra, fiica lui Vasile-Vodă, și s'o cercat să ieie pe sfânta Paraschiva din biserica Trii-Erarhilor.

Șoiman. — Ce nelegiuire!... Ș-o luat-o?

Farcaș. — Ba nu; căci călugării o închis porțile, și, de sus, de pe turn, o chemat blăstemul Ceriului asupra dușmanilor. Atunci hatmanul cel mare, Iablonovski, o poruncit oamenilor lui să se retragă.

Șoiman. — Pui de Români, călugării!

Farcaș. — Leșii s'o retras din Eși, dar o luat în robie pe Mitropolitul, ș'acum vin spre munți... La arme cu toții, fraților, că ne-agiunge potopul!

Tudora (în parte). — Visul meu se împlinește!

Șoiman. — Pe unde-ai lăsat dușmanii?

Farcaș. — Aproape de aici!... (Mergând mai în fund și arătând în dreapta). Priviți colo norul cel de colb care se nalță pân'la cer?.. Leșii, fraților, Leșii!

Șoiman. — La clopot, copii, copii! Trageți clopotul de larmă, ca să s'adune Românii de prin toate unghiurile munților.

Câțiva Români es alergând prin stânga și strigând: La clopot! La clopot!

Șoiman. — Și voi, cu toții, bărbați, femei, copii, pe apărare!.. înarmați-vă cu ce'ți găsi, și dați de moarte, ca să nu zică lifta c'o intrat în țara noastră ca într'un sat fără câni.

(Se aude în culise clopotul de dandană, și se văd viind prin munți mulțime de Români înarmați).

Românii. — La arme!... La arme!...

(Es alergând între culise, și se întorc îndată înarmați cu coase, topoare, sânețe și pari).

Farcaș. — Să mi-i dai mie, moș Șoimane, ca să-i duc eu la luptă.

Șoiman. — Tu să mi-i duci, Farcaș, că eu merg să apăr cetatea.

Tudora (apucând pe Farcaș de braț). — Farcaș, eu viu cu tine!

Farcaş (cu dragoste). — Vin, Tudoro, draga mea!.. şi, de a fi să murim, om peri împreună, tot de-o lovitură!

Românii. — Pe Leşi, Români, ori ei, ori noi!

Farcaş. — Veniţi cu mine, fraţilor, şi să nu cruţaţi păgânul, că el nu v'a cruţă... Iată-i că se văd!

Românii (ridicând armele în sus). — Pe moarte, pe moarte!

Farcaş. — Pe moarte! mai bine să murim, decât să robim. (Pleacă înainte în dreapta, ţinând pe Tudora de mână. Românii îl urmează cu entusiasm).

SCENA IV-V-VI

In aceste scene vedem pe Şoiman şi pe plăeşi îngrijoraţi de soarta Românilor ce-au mers întru întâmpinarea Leşilor; în curând Tudora, cu părul despletit, vine de veşteşte sdrobirea. Plăeşii, ca să poată ţineă piept — intră în cetate, cu gândul de a luptă pe viaţă şi pe moarte.

SCENA VII

Sobieski, Iablonovski, Potoski, ajutanţi, statul-major.

Potoski (intrând mai înainte şi anunţând). — Majestatea Sa, Craiul Sobieski... (către armată) La front!... Sus armele!

(Muzica cântă o fanfară de onoare. Steagurile se pleacă dinaintea lui Sobieski. Soldaţii prezintă armele).

Sobieski (se închină la steaguri). — Ostaşi, sunt mulţămit de voi!... V'aţi purtat cu vrednicie la luptă!. Unde sunt robii?

Potoski (arătând Românii). — Iată-i, Majestatea Voastră.

Sobieski. — Să-i lege ca să-i ducă în Polonia, şi care din el a cercà să fugă, să-l împuşce.

(Potoski se închină şi merge spre ofiţerii din fund ca să le comunice poruncile regelui).

Iablonovski. — Fie-mi iertat, Majestatea Voastră, a vă observà că aceşti oameni s'au purtat vitejeşte, şi că nu merită aşà asprime.

Sobieski (fără a-l asculta, se plimbă posomorît pe scenă). — Neam obrasnic şi semeţ!... Nişte ţărani fără arme să îndrăsnească a se măsură cu oastea mea şi a-mi ucide o mulţime de viteji de-ai mei!.. Să îndrăsnească o ţară mică ca aceasta a se împotrivi mie Craiul Sobieski, mântuitorul Vienei, învingătorul Sultanului Mahomed IV!.. Foc şi sânge am să las în urmă-mi, pentru ca să pomenească veşnic de mine! (tare) Iablonovski!...

Iablonovski (apropiindu-se). — Majestate!

Sobieski (încet). — Câţi ostaşi de-ai noştri au pierit de când am intrat în Moldova?

Iablonovski. — Mulţi, căci Domnul Cantemir...

Sobieski (furios). — Cantemir!... O!... să mă întorc eu în Polonia făr'a pune mâna pe el!... Mişelul!... S'o ascuns în lagărul Turcilor, în loc să iasă la câmp de bătae şi să dea ochi cu mine.

Iablonovski. — Asta n'ar fi nimica pentru gloria Majestăţii Voastre, care a biruit atâţi duşmani mai însemnaţi şi mai puternici decât Cantemir-Vodă; dar Moldovenii şi cu Tătarii ne-au făcut mare stricăciune, otrăvind fântânele, arzând fâneţele de pe câmpuri, urmărind armia noastră, ca o turmă de lupi, şi ucigând tot ce găsiă în calea lor. Caii noştri au pierit mai toţi!... Cea mai mare parte din tunuri au rămas pe drum, şi ostaşii Majestăţii Voastre cer în gura mare a ieşi din această ţară blestemată, unde au pătimit toate chinurile şi toate relele.

Sobieski (cu mânie). — Iablonovski!...

Iablonovski (cu mândrie). — Majestate!.. de oiu şti chiar că-'i urgisi pe bătrânul Iablonovski, care te slujeşte cu credinţă de când te-ai suit pe tronul Poloniei, eu mi-oiu face datoria de a spune adevărul!... Mare greşală a fost a noastră, că ne-am duşmănit fără nici o pricină cu vecinii noştri, Moldoveni, căci ei ar fi putut fi pentru Ţara leşească un zid de apărare împotriva năvălirilor de răsărit; ar fi trebuit să dăm mâna cu dânşii în loc să căutăm a-i subjugà.

Sobieski.—Prea târziu îmi dai sfaturi, Iablonovski. Moldova e ursită a fi o provincie a Crăiei leşeşti, şi mă jur pe numele meu că aşă va fi, precum zic eu.

Iablonovski. — Majestate!... Acum sunt 40 de ani de când trăesc tot pe câmpul războaielor; am îmbătrânit cu arma în mână, şi am cunoscut ce plătesc Moldovenii la luptă, când îşi apără ţara şi neatârnarea lor. Ei plătesc mult, Măria ta!... Crede-mă pe mine, care mi-am jertfit toată viaţa, pentru gloria lui Sobieski. Dă poruncă armiei de întors în Polonia, căci de când am intrat în Moldova cu gând de a o supune, am pierdut nebuneşte jumătate din ostaşii noştri; şi acum această armie ce s'a luptat şi-a biruit sub zidurile Vienei, samănă mai mult cu o armie pusă în risipă decât cu o oaste învingătoare!

Sobieski (pe gânduri, în parte). — Are dreptate bătrânul Iablonovski... (tare). Vrednicul meu general, îţi mulţămesc că mi-ai vorbit astfel, fără sfială, când s'atinge de gloria mea. Tu eşti cel mai bun sprijin al tronului meu, şi pe tine te voiu ascultă. Dă poruncă de plecare.

Iablonovski se închină şi se apropie de statul major).

(Se aude buciumând în cetate).

Sobieski. — Ce sunet s'aude?

Potoski (înaintând).—Un bucium ce răsună în cetatea Neamţului; el chiamă Românii la războiu.

Sobieski. — Iar!... războiu vor ei?... Fie, războiu le voiu da!... Indreptaţi tunurile spre cetate.

Soldaţii îndreaptă tunurile spre culisele din stânga şi se pregătesc de războiu.

Iablonovski. — Eu aş zice, Majestate, să lăsăm cetatea asta şi să ne urmăm drumul înainte... Avem tunuri de câmp, nu de asalt.

Sobieski (aprins). — Ba!... pre numele patronului meu!... Nu va zice lumea că o cetate s'a arătat d'înaintea

lui Sobieski, fără a se i se cucerì [1]!... N'avem tunuri?... Vom lua-o cu mânele.

Potoski. — Numele majestăţii tale e destul tun.

Sobieski. — Potoski, pe tine te însărcinez să dai asalt acestui cuib de hoţi..., ş'ascultă: să nu rămână piatră pe piatră [2]!...

(Potoski se închină şi se întoarce spre oaste ca să dea poruncă de asalt).

SCENA VIII

In scena VIII, ultima din actul I, vedem pe Farcaş, prins, nevoind totuşi să se supună Polonilor. El înfruntă chiar pe Sobieski, care-l osândeşte la moarte. Făcând o sforţare desnădăjduită Farcaş scapă din mâinele soldaţilor, aleargă spre munţi unde isbuteşte să intre într'o hrubă ascunsă care duce pe sub pământ năuntrul cetăţii.

ACTUL II

Teatrul reprezintă interiorul cetăţii Neamţului. In dreapta pe planul I-iu, poarta cea mare e deschisă; în fund în stânga, se află un turn, în care păzeşte un plăeş; dela poartă până la turn zidul cetăţii e cu metereze; dealungul zidului este o galerie de lemn pe care stau de pază câţiva Români înarmaţi; în stânga în al doilea plan, se află o capelă cu ferestre gotice luminate înăuntru. La ridicarea cortinei se aud din timp în timp tunuri depărtate care bat în ziduri. Plăeşii cară bolovanii pe galerie. Incepe a înserà.

SCENA I

Şoiman, Galu, Gheţu, Mircea, străjerul român, plăeşi.

Şoiman. — Hai voinici... cu inimă! căraţi mereu la bolovani pe galerie ca să-i aruncăm în capul Leşilor când or mai încercà vr'un asalt... Ei ne trimit ghiulele din tunuri... Noi suntem mai darnici şi le plătim cu pietre... scumpe.

Mircea. — Nu ştiu de-s scumpe, dar ştiu că-s grele şi pe care îi va ajunge bolovanul ista... halal de dân-

[1] *A i se cucerì* construcţia arhaică.

[2] *Să nu rămână piatră pe piatră:* expresiune figurată.

sul!... Bună parte a avea... (Arată un bolovan mare şi îl duce pe galerie).

Şoiman. — Străjer!

Străjerul român. — Aud.

Şoiman. — Deschide-ţi ochii în patru, şi ţinteşte pe lagărul leşesc. De-i zări vreo mişcare de oameni să ne dai de ştire.

Străjerul român. — Bine.

Şoiman. — Şi tu, Mircea, plimbă-te cu plăeşii de-a lungul zidului, şi fiţi tot cu mâna pe cocoşul puşcii.

Mircea. — N'ai grijă, moş Şoimane... Care Leah a trece prin calea puşcii, a şi culege un plumb.

Şoiman — (Coborîndu-se în scenă). — Ei, măi Galule, îţi place?... luptă cereai?... Iată luptă.

Galu. — Imi place, Şoimane; dar pare-mi-se că s'apropie funia de par.

Şoiman — Fie cum a vroi Cel de sus! Ştiu încalte că n'or zice Leşii c'o luat cetatea cu mâna, ca un cuib de rândunele... De cinci zile acŭ, toată oştirea lui Sobieski tabără în valea Neamţului şi prin munţii de primprejur. Tunurile lor bat zidurile aistea necontenit de cinci zile. In cinci zile patru asalturi o dat cetăţii şi tot risipiţi şi ruşinaţi o intrat sub corturi... Mândriţi-vă, Români!... Noi o mână de oameni, ne luptăm de cinci zile şi cinci nopţi c'o armie întreagă!

Ghefu. — Aşà este, fărtate, dar am obosit, că de când s'o început răsboiul, n'am mai închis ochii.

Şoiman. — Lasă, Gheţule, că'n ceasul când i-om închide, a fi pentru somnul veşnic, ca bieţii tovarăşii noştri, ca Trotuşan, ca Udrea, Veveriţă şi ca ceilalţi care-o pierit în luptă.

Galu. — Fie-le ţărâna uşoară, că tare bine s'o purtat până a nu cădea.

Şoiman. — S'o luptat cum trebuie să se lupte tot Românul pentru ţara lui şi'o murit cum trebue să dorească a muri tot Românul care se simte mândru cu

numele lui, cum oiu perì şi eu ca azi ca mâne, cum ăi perì tu, Galule şi tu, Gheţule, şi toţi câţi mai rămân teferi acù în cetate; căci alt n'avem de aşteptat, decât moartea.

Galu. — Moarte, dar!... mai ales că ni s'o sfârşit şi merindele de gură şi cele de puşcă.

Şoiman. — Ce spui, frate? Nu mai este nici iarbă, nici plumbi.

Galu. — Numai câteva încărcături ne-o mai rămas, şi de-abià putem răspunde din când în când la loviturile duşmanului.

Şoiman: — (pe gânduri). — Asta-i rea treabă!... dar să nu pierdem bărbăţia, căci poate ne-o aduce Farcaş ceeace ne lipseşte.

Galu. — Farcaş?

Şoiman. — Dar... Spre amiază când erai tu de strajă în turn, Farcaş, o ieşit din cetate.

Galu. — Pe unde?

Şoiman. — Prin fântâna asta 'n care se deschide o hrubă tainică ce duce la poalele dealului... El s'o dus să pândească mişcările duşmanilor mai de aproape, doar a aflà cevà despre hotărîrea lor, şi doar a puteà căpătà cevà merinde pentru noi.

Gheţu. — Numai de n'ar pune mâna Leşii pe dânsul!

Şoiman. — Pe Farcaş?... El îi în stare să le fugă printre degete ca o şopârlă.

Galu. — Ş'apoi îi tânăr, frate!... îi cu focu 'n inimă şi-l trage inima într'acoaci, la Tudora, care-i închisă cu noi în cetate... N'ai grijă de Farcaş... Un voinic ca el cu dragoste în suflet, are zece vieţi într'însul.

Gheţu. — Dar biata Tudora unde-i, Şoimane?

Şoiman. — Colo în biserică... Ea poartă de grijă celor răniţi în bătae şi închide ochii celor ce mor.

Gheţu. — Sărmană copilă... Ce se face ea de-a fi să perim aici cu toţii?

Şoiman (cu mândrie). — Ea, Gheţule?... Ea-i fata

lui Şoiman bătrânul!... îi Romăncă, ş'a murî cu tată-său şi cu logodnicul ei la un loc.

Gheţu. — Păcat de tinereţea ei!

Şoiman. — Tăceţi!... par'c'aud un glas în fundul fântânei.

Gheţu. — Farcaş a fi.

(Se pleacă cu toţii pe gura fântânei).

Şoiman. — Zăresc o umbră ce se urcă spre noi dealungul părételui... (Strigă în fântână). — Farcaş, tu eşti?

Farcaş (în fântână). — Eu!

Şoiman. — Vină'ncet, băete... Nu te grăbì să nu-ţi lunece piciorul.

Farcaş. — Intinde-mi mâna!

Şoiman, Galu, Gheţu întind mânile în fântână.—Iacă mâna... Apucă-te vârtos!

Farcaş (ivindu-se). — Iată-mă-s cu bine! (ese din fântână).

SCENA II

Cei dinainte *Farcaş* (aducând o torbă)

Şoiman. — Vină în braţe mele, fiule, că mult ţi-am dus grija.

Farcaş. — Da'că puţin o lipsit să nu mă mai vedeţi. Erà să mă prindă şi să mă ucidă Leşii.

Toţi. — Ferească Dumnezeu Sfântul! Cum asta?

Farcaş. — După ce m'am coborît azi în fântână şi am dat în hrubă de-am eşit în poala dealului, am cercat să m'apropiu de lagărul leşesc, ca să prind limbă şi să aflu cevà, când chiar în drumul meu am dat peste o ceată de Leşi care stau la pândă sub o stâncă. Erà un căpitan cu dânşii şi le împărţià praf şi plumbi, zicându-le să fie gata pe astăseară, căci Sobieski o poruncit să ne dee un nou asalt.

Toţi. — In astăseară!

Farcaş. — In curând trebue să ne lovească, căci soarele-i pe asfinţite.

Şoiman. — Ei şi?

Farcaş. — Auzind de asalt, soldaţii o început a chiui ş'a bea dintr'o ploscă, ca să prindă la inimă..., eu mă uitam la torba cea cu praf, cum se uită uliul la cloşcă; şi, în vreme ce Leşii deşertă plosca, m'arunc deodată în mijlocul lor ca o arătare, smucesc torba şi plec la fugă printre stânci... Duşmanii se iau turbaţi după mine, împuşcând ca într'un iepure şi sbierând ca copoii, dar nu mă nimeresc şi-mi pierd urma... Numai unul din ei, căpitanul, un tinerel, fără mustaţă, nu ştiu cum dracu face şi-mi iese înainte tocmai la gura hrubei...

Toţi. — Şi?

Farcaş (cu sânge rece). — L-am ucis!... iacă torba Leşilor!

Galu. — Da'bine, trupul lui ce l-ai făcut?... L-ai lăsat acolo la gura hrubei?

Farcaş. — Aş!... să dee tovarăşii lui de dânsul şi să descopere hruba?... Nu, tată; nu-s aşà de copilandru... Am tras trupul în hrubă şi l-am ascuns de lumina soarelui.

Şoiman (deschizând torba). — Să trăeşti, băete, că voinic braţ şi coaptă minte ai la vârsta ta!... Ian să videm ce ne-aduci!... Ii plină! plină, fraţilor, de praf şi plumbi! Hei! că multe morţi o să mai trimitem în cei păgâni, din torba lor!

Farcaş. — Aşà, tată Şoimane!... dar şi noi trebue să ne gătim, căci Sobieski s'o giurat pe steagul crăesc, să nu rămâe azi nici piatră pe piatră din cetate, nici om cu viaţă în lăuntru.

Şoiman. — Aşà s'o giurat Sobieski? (strigă). Măi copii, veniţi cu toţii aci!

(Toţi plăeşii, afară de străjer, se cobor şi vin lângă Şoiman).

Plăeşii. — Iată-ne!

Şoiman. — Aţi auzit, voinicilor?... Ci-că Craiul Sobieski o giurat perirea noastră pe azi... Ce ziceţi voi?

Mircea. — Vie să ne ucidă, dac'a puteà!

Şoiman. — Copii... acuş o să 'nceapă o luptă cum n'am mai avut până azi. Hai să facem şi noi giurământul de moarte; dar mai întâiu, na, copii..., întindeţi mânile. Na praf leşesc; na! plumbi leşeşti (împarte patroane la plăeşi). Să le trimetem duşmanului ca dobândă prin ţeava puştii.

Plăeşii. — Adă, adă!

Şoiman. — Ş'acum ascultaţi şi ziceţi ca mine:

I

Moartea ne vine, dar nu ne pasă!
Moartea 'n răsboae noi o dorim.
Moartea vitează e mult frumoasă!
Jurăm cu toţii ca să murim!

Toţi

Jurăm cu toţii ca să murim!

II

Pentru Moldova ce pătimeşte.
Pentru Moldova care-o iubim.
Pentru Moldova ce ne priveşte
Jurăm cu toţii ca să murim!

Toţi

Jurăm cu toţii ca să murim!

III

(Şoiman se pune în genunchi)

O! ţară scumpă rămâi cu bine!
O! ţară dulce, noi ne jertfim!
O! ţara noastră, noi pentru tine,
Jurăm cu toţii ca să murim!

Toţi

Jurăm cu toţii ca să murim!

Cei dinainte, *Tudora* (se arată la uşa capelei şi ascultă jurământul plăeşilor).

Tudora. — Faceţi giurământul morţii şi pe mine nu mă chemaţi!

Plăeşii (cu mirare). — Tudora!

Tudora (înaintând spre plăeşi cu un aer inspirat). — Cine v'o dat dreptul să uitaţi pe Tudora, când este a vă jertfi pentru ţară?

Şoiman. — Copila mea!

Tudora. — Numai voi vă cunoaşteţi datoria?... Voi numai vă iubiţi ţara? Eu n'am suflet ca voi? n'am ca voi sânge de româncă? Deşi nu sunt decât o biată copilă, dar de cinci zile de când trăesc cu voi, mi-a crescut în piept inimă bărbătească!... Acì în bisericuţa asta, singură, fără agiutor, am închis ochii la opt creştini răniţi în bătae; am auzit cele depe urmă cuvinte ale lor, suspinurile lor cele depe urmă, şi m'am deprins a vedeà moartea în faţă. Cum nu vă e frică vouă de dânsa, aşà nici mie!... Şi cum vreţi voi să vă daţi viaţa pentru Moldova, aşà şi eu vreau să mi-o dau!

Şoiman. — Tu, fata mea!... tu, în floarea tinereţii!

Tudora. — Moartea n'alege!... ea, când vine, abate şi pe cel tare, şi pe cel slab... Şi, în curând, din câţi suntem aici, nici unul n'a să mai rămâie cu viaţă!

Şoiman. — De unde ştii?

Tudora. — Am auzit tot ce v'o spus Farcaş... Sobieski o giurat peirea noastră, şi Sobieski e tare!... Giurământul lui s'a împlinì; dar eu nu vreu să cad vie în mânile lui.

Farcaş. — Nu, Tudora!... Cât oiu fi eu lângă tine...

Tudora. — Locul tău, Farcaş, nu-i lângă mine; locul tău îi pe ziduri în faţa duşmanului. Datoria ta e să mori în luptă lângă tatăl meu; datoria mea e să vă răzbun pe toţi!

Şoiman. — Să ne răsbuni!

(Tudora povesteşte cum a avut o vedenie care i-a dat povaţă să se ducă în lagărul Leşilor şi să ucidă pe Sobieski. Apoi gândindu-se la tinereţea ei, începe să plângă).

Toţi (cu înduioşare). — Tudora!

Tudora — O! lăsaţi-mă să plâng ca să-mi mai răcoresc sufletul... Nu pot gândi fără turburare c'are să moară tata! şi tu Farcaş, şi voi toţi, oameni buni, şi eu... în loc de cununie, în loc de fericire... moarte în floarea vieţii! Ce-am făcut noi lui Dumnezeu ca să fim osândiţi aşà!... (plânge).

Şoiman (luând pe Tudora la sânul lui)... — Tudoro, draga tatei, nu ne face să slăbim tocmai când avem nevoie de bărbăţie. Dac'o vrut Dumnezeu sfântul astfel cu noi, trebue să ne supunem poruncii lui... Tu singură ai spus că jertfa pentru ţară îi o datorie sfântă! Nu mai plânge, draga mea, că-mi frângi inima (plânge).

Tudora (încetând din plâns). — Iacă nu mai plâng, tată!... Cată'n ochii mei... Aşa-i că nu mai sunt lacrimi!... Nu băgaţi de seamă, oameni buni!... Tudora s'a arătat vrednică de tată-său şi de voi!... Şi tu, Farcaş, dă-mi mâna şi vin de îngenunche cu mine dinaintea tată-meu ca să ne binecuvinteze şi să ne unească cu mâna lui. (Ia pe Farcaş de mână zâmbind). Vezi cât ţi-e de veselă mireasa, dragul meu... Fii şi tu vesel ca mine că ne-om găsi uniţi în ceea lume!

Şoiman (către Gal). — Galule, mi se sfârşeşte inima când o văd astfel.

Tudora. — Tată, binecuvântarea unui părinte îi sfântă în ochii lui Dumnezeu!... uneşte-ţi copiii, şi-i binecuvintează în faţa Ceriului, unde-o să ne întâlnim curând.

(Se pune în genunchi, împreună ca Farcaş la picioarele lui Soiman).

Şoiman (întinzând mânile pe capul lor). — Unite fie sufletele voastre în vecinicie precum numele voastre

sunt nedespărțite în inima mea! Copii!... primiți prin graiul meu binecuvântarea Ceriului și a pământului.

Plăeșii (uimiți). — Amin!

Tudora (ridicându-se veselă).—Tată!... dă-mi mâna s'o sărut... Acù mă simt fericită.

Șoiman. — Vin' în brațele mele, fiică scumpă și viteză (o îmbrățișează cu dragoste și-i zice încet). Să mori cu bărbăție, Tudoro.

Tudora (încet). —In ceasul de pe urmă mi-oiu aduce aminte că-s fiica lui Șoiman Bătrânul!

Farcaș (întinzând brațele).—Tudoro, mie nu-mi zici nimică?...

Tudora (aruncându-se în brațele lui Farcaș și sărutându-l). O! Farcaș, soțul meu, îți dau cea 'ntâiu și cea de pe urmă sărutare pe acest pământ! (încet).—Să aperi pe tata, Farcaș!

Farcaș.—Oiu pieri lângă dânsul.

Tudora.—Ș'acum, voinicilor, fiecare la locul său; voi pe ziduri și eu în lagărul leșesc! Rămâneți cu bine! (Se îndreaptă spre gura fântânei).

Plăeșii.—Dumnezeu să-ți agiute și să-ți apere zilele

Tudora (se sue pe marginea fântânei).—Acù mă simt vrednică să mă unesc și eu la giurământul vostru (cântă).

O! țară scumpă, rămâi cu bine!
O! țară dulce, noi ne jertfim!
O! țara noastră, noi pentru tine
Jurăm cu toții ca să murim!

Toți

Jurăm cu toții ca să murim!

(Tudora se coboară în fântână și dispare... Plăeșii grămădiți împrejurul fântânei privesc înăuntru).

Farcaș.—Tudoro, să iei arma Leahului celui ucis!

Tudora (din fântână).—Bine.

Toți.—Noroc bun, Tudoro!

Tudora (din fântână).—Noroc bun!

(In scenele următoare, ni se arată ultimul asalt al lui Sobieski, rănirea lui Șoiman și predarea Cetății către solul lui Sobieski, Iablonovski, care le adusese vestea că cetatea e subminată și zadarnic o mai apără).

ACTUL III

Teatrul reprezintă lagărul polon, noaptea pe lună. In stânga, pe planul I-iu, cortul lui Sobieski: în față cu el, corpul soldaților de gardă. Puștile sunt așezate în snop dinaintea lui. In dreapta, pe planurile 3, 4 și 5, începutul lagărului; în fund se văd dealurile și cetatea Neamțului. Două sentinele se plimbă pe dinaintea corturilor de pe planul I. La ridicarea cortinei se văd mai multe grupe de soldați poloni, așezați împrejurul focului din lagăr.

SCENA I

Români robiți

Se aude în grupa lor un fluier sunând o doină jalnică și pe urmă o voce de femeie cântând):

Frunză verde de sălcie!
Am căzut în grea robie,
Și tot plâng cu amărie
După scumpa mea moșie!

(Se aude iar fluierul).

Frunză verde de Negară!
O! Moldovo, dulce țară,
Din pământul tău afară
Mult îi viața grea și amară!

(Câțiva soldați din corpul de gardă ies și merg de schimbă sentinelele; pe urmă se duc în fund și intră în culisele din dreapta. Muzică surdă la orchestră).

(Fluierul sună din nou).

Floarea smulsă din tulpină.
Se usucă și se 'nclină
Românu 'n țară străină
Duce dorul și suspină.

Un Român (sculându-se) — Taci, nevastă, că-mi rupi inima cu cântecul ist de robie!...

O româncă (sculându-se şi viind în scenă). — Când ar fi numai atâta!,.. dar'a să ne scoată Leşii din ţara noastră, bădică, şi o să ne ducă robi peste hotar! Asta mă omoară pe mine! (plânge).

Românul (uimit). — Apoi dă!... Ce să facem? Aşă ne-o fi fost scris, se vede, fă nevastă!... Taci, nu mai plânge... Ce dracul!... Fii bărbat, că ne-o vedeà Leşii cu lacrimile 'n ochi, şi-i ruşine!... (Işi şterge ochii).

Româna. — Geaba!... Nu pot, bădică, că mă'nneacă plânsul, când mă gândesc să-mi las eu casa părintească şi copilaşii, dragii mamii!... Ce-or să facă ei mititeii, făr'de mama lor?... S'agiungă la uşa străinilor!

Românul (voind s'o mângâe). — Dumnezeu le-a purtà de grije, nevastă; că Dumnezeu îi bun şi nu părăseşte pe Român! Ian vezi cei din cetate, cum se luptă de cinci zile cu agiutorul Domnului, încât nu le-o putut face nimica toată oastea leşească.

Româna. — Aşà este; şi de ciudă Leşii ne schingiuesc pe noi, păcătoşii; ne pun bărbaţii în lanţuri, ca pe nişte fiare, şi ne ţin aici, ca pe-o turmă de oi de căsăpie!

Românul. — Cum nu le-a fi ciudă, dacă pier pe toată ziua cu mulţimea sub zidurile cetăţii, fără nici o ispravă, încât au început soldaţii a-şi pierde bărbăţia. Unii cer în gura mare a se întoarce în ţara lor. Alţii nu mai vreau s'asculte de poruncile hatmanilor, şi cu toţii sunt gata de răscoală.

Româna. — Oare?... (încet). Ian spune-mi, bădică, dacă s'ar întâmplà una ca asta n'am puteà noi cercà să fugim din vreme cât ar fi vălmăşag în lagăr?

Românul (încet). — Taci, nevastă, că la scăpare chitim cu toţii... Răbdare şi bărbăţie, că bun îi Cel de sus (Sentinela se întoarce, respinge pe Români în fund, şi apoi intră în cortul de gardă. Muzică surdă la orchestră).

SCENA II-III-IV

In aceste scene, ni se arată îngrijorarea lui Sobieski că cetatea nu se predă şi revolta soldaţilor poloni, care vor să se

întoarcă în țara lor. Sobieski care așteptă un semn de predarea cetății din partea lui Iablonovski îl vede în fine, își iartă soldații și le făgăduește să se întoarcă cât mai curând în Polonia.

SCENA V

Soldați poloni, Români robiți.

Soldații (veseli). — Ura!... Să bem și să giucăm!... De-acum ne'ntoarcem în Polonia.

(Câțiva soldați aduc panere cu sticle de vin).

Românii (mâhniți). — De-acum ni s'o stins toată mângâerea! săracii de noi!... Ne ducem din Moldova!

Soldați (bând)

Ura! Ura! soldați voinici,
Să bem, să bem, și să giucăm!
Ura! Ura! cu toți de-aici
In țara noastră-a să plecăm!

Românul (plângând)

Amar de noi, sărmani Români,
In dor cumplit a să picăm!
Amar de noi, cu toții mâni
Din țara noastră-a să plecăm!

Un soldat. — Măi, Români! veniți de vă înveseliți cu noi.

Un Român. — Veselia voastră e mâhniciunea noastră, domnule! Lăsați-ne pe noi în pace.

Soldatul. — Dacă nu vreți voi, dați-ne nevestele voastre ca să giucăm cu ele.

O Româncă. — Româncele nu gioacă cu dușmanii țării lor.

Soldatul. — Nu gioacă poate de voie; dar de nevoie vor giucă (pune mâna pe femee).

Romînca (împingând). — Ticălosule!... Om murì și n'om da mâna cu voi!

Soldatul (furios). — La arme, fraţilor! să-i ucidem!

Soldaţii (scoţând săbiile). — Moarte Românilor!... Moarte!

Românii (punându-se dinaintea femeilor). — Voi cu săbii, noi cu lanţuri!... Veniţi, păgânilor, dacă vă dă mâna!

(Luptă mică. Incepe a se mijì de ziuă).

SCENA VI

Românii robiţi, soldaţi poloni, Tudora (în haine de căpitan polon vine din stânga învelită cu o manta albă şi se aruncă între soldaţi şi Români).

Tudora. — Staţi.

Soldaţii. — Un ofiţer! (se trag înapoi).

Tudora. — Nu vă-i ruşine!... Voi înarmaţi cu săbii să ameninţaţi nişte nenorociţi legaţi în lanţuri!... Decât să vărsaţi sânge, voinicilor, mai bine să vărsaţi vin, şi vă înveseliţi ca nişte viteji ce sunteţi... Cine-mi dă un pahar de vin să benchetuesc cu voi!

Iată cum trebuie să bee şi să cânte un soldat:

Ura! Ura! soldaţi voinici,
Să bem, să bem şi să giucăm,
Ura! Ura! pe mari şi mici
Sub braţ de fier noi îi plecăm!
Trăind, murind tot în răsboiu,
Ori în ce zi, ori în ce loc.
Când noi sosim când trecem noi,
Lăsăm pustiu, omor şi foc!

Soldaţii

Ura! Ura! soldaţi voinici....
etc., etc., etc.

Tudora (blând). — Să trăiţi şi să vă vedeţi ţara cât mai de grabă!

Ura! Ura! soldaţi voinici,
Să bem, să bem şi să giucăm,
Ura! Ura! pe mari şi mici
Sub braţ de fier noi îi plecăm!

Plângând amar, femei, copii
Scoată din piept glas dureros!
Noi ducem moartea la cei vii
Și-i prohodim cântând voios!

Soldații

Ura! Ura! soldați voinici
etc., etc., etc.

(Soldații se retrag cântând între corturi).

Tudora (viind în scenă). — Mă iartă Dumnezeu de cuvintele ce-am rostit; dar numai astfel am putut scăpă viața bieților Români!... Acum să-mi împlinesc hotărîrea!... Sub hainele acestea a căpitanului ucis de Farcaș la gura hrubei cetății, am putut pătrunde în lagărul leșesc făr'a fi cunoscută... Dar ziua începe a se ivi... Trebue să mă grăbesc... Iată cortul Craiului... (scoate pumnalul). Ingerul păzitor al Moldovei!... întărește-mi brațul și inima ca să pot răsbunà țara în sângele lui Sobieski!... Haide! (voește să intre în cort).

Sentinela. — Cine-i?

Tudora (lepădându-și mantaua). — Aghiotant al Craiului cu porunci.

(Sentinela ridică arma, Tudora intră în cort. Muzica la orhestră. Peste puțin se aude vocea lui Potoski: Ah!... Ajutor!

Sentinela (Strigă tare). — Larmă!

(Soldați din cortul de gardă es iute și se înarmează. Trei din ei aleargă în cortul regelui).

Un soldat. — Ce este? Ce este?

Sentinela. — Un omor în cortul crăesc!

(Cei trei soldați intră în cort și ies îndată, aducând pe Tudora cu pumnalul în mână. — Tobele bat. Ziua se ivește în plin. Sgomot mare în lagăr).

Tudora. — Mă puteți omorî de-acù, căci mi-am răsbunat Țara!... Am ucis pe Sobieski!

Soldații (turburați ridică săbiile asupra ei). — Pe Sobieski!

SCENA VII

(Cei dinainte, *Sobieski* arătându-se în dreapta)

Sobieski. — Cine zice c'au omorît pe Sobieski?

Tudora — Eu?

Soldaţii. — Minciuni, minciuni. Iată Craiul nostru!

Tudora.— Cine?... El?... Tu?... A! (Voeşte să se arunce asupra lui Sobieski. Soldaţii o ţin pe loc).

Sobieski. — Unde-i nenorocitul care o fost jertfa în locul meu?

SCENA VIII

(Cei de înainte, *Potoski,* iese din cortul regelui, galben şi cu braţul legat).

Potoski. — Eu, Măria Ta!... Lucram acì în cort când deodată m'am simţit străpuns de un cuţit... Dar nu-i nimica... O rană la braţ numai...

Sobieski. — Imi pare bine, Potoski. (Către Tudora). Tu eşti ucigaşul?

Tudora. — Eu!

Sobieski. — Pentru ce-ai căutat să făptueşti o aşà nelegiuire!

Tudora. — Nu făptueşte o nelegiuire acel ce cată să răsbune şi să scape Ţara de duşmani!... Dar, o mărturisesc în faţa Ceriului, că n'am voit să ucid pe Potoski, ci pe tine, Sobieski, care-ai adus foc şi sabie în Moldova.

Sobieski. — Şi cine eşti tu?

Tudora (scoţând şapca polonă de pe cap, şi lăsând să-i cadă părul dealungul corpului).—Eu sunt Tudora, fiica lui Şoiman bătrânul, care te-o respins cu vitejie dela zidurile cetăţii.

Românii. — Tudora!

Sobieski. — O fată!... şi'ncă fata sumeţului ce-au îndrăsnit a se măsură cu mine!... şi tu, o copilă, ai cercat să omori pe Sobieski!... dar nu ştiai, nenorocito, ce soartă te aşteaptă?

Tudora. — Ba ştiam că m'aşteaptă moartea!.., însă m'am hotărît a mă jertfi cu mulţumire pentru Ţară!

Sobieski.— Implinească-se jertfa dar! (face un semn la soldaţi). La moarte!

Tudora. — O! Moldovo! iartă-mă că n'am putut să-mi împlinesc jurămîntul!

(Soldaţii duc pe Tudora spre fundul scenei la osîndă).

Românii (către soldaţi). — Măria ta, fă-ţi milă de-o biată copilă! — Indură-te de tinereţile ei! — Ia-ne viaţa la zece din noi şi-o iartă pe Tudora. (Sobieski pe gânduri trece spre cortul său).

SCENA IX

Cei dinainte. *Iablonovski* (intră prin stânga în fund şi opreşte pe soldaţii ce duc pe Tudora).

Iablonovski (către soldaţi). — Staţi...!. Unde-i Majestatea Sa?

Sobieski (pe pragul cortului). — Iablonovski!

Iablonovski (apropiindu-se). — Măria Ta!... solia ce mi-ai încredinţat am îndeplinit-o. Oamenii din cetate au primit a se supune, cu condiţia însă de a fi liberi să meargă unde vor voi, şi...

Sobieski. — Cu condiţii?

Iablonovski. — Iată ziua... Ei trebuie să iasă în curând din cetate pentru ca să vie să se 'nchine Majestăţii tale.

Sobieski. — Bine.

Iablonovski. — Vitejia ce au arătat ei în apărarea zidurilor, şi mai cu seamă onorul ce au avut de-a se luptă cu marele Sobieski, le dă lor dreptul de a fi primiţi cu vrednicie în lagărul leşesc.

Sobieski. — Ai dreptate, Iablonovski... Dă poruncă să s'adune toată oastea ca pentru o mare paradă (intră în cort).

(Iablonovski scoate spada şi face un semn. Tobele dela cortul de gardă încep a bate zorile. Corturile lagărului din fund se ridică, soldaţi poloni se aşează în linie ca la actul

I-iu. Românii se află în dosul şirurilor soldaţilor. Tudora, înconjurată de soldaţi, se află în dosul cortului regesc. Iablonovski intră la Sobieski şi iese îndată cu el. Fanfare de onor).

Sobieski (trecând armata în revizie). — Soldaţi! Astăzi cea de pe urmă cetate a Moldovii s'au închinat Nouă!... Ţelul nostru e implinit! Să trăiască Polonia!

(Fanfarele. Stindardele se pleacă dinaintea regelui. Un bucium răsună în cetate).

Sobieski. — Ce e semnalul acesta?

Iablonovski. — Plăeşii ies din cetate... Iată, porţile se deschid.

(Sobieski, Iablonovski şi Statul-Major vin de se grupează lângă cortul regesc).

SCENA X

Cei dinainte, *Plăeşii.*

(Porţile cetăţii se deschid. Un cortegiu de opt oamen iese şi coboară dealul. Farcaş merge înainte purtând stindardul Moldovei. După ei patru plăeşi duc pe Şoiman pe un pat de scânduri; în fine, Ghetu şi alt plăeş, răniţi amândoi, urmează sprijinindu-se împreună.—Orchestra sună un marş funebru, până ce cortegiul soseşte în scenă. Sobieski face un semn şi toată armia prezintă armele).

Sobieski (văzând cortegiul). — Iablonovski!... Ce oameni sunt aceştia?

Iablonovski. — Garnizoana cetăţii Neamţului!

Sobieski. — Cum?... Numai cu-atâţi oameni s'au luptat întreaga noastră oaste?

Iablonovski. — Atâţia au rămas.

Sobieski (furios).—O mână de plăeşi să îndrăsnească... O! trebuie pedepsită aspru asemenea semeţie, ca să rămâe pildă la Moldoveni!

Iablonovski (cu energie).—Ba să nu faci o asemenea faptă, Măria Ta, căci ar fi nevrednică de viteazul Sobieski! Ea ar pătă gloria Majestăţii Tale, şi ar călcà cuvântul dat de mine apărătorilor cetăţii!... Fii mare

precât ţi-e numele, şi generos precât se cuvine unui rigă.[1]

Sobieski (uimit). — Iablonovski!... dă-mi mâna! eşti vrednic să te numesc părintele meu.

(Iablonovski se închină şi dă mâna regelui. In timpul acestui aparte, cortegiul s'a coborît şi s'a oprit în faţă cu Sobieski).

Tudora (văzând pe tatăl ei, voeşte să alerge spre el, strigând): Tată, tată!...

(Soldaţii o opresc şi o trag de-o parte).

(In timpul scenei următoare. o parte din armia polonă se înşiră pe coastele dealului. Un căpitan polon merge de aşează stindardul polon pe zidurile cetăţii).

Sobieski (păşind spre plăeşi).-Sănătate vouă, plăeşilor!

Şoiman (cu o voce slabă). — Să trăeşti Măria Ta!

Sobieski — V'aţi purtat ca nişte viteji!

Şoiman — Datoria ne-am făcut, Măria Ta!

Sobieski. — Câţi oameni aţi fost toţi în cetate!

Şoiman — 18... Zece o pierit din mila Măriei Tale!

Sobieski. — 18... Numai 18! (către armie). Afle lumea întreagă că 18 plăeşi români s'au luptat cinci zile cu armia întreagă a lui Sobieski, şi că Sobieski au sărutat pe căpitanul lor (lui Şoiman). Viteazule, vin în braţele mele.

(Şirurile soldaţilor se deschid; Românii ies din lanţuri).

Soldaţii şi Românii. — Ura!

Sobieski. — Cum te cheamă?

Şoiman. — Şoiman bătrânul.

Sobieski — Şoimane!... In faţa tuturor soldaţilor mei eu, Sobieski, riga Poloniei, declar că mă simt mândru că m'am luptat cu tine, şi că vreu să împlinesc ori ce-i cere tu dela mine... Spune, ce vrei?

Şoiman. — Dacă vrei să te milostiveşti cu mine, Măria Ta, iartă robii ca să mă bucur şi eu în ceasul morţii de bucuria lor.

Sobieski. — Liberi să fie cu toţii! (face un semn).

(Şirurile soldaţilor se deschid; Românii ies din lanţuri şi se apropie de Şoiman).

---

[1] Rege.

Şoiman. — Să-ţi dee Dumnezeu putere şi mărire!

Românii. — Să trăiască moş Şoiman!

Sobieski. — Dar alta nu doreşti nimica, Şoimane?

Şoiman. — De-acum moarte!... Ca s'o găsesc pe bi: ta fiica mea Tudora, în ceea lume.

Sobieski. — Ba nu moarte!... Viaţă şi fericire, viteazule (Aduce pe Tudora de mână). Iată fiica ta!

Şoiman. — Tudora!

Tudora. — Tată! (Aruncându-se în braţele lui Şoiman).

Sobieski. — Şi tu, copilă, care-ai voit să ucizi pe Sobieski, pentru ca să-ţi răsbuni Ţara, ţine inelul acesta, ca un suvenir dela mine pentru cununia ta.

Tudora. — Măria ta (luând inelul), dă-mi voie să-l pun în degetul bărbatului meu, Farcaş (merge de dă inelul lui Farcaş).

Sobieski.— Farcaş? Tu eşti voinicul, care-ai scăpat din mânile soldaţilor mei?

Farcaş. —Eu, Măria Ta!... Am scăpat atunci, pentru ca să ai acum mulţumirea de-a mă iertà!

Sobieski (vesel). — Fie!... Imi place să vă ştiu uniţi împreună, căci aveţi amândoi suflete viteze, şi sunteţi vrednici de tatăl vostru şi de ţara voastră! Acum e vreme să ne despărţim. Mergeţi cu bine, Românilor, şi fiţi mândri de numele vostru. Voi m'aţi împăcat cu Moldova, şi de azi înainte Sobieski se declară cu mândrie prietenul Românilor!

Românii şi Soldaţii. — Ura! Ura!

(Plăeşii urmaţi de Români, pleacă şi trec pe dinaintea şirurilor de soldaţi, care le prezintă armele. Ei se urcă pe deal şi dela mijloc apucă în stânga. — O parte din soldaţi se sue după dânşii, şi se înşiră pe coastele dealului.—Muzica militară şi orchestra sună un marş triumfal.— Salve de tunuri.

(Cortina cade) **V. Alecsandri.**

Observaţie. —In această scriere vedem desfăşurarea unor fapte; dar nu ca povestite de cineva, ci ca şi cum s'ar îndeplini înaintea ochilor noştri de către diferite persoane, Aceste persoane închipuite se numesc *personagii*. Este o lucrare *dramatică*, ce se poate jucà pe *scena* unui *teatru*.

PARTEA II

GRAMATICA

A

SINTAXA

(Repetiţia materiei din cl. I şi II)

I. PROPOZIŢIUNEA SIMPLĂ ŞI DESVOLTATĂ

I. Propoziţiunea simplă

§ 1. *O gândire spusă sau scrisă se numeşte propoziţiune:*

Dumnezeu este mare.
Sângele apă nu se face.

§ 2. *Propoziţiunea formată numai din subiect şi predicat se numeşte propoziţiune simplă:*

Dumnezeu **este mare.**
Soarele **străluceşte.**

§ 3. *Subiectul şi predicatul se numesc părţi principale ale propoziţiunii.*

§ 4. *Subiectul este partea propoziţiunii care arată fiinţa sau lucrul despre care se vorbeşte. Răspunde la întrebările cine? ce?*

Dumnezeu este mare.
Apa curge.

§ 5. *Predicatul este partea propoziţiunii care spune ce face sau ce sufere, ce este sau cum este lucrul sau fiinţa numită de subiect.*

Apa **curge.**
Lemnul **se arde.**
Dumnezeu **este mare.**
Calul **este animal.**

II. Propoziţiunea desvoltată

§ 6. *Propoziţiunea care, pe lângă subiect şi predicat, mai are şi alte părţi se numeşte propoziţiune desvoltată,*

Celelalte părţi ale propoziţiunii, afară de subiect şi predicat, se numesc părţi secundare:

Focul **acoperit** *arde* **înăbuşit.**
s. p.
Vorba **rea** *se duce* **ca glonţul.**
s. p.

III. Subiectul

§ 7. *Subiectul unei propoziţiuni poate fi un substantiv în nominativ sau orice vorbă luată ca substantiv:*

Pomul se cunoaşte din roadă *(P.).*
Ştefăniţă Vodă pe Milescu chiamă
Şi cu aceste vorbe *el* îi cere seamă *(Bolint.).*
A murì pentru patrie este a murì glorios.

§ 8. *Adeseori subiectul nu se exprimă. Aceasta se întâmplă: a) Când se înţelege dela sine; b) Când el este prezent în mintea noastră dintr'o propoziţiune anterioară.*

Când e nevoie să ni-l amintim, se exprimă prin pronume.

a) Minuni în vremea noastră nu *văd* (eu) a se mai face *(Alex.)*

b) Pe un vârf de munte stă la masă *Mihaiu* cu căpitanii. *El* se scoală şi le vorbeşte.

IV. Predicatul

§ 9. *Predicatul este de două feluri:* **verbal,** *exprimat printr'un verb la mod personal, şi* **nominal,** *exprimat printr'un verb ajutător şi un nume predicativ.*

Scânteia mică *face* focul mare (Z.).
Vrabia meiu *visează*. (P.)
Vinul bun *este otravă* dulce. (P.)
Marea *e plină* de talazuri. (P.)

§ 10. *Numele predicativ poate fi substantiv sau adjectiv:*

Vinul bun *este* **otravă** dulce. Marea *e* **plină** de talazuri.
subs. adj.
Calul *este* **animal** domestic. Dumnezeu *este* **mare.**
subs. adj.

§ 11. *Predicatul verbal se acordă cu subiectul în număr în persoană:*

Câinele nu **fuge** de colac.
Noi **râdem** de unul, doi şi *patruzeci* **râd** de noi.

§ 12. *Numele predicativ, când e adjectiv, se acordă cu subiectul în gen şi număr;*

Ploaia *e* **bună** pentru semănături.
fem. sing. fem. sing.
Ochii *sunt* mai **credincioşi** decât urechile.
masc. plur. masc. plur.

§ 13. *Numele predicativ când este substantiv se acordă numai în număr şi uneori, când înţelesul cere, nu se acordă deloc;*

Vorba lungă *e* **sărăcia** omului.
fem. sing. fem. sing.
Vinul *este* **nenorocirea** multor oameni.
masc. sing. fem. sing.

dar:

Petrecerile sunt adesea **nenorocirea** multor oameni
plur. singular.

1. EXEMPLE. Cuza **s'a ales** *Domnitor* al ambelor principate.

Oraşul Orleans **se află** *înconjurat* de mai multe cetăţui.

Acolo lângă izvoare iarba **pare** *de omăt.*

2. EXPLICĂRI. In aceste propoziţiuni predicatele sunt:

s'a ales Domnitor.
se află înconjurat
pare de omăt.

In fiecare verbul s'ar puteà înlocuì cu verbul a fi:

este Domnitor
este înconjurat
este de omăt.

Sunt deci formate ca predicate nominale, dar în locul verbului ajutător *a fi* sunt alte verbe.

3. TEORIE. *Afară de verbul a fi, mai sunt şi alte verbe cari ajută la formarea predicatului nominal;* a se alege, a se face, a se află, a părea, a devenì, a se naşte.

4. EXERCIŢII. Să se caute sau să construiască 3 exemple de propoziţiuni în cari predicatul nominal să fie construit cu alte verbe ajutătoare decât *a fi.*

V. Felurile propoziţiunilor după modalitate

§ 15. *După modul cum este exprimată ideea, o propoziţiune poate fi:*

expozitivă: Primăvara e frumoasă!
exclamativă: Ce frumoasă e primăvara!
interogativă: E frumoasă primăvara?
imperativă: Iubeşte pe aproapele tău!
optativă: De ar venì primăvara!

Oricare din aceste feluri de propoziţiuni poate fi: afirmativă (cum este în toate exemplele de mai sus) negativă (afară de cea exclamativă):

Primăvara nu e frumoasă.
Nu e frumoasă primăvara?
Nu iubì pe cel nevrednic!
De n'ar fi ger mâine!

VI. Atributul

§ 16. Partea secundară care întregeşte înţelesul unui *substantiv*, oricare ar fi rolul lui în *propoziţiune se numeşte* **atribut.** El răspunde la întrebările: *care? ce fel de? cât?*

Râul *lin* are apă *afundă* (Z.)
In *tot* lacul sunt mai *mai multe* lipitori ca peşti (Z.)

Acì avem:

Substantive subiecte

râul cu atributul *lin*
lipitori cu atributul *mai multe*

§ 17. Deosebim patru feluri de atribute: 1) *atribut adjectival;* 2) *atribut substantival;* 3) *atribut verbal;* 4) *atribut adverbial.*

§ 18. *Atributul adjectival poate fi un adjectiv, un pronume, un numeral sau participiu. El se acordă cu substantivul în gen, număr şi caz.*

Şi *măgarul* **blând** dă câteodată cu piciorul (Z.) (adj.).
Ce e *viaţa* **noastră** în sclavie oare? (*Bolintineanu*) (pron.).
Nu poţi luà **două** *piei* de pe un bou (Z.) (numeral).
Năravul **înrădăcinat** nu poate fi vindecat (P.) (participiu).

§ 19. *Atributul substantival este un substantiv ori în genetiv ori în acuzativ cu prepoziţiune ori în acelaşi caz cu substantivul determinat.*

Atributul în acelaşi caz cu substantivul determinat se numeşte *apoziţiune.*

Nu vinde *pielea* **ursului din pădure** (Z.)
Umblă după *potcoave* **de cai** morţi (Z.)
Mateiu **Domnul** vine cu cetele sale. *(Bolintineanu)*

Acì avem:

Atribute substantivale

exprimate prin substantive:

a) în genitiv . . . . . *ursului*
b) în acuzativ cu prepoziţiune . . . . { *din pădure* / *de cai*
c) în acelaşi caz cu subst. determinat: *Domnul*

§ 20. *Atributul verbal este sau un infinitiv sau un supin cu prepoziţiunea* de:

Ţara a reintrat în *dreptul* **de a alege** pe domn *(Kogălniceanu)*
Să n'aveţi *loc* **de'ngropat,** nici copii de sărutat *(Poezie pop.)*

§ 21. *Atributul adverbial este un adverb, mai totdeauna precedat de prepoziţiune.*

Au pierit *chiar* oamenii *de odinioară!*

VII. Complementul

§ 22. *Partea secundară,* care întregeşte înţelesul unui *verb, adjectiv* sau *adverb* într'o propoziţiune, se numeşte *complement.*

§ 23. *Complementul în acuzativ fără prepoziţiune* sau cu prepoziţiunea *pe* se numeşte *complement direct; complementul* în dativ sau acuzativ cu orice altă prepoziţiune se numeşte *complement indirect.* Complementele directe şi indirecte sunt *complemente propriu zise.*

Complementul direct răspunde la întrebările: *pe cine? ce? pe care? Complimentul indirect* răspunde la întrebările: *cui? la cine? la ce? cu cine? de cine? de ce? despre cine?*

Complemente directe:

Nu *turnà* **untdelemn** peste foc! (ce?)
In 1866 Românii *au ales domn* **pe Principele Carol** (pe cine?)
Se respectăm **legile!** (ce?)

Complemente indirecte:

Orbului degeaba-i *vorbești* de lumină (cui?)
Munte **cu munte** *nu se întâlnește* (cu ce?)
Mărul nu cade departe de rădăcină (de ce?)
Pe drumul bun e ușor **de umblat** (de ce?)
Nu fi *doritor* **de laudă** (de ce?)

§ 24. *Complementul direct se exprimă prin substantive sau pronume cu sau fără prepoziția* pe *ori prin verbe la infinitiv:*

Să respectăm *legile!*
Au ales *pe Principele.*
Suntem datori *a respectà* legile.

§ 25. *Complementul indirect se exprimă prin* **substantive** *ori* **pronume** *în dativ sau prin* **substantive** *ori* **pronume** *în acuzativ cu orice prepoziție afară de* **pe** *sau prin* **verbe** *(infinitiv supin) cu prepoziționea* **de**:

Orbului degeaba-i vorbești (subst. dativ)
Ce privire dulce *mie!* (pron. dativ).
Nu cade departe *de rădăcină* (subst. acuz. cu *de*).
Nu-i pasă *de mine* (pron. acuz. cu *de*).
E bun *de umblat* (supin cu *de*).
E doritor *de a învățà* (infin. cu *de*).

§ 26. *Partea secundară care determină pe un verb ori pe un adjectiv, arătând* **locul, timpul, modul, cauza,** *se numește circumstanțial.*

§ 27. Circumstanțialele sunt de patru feluri:

1. **De loc,** răspunzând la întrebările: *unde? de unde? până unde.*

Vine apa **la matcă** când și când *(Z.)*
In lacul mare se *adună* broaște multe *(Z.)*
Dela vârf *se începe* stogul și **dela cap** gireada *(Z.)*

Acì avem *circumstanțiale* de loc:

la matcă (unde vine apa?)
în lacul mare (unde se adună?)
dela vârf, dela cap (de unde se începe?)

2. **De timp, răspunzând** la întrebările: *când? de când? până când? cât timp?*

De multe ori limba *taie* mai mult decât sabia (P.)
De trei zile lupta *n'a* mai *încetat* (*Bolintineanu*).
A venit și șade la noi **dela Crăciun**
A stat la noi **până la Vinerea mare**
Sute de ani *au ținut* **năvălirile Barbarilor**

Acì avem *circumstanțiale de timp:*

de multe ori (când taie?)
de trei zile (de când n'a încetat?)
dela Crăciun (de când a venit?)
până la Vinerea mare (cât timp a stat?)
sute de ani (cât timp a ținut?)

3. **De mod,** arătând modul cantitatea și comparația, și răspunzând la întrebările: *cum? cât de?*

Cărbunele domolit te *arde* **mai tare** *(Z.)*
Picând, picând, baltă *se face (Z.)*
Știi ieri la moară ce spuneà? Că-s *proastă* **foc** și gură **rea** (*Coșbuc*).

Acì avem *circumstanţiale de mod:*

mai tare (cum te arde?)
picând (*cum* se face **baltă?**)
foc (cât de proastă sunt?)

4. **De cauză,** arătând cauza sau motivul şi răspunzând la întrebarea: *din ce pricină (cauză?)*

Toată lumea *lăcrămă* **de bucurie** împreună cu dânsa. *(Odobescu)*

Ursul **de nevoie** *joacă* (Z)

Acì avem *circumstanţiale de cauză:*

de bucurie (din ce pricină lăcrămă?)
de nevoe (din ce pricină joacă?)

§ 28. Circumstanţialele de cauză arată uneori *scopul* acţiunii exprimate prin verb; atunci se numesc **finale.**

Trebuià să se grăbească *spre a nu zăticnì* operaţiile *războiului* din Ungaria.

Mihaiu pornì armata spre Giurgiu *spre a întâmpinà* pe Sinan Paşa.

§ 29. Circumstanţialul se exprimă prin adverbe sau prin substantive precedate de prepoziţiune (acestea se mai zic şi *adverbiale*), mai rar prin infinitive precedate de prepoziţiune.

Cine merge *încet, departe* ajunge.
Vine apa *la matcă când* şi *când.*

Acì avem:

Circumstanţiale

exprimate prin:

a) adverbe: *încet, departe, când* şi *când;*
b) substantive: *la matcă;*
c) infinitive: *spre a nu zăticnì.*

§ 30. Ca să distingem, dacă o parte secundară este complement indirect sau circumstanțial, trebue să ne gândim că complementul arată un *obiect* care se ține oarecum de verb, adjectiv sau adverb completându-le înțelesul, pe când circumstanțialul arată numai o *împrejurare* în care se petrece acțiunea exprimată prin verb.

a) complement:

Focul *cu foc* nu se stinge (Z.) [*Cu ce? — cu foc*]
Gârla se ceartă cu marea (Z.) [*Cu cine?* — Cu *marea*]
Din coadă de câine nu mai faci sită de mătase. (Z.) [*Din ce?* — Din *coadă de câine*].

b) circumstanțial:

Incepe pe loc a zice *cu foc* un cântec duios *(Poezii pop.)* [*Cum începe a zice?—Cu foc*]
Cu greu se urnesc pietrele din casă (Z.) [*Cum? Cu greu*]
Pomul strâmb *din tinerețe* nu se îndreaptă 'n bătrânețe (Z.) [*De când? — Din tinerețe (De când era tânăr)*].

§ 30. bis. Un substantiv precedat de prepoziție poate să fie atribut sau complement sau circumstanțial:

a) Atribut:

Șarpele *de casă* mult venin lasă (Z.)
Ostași *cu zale* pe-ai lor cai sirepi stau mândri
(Alecsandri)
[*Care șarpe?* — (Cel) *de casă*]
[*Ce ostași?* — (Cei) *cu zale.*]

b) Complement:

L-a mușcat șarpele *de inimă* (Z.)
Se joacă *cu coada* ursului (Z.)
[*De ce l-a mușcat? — De inimă*]
[*Cu ce se joacă? — Cu coada*].

c) Circumstanțial:

Ursul nu joacă *de voie* (Z.)
Buzescu Preda vede *cu durere* floarea României pierind.
(Bolintineanu)

[*Din ce pricină? De voie*]
[*Cum vede? — Cu durere*]

II. FRAZA

I. Propoziţiuni principale şi secundare

1. Definiţie

§ 31. Un tot compus din mai multe propoziţiuni ce exprimă o singură gândire se numeşte *frază*.

Apa trece, pietrele rămân (Z.)
Când seacă lacul, se vede peştele (Z.)

2. Compoziţia frazei

§ 32. Precum într'o propoziţiune sunt părţi principale şi părţi secundare, tot asemenea într'o frază sunt *propoziţiuni principale* şi *propoziţiuni secundare*.

§ 33. Propoziţiunile care pot avea înţeles fără a fi nevoe de altele care să le lămurească, se numesc *propoziţiuni* **principale**.

Propoziţiunile, ce stau în frază numai pentru a lămuri ori pentru a întregi înţelesul altor propoziţiuni se numesc *propoziţiuni* **secundare**.

a) Dracul râde de porumbe negre şi pe sine nu se vede (P.)

Aci avem două prop., ambele *principale:*

1) Dracul râde de porumbe negre
2) pe sine nu se vede.

b) Fiecare se leagă unde îl doare (P.)

Aci avem două propoziţiuni:

1) fiecare se leagă . . . . *principală*
2) unde îl doare . . . . . *secundară*

c) Omu-i ca un vierme ce'n țărână apare un minut vederii și, lucind, dispare. (*Bolint.*)

Acì avem trei propoziţiuni:

1) Omu-i ca un vierme . . . . . *principală*
2) ce'n țărână apare un minut vederii . *secundară*
3) și (care) dispare lucind . . . . . *secundară*

§ 34. Intr'o frază sunt atâtea propoziţiuni cât verbe sunt în mod personal.

a) Cel ce pentru lege, pentru țară *moare*, își *privește* moartea ca o sărbătoare. (*Bolintineanu*).

Acì avem două verbe la mod personal, deci două prop.:

1. *Cel ce pentru lege, pentru țară moare* (A.)
2. **își privește moartea** ca o sărbătoare. (B.)

Acì avem o propoziţiune principală (B) și una secundară (A). Legătura lor se poate arătà prin următoarea schemă:

A —— B

b) *Gândit-ai* vreodată că *ai să ajungi* soarele cu picioarele, luna cu mâna și prin nouri *să cauți* cununa? (*Creangă*).

Acì avem trei propoziţiuni:
1. **Gândit-ai vreodată** (A.)
2. *că ai să ajungi soarele cu picioarele, luna cu mâna* (B.)
3. *și prin nouri să cauți cununa* (B.).

Schema lor:

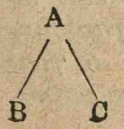

c) Dumnezeu *este răbdător*, căci *este etern*, dar omul, care *simte* traiul său scurt, *ar dorì ca* tot lucrul *să se îndeplinească* în acest moment, în care el *vine* ca să *sufere*, să se *îndrepteze* şi *să moară (Bălcescu).*

Aci avem 9 propoziţiuni, dintre care două principale:
1. DUMNEZEU ESTE RABDĂTOR (A.)
2. căci este etern (B.)

3. DAR OMUL . . . . AR DORÌ (C.)
4. care simte traiul său scurt . . . . (D.)
5. (ca) tot lucrul să se împlinească în acest moment (E.
6. *în care el vine* (F.)
7. (ca) să sufere (G.)
8. să se îndrepteze (H.)
9. şi să moară (I.)

Legătura lor se arată prin schema:

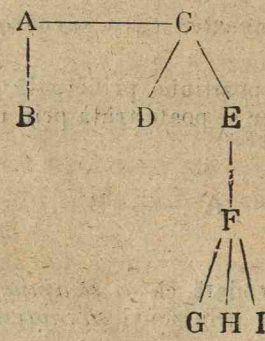

II. Transformarea părţilor secundare în propoziţiuni şi scurtarea subordonatelor.

§ 35. *Cugetările noastre se exprimă prin construcţiuni mai simple sau mai desvoltate; deaceea foarte adesea putem transformà o propoziţiune desvoltată într'o frază şi o frază într'o propoziţiune desvoltată.*

O propoziţiune se transformă în frază schimbând părţile secundare în propoziţiuni cu verb la mod personal.

Propoziţiuni desvoltate.	*Fraze.*
La zidirea unei biserici, datina cere *contribuţia fiecărui sătean.*	*Când se zideşte o biserică,* datina cere *să contribuie fiecare sătean.*
Silindu-se a ajunge mai repede acasă, s'au înglodat în noroae *greu de trecut.*	*Fiindcă se siliau să ajungă* mai repede acasă, s'au înglodat în noroae *pe cari cu greu le puteau trece.*

O frază se transformă în propoziţiune desvoltată înlocuind propoziţiunile secundare cu expresiun fără verb la mod personal.

Fraze.	*Propoziţiuni.*
Când s'au deschis uşile altarului, preotul a chemat pe credincioşi. Toţi se grămădiau *ca să-şi aprindă lumânările şi să se apropie de altar.*	*Deschizându-se uşile altarului,* preotul a chemat pe credincioşi. Toţi se grămădiau *spre a-şi aprinde* lumânările şi *a se apropiă* de altar.

36. *Prescurtarea subordonatelor*, se face în patru feluri:

a) printr'un adjectiv sau participiu,
b) printr'un infinitiv,
c) printr'un gerundiu,
d) printr'o apoziţiune.

Exemple:

a) *Prin adjectiv sau participiu:*

Unii, *deşi* răniţi, se încleştau cu furie de gâtul neîngaşilor *(C. Negruzzi)*.

Turcii, minuniaţi *de* îndrăzneala *Românilor*, încep a fugi *(Bălcescu)*.

Acì în loc de

Propoziţiile întregi:	avem	Părţile secundare:
deşì erau răniţi		(deşì) *răniţi*
fiindcă (erau) minunaţi		*minunaţi*

b) *Prin infinitiv:*

Pentru a se ferì *de duşmanii casnici*, Ioan Vodă fi puse pe toţi sub sabie *(Hasdeu)*.

Ceeace voim, este să te vedem, *până* a *nu* murì, cum ţi-am făgăduit *(C. Negruzzi)*.

Acì în loc de

Propoziţiile întregi:	avem	Părţile secundare:
ca să se ferească		(pentru) *a se ferì*
până ce nu mori		până *a nu murì*

c) *Prin gerundiu:*

Sinan, văzând *retragerea Românilor*, luase inimă *(N. Bălcescu)*.

Ridicând *ochii către cer*, mărinimosul Domn chiamă în ajutoru-i protectia mântuitoare a zeului armatelor *(Bălcescu)*.

Acì în loc de

Propoziţiile întregi:	avem	Părţile secundare:
când a văzut		*văzând*
după ce a ridicat		*ridicând*

d) *Prin apoziţiune:*

Paşii Haider, *beilerbeiul de Sivas*, Husein, *beiul Nicopolei*, şi Mustafa, *feciorul lui Aias-Paşa*, se cufundară în mocirlă unde fură ucişi *(Bălcescu)*.

Acì în loc de

Propoziţiile întregi:	avem	Părţile secundare:
care erà beilerbeiu de Sivas . . .		*beilerbeiul de Sivas*
care erà beiul Nicopolei . . .		*beiul Nicopolei*
care erà feciorul lui Aias Paşa		*feciorul lui Aias-Paşa*

Observare. Construcţiunile acestea se supun aceloraşi regule de punctuaţie, ca şi propoziţiunile pe care le înlocuesc.

§ 37. Propoziţiunile de mod cari arată comparaţiunea se înlocuesc de obiceiu prin construcţiuni fără verb.

In loc de a zice:

Lenea pe om topeşte, *cum topeşte focul pe lemne,*

zicem:

Lenea pe om topeşte, *ca focul pe lemne (I. Golescu).*

Asemenea:

Viaţa omului se supune la moarte, *ca lumina la întuneric (Idem).*
Tinereţele se trec, ca *florile de pe câmp (Idem).*
A îngălbenit, *ca turta de ceară (Z).*
Ca un glob de aur, luna strălucia *(Bolintineanu).*

III. Coordonare şi subordonare. Felurile coordonatelor şi subordonatelor

§ 38. Fraza compusă numai din propoziţiuni principale se zice că e formată prin **coordonare.**

a) **Dracul râde de porumbe negre şi pe sine nu se vede** (P.)

Aci avem o frază formată prin coordonare: are 2 prop. principale legate prin conjuncţiunea *şi.*

b) **Pune viţă, bea vinişă: ară, macină, mănâncă** (Z.).

Este o frază formată prin coordonare: are 5 prop. principale despărţite prin virgule, şi punct şi virgulă.

§ 39. O frază compusă dintr'o propoziţiune principală şi *una* sau *mai multe* propoziţiuni secundare, se zice că e formată prin *subordonare;* dacă este compusă din *mai multe* principale şi *una* sau *mai multe* secundare se zice că e formată prin *coordonare şi subordonare.*

a) Când dai la cei neavuți, pe Dumnezeu împrumuți (P.)

Acì avem o frază formată prin *subordonare* din două propoziţiuni:

1) pe Dumnezeu împrumuți: prop. *principală,*
2) când dai la cei neavuți: prop. *secundară.*

b) Stau câteodată şi mi-aduc aminte ce vremi şi ce oameni mai erau în părţile noastre, pe când începusem şi eu a mă ridică băieţaş la casa părinţilor mei în satul Humulești (C.).

Acì avem o frază formată prin *coordonare şi subordonare* din patru propoziţiuni:

1) stau câteodată: *principală* (A.)
2) mi-aduc aminte: *principală* (B.)
3) ce vremi şi ce oameni mai erau în părţile noastre *secundară* (C.)
4) pe când începusem şi eu a mă ridică băieţaş la casa părinţilor mei în satul Humulești: *secundară* (D.)

Schema

§ 40. O propoziţiune, fie principală, fie secundară—, care are o subordonată, se zice că este, faţă de aceasta *supraordonată.*

Baba se duce în poiată, apucă găina de coadă şi o ia la bătaie, de-ţi venià să-i plângi de milă.

Acì avem o frază cu 5 propoziţiuni:

1) Baba se duce în poiată (A.)
2) apucă găina de coadă (B.)

3) o ia la bătaie (C.)
4) de-ți venià (D.)
5) să-i plângi de milă (E.)

Propozițiunile A, B și C sunt principale. Propoziția C are subordonată propoziția D; deci este față de ea *supraordonată*. Această propozițiune D, deși subordonată față de C, este supraordonată față de E, care-i este subordonată.

Adică:

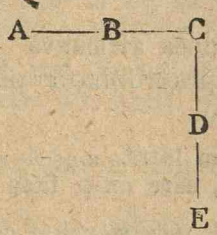

§ 41. O propozițiune care este intercalată între părțile altei propoziții se numește *incidentă*.

Incidenta se desparte prin două virgule.

Găină, **până nu scurmă**, nu-și găsește mâncare (Z.)
Copacul, **când înf unzește**, umbrește și pe alții (P.)

Coordonarea.

§ 42. Propozițiunile coordonate se leagă între ele prin *conjuncțiuni* **coordonatoare**.

Uneori, afară de conjuncțiune care se află între două coordonate sau între o supraordonată și-o subordonată, mai figurează o conjuncțiune la începutul celei dintâiu.

Aceste două conjuncțiuni se numesc **corelative**.

Exemple:

a) propoziții coordonate având conjuncțiuni corelative:

Nici să văd vreodată drac, nici cruce de el să-mi fac (*P.*)
Ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e portul (P.)

b) propoziţii legate prin subordonare având conjuncţiuni corelative:

De unde nu gândeşti, de-acolo sare iepurele *(P.)*
Cât ţi-e pătura, atât te întinde (Z.)

Observ. — Când propoziţiunile au conjuncţiuni lorelative se despart prin virgulă.

Propoziţiunea atributivă

§ 43. Propoziţiunea **atributivă** înlocueşte un atribut şi se leagă de supraordonată prin pronume, prin conjuncţiuni şi adverbe.

a) Câinele, **care nu latră,** muşcă rău (Z.)
Nu zădărî câinele, **care** nu-ţi face **nimic** (Z.)

b) La Humleşti se vede şi acum casa **unde s'a născut Creangă.**
Nimeni nu ştie ceasul, **când** îl va **chema** Domnul.

Acî în loc de

Atributele:	avem	Propoziţiunile atributive:
câinele *tăcut*		*care nu latră*
câinele *liniştit* . . .		*care nu-ţi face nimic*
casa *lui Creangă* . .		*unde s'a născut Creangă*
ceasul *din urmă* . .		*când îl va chema Domnul*

§ 44. Propoziţiunile atributive pot fi: *determinative* sau *explicative.*

Cele **determinative** arată o determinare a substantivului, şi înţelesul supraordonatei nu ar fi posibil, dacă am înlătură atributiva.

Cele **explicative** ne arată o explicare a substantivului şi, dacă le-am lăsă la o parte, înţelesul supraordonatei nu numai că ar fi posibil, dar n'ar suferî nici o schimbare.

Propoziţiunile explicative se despart prin virgulă de supraordonată.

EXEMPLE:

a) determinative:

Boul, **ce i-a rămas în coadă**, erà hotărît să-l dea pe ce l-o dà, numai să scape de dânsul *(Ispirescu)*.

Boul, **ce vezi în bătătură**, mă ţine două sute de lei *(Isp.)*

b) explicative:

O ia papuc şi ajunge în sat la frate-său şi pe loc îi cârpeşte o minciună, **care se potriveşte ca nuca în părete** (C.)

Soarta, **care până aci fusese cam aspră cu această familie**, se îndură în cele din urmă *(Isp.)*

Propoziţiunea completivă.

§ 45. Propoziţiunea completivă înlocueşte un complement direct sau şi indirect. Ea sau se alătură fără conjuncţiune lângă supraordonată, sau se leagă prin conjuncţiunea *că* sau *ca*.

Acì în loc de:

a) completivă corespunzătoare unui *compl direct:*

Dumnezeu voit-a ca să mor român *(Bolintin.)*

Acì în loc de:

Complementele directe: avem Propoziţiunile completive:

voit-a moartea mea românească (Ce a voit?) *să mor român*

b) completivă corespunzând unui complement indirect:

Vorbeşte cui vrea să te asculte.
Imprieteneşte-te cu cine e om de treabă.

Aci în loc de:

Complemente indirecte avem Propoziţiuni completive

vorbeşte *celui ascultător* (Cui să vorbeşti?) *cui vrea să te asculte*
împrieteneşte-te *cu omul cinstit* (Cu cine?) *cu cine e om de treabă.*

(Lecţie) § 46.

Vorbire directă şi indirectă

1. EXEMPLE. Ioana a auzit un glas zicându-i: *„Ioano, să fii bună, cuminte şi să mergi des la biserică"*,

Altădată auzi iarăşi un glas, zicându-i: *„Ioano, mergi de scapă pe Regele Franciei şi-i dă ţara înapoi"*.

(Odobescu)

Serascherul începând cu mustrări, Ioan Vodă îi răspunse cu toată demnitatea unui principe *că, pe temeiul capitulaţiunii sale, el nu are a da seama decât numai când îl va fi întrebat însuşi Sultanul.*

(Hasdeu)

2. EXPLICĂRI. In aceste două exemple autorii au voit să reproducă vorbele cuiva: Odobescu ale glasului pe care l-a auzit Ioana d'Arc, Hasdeu ale Serascherului (generalului) comandant al Turcilor cărora se predase Ioan.

Odobescu le reproduce chiar aşà cum au fost rostite (firește după informaţiile istorice): este vorbire *directă*. Hasdeu le reproduce cum le-a înţeles el: este vorbire *indirectă*.

3. TEORIE. *Când voim să reproducem vorbele altuia, putem să le spunem aşà cum le-ar fi rostit chiar el* (*este vorbire* **directă**) *sau aşà cum le spunem noi* (*este vorbire* **indirectă**).

4. EXERCIŢII. Să se caute în bucăţi de citire: 2 exemple de vorbire directă, 2 de vorbire indirectă.

Să se construiască de către elevi 2 mici fraze în care să fie: într'una vorbire directă, în alta vorbire indirectă.

§ 47

1. EXEMPLE.

Vorbire directă	*Vorbire indirectă*
Ioana a auzit un glas zicându-i: *„Ioano, să fii bună,* cu minte şi *să mergi* des la biserică".	Ioana a auzit un glas zicându-i *să fie* bună, cu minte şi *să meargă* desl a biserică,
Altădată iarăşi auzì un glas, zicându-i: *„Ioano, mergi de scapă* pe regele Franciei şi-i *dă* ţara înapoi.	Altădată auzì iarăşi un glas zicându-i *să meargă să scape* pe Regele Franciei şi *să-i dea* ţara înapoi.
Vizirul *a zis* lui Ghica Vodă: *„Mă cunoşti pe mine* au ba!"	Vizirul *a întrebat pe* Ghica Vodă *dacă îl cunoaşte* au ba.
Iară Ghica a răspuns: „Nu *te cunosc*". — *„Eu n'am uitat* ce *am vorbit* pe drum şi *te voiu face* Domn".	Iară Ghica a răspuns că nu-*l cunoaşte*. Vizirul a zis *că el n'a uitat* ce *au vorbit* pe drum şi-*l va face* Domn.

2. EXPLICĂRI. Am făcut aci transformarea vorbirii directe întrebuinţate de autor în vorbire indirectă. Vedem că în vorbirea indirectă toate verbele sunt în *persoana a 3-a (să fie, să meargă, să scape, să dea; — cunoaşte, a uitat, au vorbit, va face)*, pe când în vorbirea directă erau în persoana 1-a sau a 2-a, după cum vorbitorul vorbià despre sine sau despre omul căruia se adresà *(să fii, să mergi, scapă, dă; — cunoşti, cunosc, am uitat, am vorbit, voiu face)*. Vocativul *(Ioano)* este lăsat la o parte în vorbirea indirectă.

Pronumele de pers. 1-a şi a 2-a din vorbirea directă *(eu, te, mă, mine)* trec la persoana 3-a *(il, l, el. l)*.

In vorbirea directă propoziţiunile cari exprimă vorbele altuia sunt propoziţiuni principale şi se scriu cu semne de citaţie, în vorbirea indirectă sunt propoziţiuni subordonate completive.

3. TEORIE. *In vorbirea directă propoziţiunile cari exprimă vorbele altuia sunt propoziţiuni principale. Ele se despart de propoziţiunea anunţătoare*

(a zis, zicând, zice) prin 2 puncte și se pun între semne de citațiune. Verbele și pronumele sunt în persoana 1-a sau a 2-a.

In vorbirea indirectă propozițiunile cari exprimă vorbele altuia sunt propoziținni secundare completive legate de supraordonată lor prin că. *Propoziținnea anunțătoare se suprimă (și în caz de întrebare se pune: „a întrebat"). Verbele și pronumele sunt în persoana a 3-a.*

4. EXERCIȚII. Elevii vor transformà exemplele de vorbire directă găsite de ei în vorbire indirectă.

§ 48

1. EXEMPLE.

Vorbire indirectă

Serascherul începând cu mustrări, Ioan Vodă îi răspunse cu demnitatea unui principe *că*, pe temeiul capitulațiunii *sale*, *el* nu *are* a da seama decât numai când *îl* va fi întrebat însuși Sultanul.

Mihaiu, văzând de departe pe Hasan Paşa, se luă după dânsul, strigându-i *să stea*, de *e* viteaz, *să se lupte* împreună piept la piept. (Bălcescu).

Vorbire directă.

Serascherul începând cu mustrări, Ioan Vodă îi răspunse cu demnitatea unui principe. „Pe temeiul capitulațiunii *mele*, *eu* nu *am* a da seama decât numai când *mă* va *fi* întrebat însuși Sultanul".

Mihaiu, văzând de departe pe Hasan Paşa, se luă după dânsul strigându-i: „*Stăi*, de *eşti* viteaz, *să ne luptăm* împreună piept la piept!"

2. EXPLICĂRI. Transformarea vorbirii indirecte în vorbire directă se face urmând, în sens invers, regulele date în § precedent. Vedem că, prin această transformare, vorbirea devine mai vioaie.

3. TEORIE. *Vorbirea directă exprimă ideea în mod mai vioiu, și mai impresionant decât cea indirectă. Deaceea ea se întrebuințează foarte des în povestiri, căci întrerupe monotonia povestirii și ne dă mai bine impresia că persoanele din acțiunea povestită se află în fața noastră și vorbesc.*

4. EXERCIȚII. Elevii vor transformà, în exemplele de vorbire indirecte găsite de ei, această vorbire în vorbire directă.

Propoziţiunea circumstanţială

§ 49. Propoziţiunile **circumstanţiale** din fraze corespund circumstanţialelor din propoziţiune.

§ 50. Propoziţiunea circumstanţială **de loc** corespunde circumstanţialului de loc şi are drept conjuncţiune adverbele de loc: *unde, de unde, pe unde, până unde.*

Corelativele acestora sunt: *acolo, de acolo, pe acolo, până acolo.*

a) **Unde** *nu e pisică,* şoarecii vătaf ardică *(P.).*
Nu băga mâna unde *nu-ţi fierbe oala (C. Negruzzi).*
b) **De unde** *nu gândeşti,* **d'acolo** sare iepurele *(P.).*
Unde *cântă cocoşi mulţi,* **acolo** *întârzie a se face ziuă. (P.).*

Observare. Prop. circ. de loc se desparte prin virgulă de supraordonată numai când stă înaintea acesteia.

§ 51. Propoziţiunea **de timp** corespunde circumstanţialului de timp şi are drept conjuncţiuni adverbele: *când, de când, până când, pe când, cât (timp).* Corelativele acestora sunt: *atunci, de atunci, până atunci, pe atunci, pe atât.*

a) **Când** *vede omul nevoia,* vorbeşte ce nu-i e voia *(P.).*
Pe când *noi gustam aşà dulci şi liniştite plăceri,* o mare primejdie ni se pregătià *(Odobescu).*
Ţara domnià 'n pace pe timpii cei mai răi **cât** *Dan veghia 'n picioare la căpătâiul ei (Alecsandri).*
a) **Când** *Mihaiu se gătià de luptă împotriva Turcilor,* **atunci** Sigmund Batori se cufundase cu totul în petreceri.

Observare. Propoziţiunile temporale, ca şi cele de loc, se despart prin virgulă de supraordonate numai când sunt aşezate înaintea acestora.

§ 52. Propoziţiunea **de mod** corespunde circumstanţialului de mod şi se leagă de supraordonată de obiceiu prin *cum*. Corelativul acestuia este: *aşa*.

a) **Cum** *e turcul*, şi pistolul *(P.)*

Popa cu arma în mâini moare, cum *muriră cele trei mii de Români (Bolintineanu)*.

Harap Alb face, **cum** *îi zice Sf. Duminică (C.)*.

Ţarul dete atunci poruncă să se adune alte oşti în Rusia şi să alerge, cât *se poate de iute* în Ţara turcească *(Coşbuc)*.

Mult mai lesne se învaţă un dobitoc simţitor, **decât** *să învaţă un neînţelegător (P.)*.

b) **Cum** *îţi vei aşterne*, **aşa** vei dormi (P.).

Observare. Propoziţiunile de mod se despart totdeauna prin virgulă de supraordonate.

§ 53. Propoziţiunea **cauzală** corespunde circumstanţialului de cauză. Se leagă prin conjuncţiile: *căci pentrucă, fiindcă, deoarece*, etc. Corelativul lor este *de aceea*.

a) Izbânzile dela Racova şi Călugăreni îmi par mai strălucite decât acele dela Maraton şi Salamina, **pentrucă** *sunt câştigate de Români (Kogălniceanu)*.

Ia mai daţi-vă şi pe jos, **căci** *calul nu-i ca dobitocul*, să poată vorbi *(C.)*.

b) **Pentrucă** *Mihaiu a izbutit să unească ţările române sub un singur sceptru*, de aceea Românii îi vor păstra totdeauna un cult deosebit.

Observare. In vorbirea populară *căci* se înlocueşte cu *că*:

Unde-i vedeà şase cai murgi treerând grâul copt, acolo să ieşi, că *dai peste unchiaşul babei (Delavrancea)*.

§ 54. Propoziţiunea **finală** corespunde unui circumstanţial care arată scopul. Se leagă de supraordonată prin: *ca să* sau *pentru ca să*. Rar are corelative. Corelativ este *de aceea*.

Impăratul acela a scris carte frățâne-său craiului să-i trimită grabnic pe cel mai vrednic dintre nepoți, **ca să-l** *lase împărat în locul său (C.).*

Mai deunăzi eram la Galați **și pentru ca** *să-mi treacă de urât* și să mai aflu și câte cevà, am ieșit să mă plimb la port *(Odobescu).*

§ 55. Propoziținea **condițională** arată că o acțiune se poate îndeplini cu o condițiune oarecare. Conjuncțiunea obișnuită este *dacă* sau *de.* Verbele propoziținii subordonate și al celei supraordonate stau ambele ori în indicativ ori în condițional.

a) **Dacă** *voi nu mă vreți,* eu vă vreau *(C. Negruzzi).*

De *nu va muri îndată omul acesta,* viața Măriei Tale și-a copilului acestuia este în primejdie *(C. Negruzzi).*

b) **De** *ar avea codrul ista gură* să spuie câte a văzut, cumplită pătăranie ne-ar mai auzì urechile *(C.).*

M'aș întinde prea departe de subiectul meu, **dacă** *m-aș pune* să vă arăt pilde pentru aceasta *(Kog.)*

§ 56. Condițiunea se poate exprimà și fără vreo conjuncțiune specială. Atunci verbul stă totdeauna în modul conjunctiv.

Lac să fie, broaște destule *(P.).*

Cât sunt de necăjit, **să dau** *cu cuțitul în mine,* sânge nu iese (C.).

Să fii *treaz nemâncat,* dacă ți-o zice lumea că ești beat, du-te de te culcă (P.).

§ 57. Ideia de **concesiune** se exprimă printr'o propoziținue subordonată, începând cu conjuncțiunile *deși măcar că, cu toate că.* Corelativele sunt: *totuși, cu toate acestea, însă, dar, tot, etc.*

a) Și astfel, încet, încet, adevărul iese la lumină și acel adevăr arată că există în lume o Românie, **deși** *ea nu figurează pe hărțile de geografie (Alecsandri).*

Chihăiam pe mama, ca să se puie pe lângă tata că doar m'a da și pe mine la catichet **măcar că** *eram un ghibirdic și jumătate* (C.).

b) Acest obiceiu, deşi *nu-l avem scris în vreo condică,* dar îl găsim în hrisoave aplicat la cazuri deosebite *(Bălcescu).*

Calul, de *e cu patru picioare,* şi tot se potieneşte (P.).

Observare. Propoziţiunile concesive se despart totdeauna prin virgulă.

(Lecţie) § 58

Propoziţiunea subiectivă şi predicativă

1. EXEMPLE.

a) Se vede că *mi-a luat cineva* (Se vede *aceasta*)
din urmă
Se ştie *că pământul e rotund* (Se ştie *aceasta*)

b) *Cine poartă ploscu cu minciu-* (*Mincinosul* nu o
nile nu o duce mult. duce mult).
Cine pleacă de dimineaţă de- (*Harnicul* departe
parte ajunge. ajunge).

2. EXPLICĂRI. Frazele de acì sunt alcătuite din câte două propoziţiuni. Principale sunt:

se vede	nu o duce mult
se ştie	departe ajunge

Dacă punem întrebările ştiute spre a află subiectul acestora: *ce* (se vede, se ştie)? *cine* (nu o duce, ajunge?) Observăm că răspunsul îl dăm prin propoziţiunile celelalte:

ce se vede? (aceasta): că mi-a luat cineva din urmă,
ce se ştie? (aceasta): că pământul e rotund,
cine nu o duce? Cine poartă ploasca cu minciunile,
cine ajunge departe? Cine pleacă de dimineaţă.

Prin urmare subiectul propoziţiunii principale este exprimat printr'o propoziţiune întreagă: este propoziţiune subiectivă.

Mai observăm că, dacă verbul principalei este unipersonal, propoziţiunea subiectivă e construită începând cu conjuncţiunea *că;* iar dacă este un verb personal, propoziţiunea subiectivă începe cu un pronume relativ.

3. TEORIE. *Propoziţiunea* **subiectivă** *servă ca subiect unei propoziţiuni supraordonate.*

Aceste propoziţiuni întregesc sau înţelesul unui verb unipersonal şi atunci se leagă prin conjuncţiunea *că*, sau înţelesul unui verb personal şi atunci încep printr'un pronume relativ.

4. EXERCIŢIU. Să se caute 3 exemple de propoziţiuni subiective.

§ 59

1. EXEMPLE.

Până acì toate *au fost* **cum au fost.**

(Până acì toate *au fost* **bune**).

Pentru beţiv băutura *e* **unde e.**

(băutura *e* **principalul lucru**).

2. EXPLICĂRI. In aceste exemple avem câte două propoziţiuni, fiindcă avem două verbe la mod personal:

au fost — au fost
e — e

şi a doua propoziţiune (cum au fost) (unde e) corespunde unui adjectiv (bune), sau substantiv (lucru), adică unui *nume predicativ*. Prin urmare ele servesc ca împreună cu verbul principalei (care e un auxiliar: *au fost, e)* să formeze un predicat nominal.

Sunt propoziţiuni predicative.

3. TEORIE. *Propoziţiunea* **predicativă** *serveşte ca nume predicativ, formând predicatul supraordonatei.*

Asemenea construcţiuni sunt foarte rare.

4. EXERCIŢII. Elevii vor căutà sau vor formà 2 exemple de propoziţiuni predicative.

IV. Propoziţiuni eliptice

(Lecţie) § 60.

1. EXEMPLE.

Boul se leagă de coarne şi *omul, de limbă.*

Călătorii aveau în cap o căciulă înaltă; *la brâu, satâr şi junghier.*

2. EXPLICĂRI. In aceste exemple avem un *singur verb la mod personal* (se leagă aveau); ar trebui să zicem că sunt propoziţiuni desvoltate, însă după înţeles sunt fraze: a doua parte a fiecăreia duce ideia mai departe ca orice propoziţie principală, lipsind numai verbul la mod personal care este cel din prima parte: „omul *se leagă* de limbă"; la brâu *aveau* satâr şi jungher.).

Asemenea construcţiuni de propoziţiuni fără verb predicativ se numesc *eliptice.*

3. TEORIE *Elementele principale ale propoziţiunii sunt subiectul şi predicatul. Subiectul lipseşte foarte des, fie că e prezent în minte, fie că e subînţeles. Uneori lipseşte predicatul sau şi subiectul şi predicatul. Construcţiunile în cari lipseşte verbul predicatului se numesc* **propoziţiuni eliptice.**

4. EXERCIŢII. Să se caute 3 exemple de propoziţiuni eliptice.

§ 61

1. EXEMPLE. *a)* Bărbaţii au plecat spre câmp, iar *femeile, spre casă.*

Unii doresc câştig, *alţii, numai linişte.*

b) Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor
Mai bine azi un ou decât la Paşte un bou.

c) Ce veste?
Ce zi pocită!
Afară! zise bătrânul.

d) —Să prinzi şi pentru mine, să prinzi şi pentru ea.
— *Ţie două şi mie două.*
— *Fireşte, ţie două şi mie una.*

2. EXPLICĂRI. Vedem în aceste exemple mai multe propoziţiuni eliptice.

Cele de sub *a* sunt mici fraze cu două propoziţiuni principale în cari a doua propoziţiune n'are verb al predicatului, fiindcă ar trebui să se repete primul verb (au plecat, doresc).

Cele de sub *b* sunt propoziţiuni desvoltate fără verb al predicatului, care se înţelege fără a fi exprimat (este, să dai). Sunt nişte proverbe.

Cele de sub *c* sunt propoziţiuni interogative, exclamative, imperative. Verbul este înţeles de cel care ascultă (aduci, este aceasta, eşi). Vorbirea este mai vie fără verb.

Cele de sub *d* sunt fragmente dintr'o convorbire. Şi aici verbul se înţelege (să-mi prinzi mie,. ţie.,.).

3. TEORIE *Construcţiunile cu propoziţiuni eliptice se întâlnesc în orice frază în care ar trebui să se repete verbul unei propoziţiuni anterioare coordonate, în proverbe şi în convorbiri, în propoziţiuni exclamative imperative şi interogative.*

4. EXERCIŢII. Să se caute câte un exemplu pentru fiecare fel de construcţiuni eliptice.

(Lecţie) § 62

Perioada

1. EXEMPLE. *Unul câteunul* **sosesc** *acum şi creştinii, strecurându-se dealungul pereţilor întunecoşi,* pe care abiă se resfrânge sticlirea transparentă a candelelor; *o şoaptă de paşi umiliţi, de tăcute mătănii, de cruci cuvioase, o murmură de închinăciuni şi binecuvântări* **încep** *a se înălţă de pretutindeni.*

2. EXPLICĂRI. Este o frază compusă din două propoziţiuni principale, prima are o subordonată. Intinderea lor este cam aceeaşi. Această potrivire în lungime, această simetrie, dă un ritm special foarte plăcut pentru ureche. Este o construcţiune periodică sau *perioadă.*

1. EXEMPLU.

a) Unde ochiul cel dintâiu omenesc îţi zâmbì plin de iubire asupra leagănului tău, ||
unde mama ta te-a purtat în braţe, ||
şi unde te-a desmierdat ea cu iubire la pieptul ei duios, |||

b) acolo, omule, este patria ta,
acolo e pământul sfânt al patriei tale.

2. EXPLICĂRI. Este o frază compusă din trei propoziţiuni secundare şi două principale. Secundarele sunt aşezate una după alta formând un grup, iar principalele sunt aşezate după ele formând al doilea grup. Această simetrie în aşezare dă asemenea un ritm special foarte plăcut. E o *perioadă*.

3. TEORIE. *O frază în care propoziţiunile sunt aşezate cu simetrie se numeşte* **perioadă.**

Formele mai obişnuite ale perioadelor sunt două:

a) fraze alcătuite din mai multe principale, urmând una după alta, fiecare cu subordonatele ei; este perioadă **simplă.**

b) fraze alcătuite din mai multe subordonate cari se aşează întâiu una după alta formând un grup, şi din mai multe principale, cari se aşează iar una după alta formând a' doilea grup; este perioadă **complexă.**

4. EXERCIŢII. Să se spună cari fraze din cele următoare sunt perioade şi ce fel de perioade sunt.

1. Tot pe acolo, la locul ce se zice între Râmnice, se zăriau încă poenile fragede şi verzi ale Năculelor, adăpostite sub stânci roşcate, cari se numesc Pietrele Fetei şi în fund de tot, înălţându-se în albăstreala înnegurată a cerului, se pierdeau culmile păduroase ale Steşicului, învelite în umbre viorii, civite şi negre.

2. Astfel mărit cu apele influenţilor pe dreapta şi pe stânga—cari la rândul lor sunt fiecare câte un fluviu—acest monarh al fluviilor curge înainte între malurile sale joase acoperite de păduri până aproape de 400 leghe dela gura sa, atinge strimtoarea Obydos, unde se îngustează până la 2000 de paşi.

3. Dunărea bătrână, biruită de părinţii tăi, îţi spală poalele şi-ţi aduce avuţii din ţinuturile de unde soarele apune; vulturul din văsduh cată la tine cu dragoste ca la pământul său de naştere, râurile cele frumoase şi spumegoase, pâraele cele repezi şi sălbatice cântă neîncetat slava ta.

4. Când văzù cum Mihaiu intrase în mijlocul trupelor sale, când privì la soldaţii săi înfricoşaţi de îndrăsneala loviturii pe care le o da viteazul Domn, când auzì bubuitul tunurilor, cari loviau în mulţimea îndesată a Turcilor, îndărătnicul Vizir încercă zadarnic să-şi ţie trupele în rânduială, zadarnic trimise ienicerii, să răspundă Românilor cu focurile lor, zadarnic mustrà pe paşii din jurul său cari îşi vedeau silinţele spulberate şi nu mai puteau fi stăpâni nici pe ei, nici pe ostaşi.

III. ORDINEA CUVINTELOR IN PROPOZIŢIUNE

(Lecţia) § 63.

1. EXEMPLE

Soarele străluceşte
(subiect) (predicat)
Dumnezeu e mare
(sub.) (pred.)

2. EXPLICĂRI. In aceste propoziţiuni simple, vedem că s'a aşezat întâiu subiectul, apoi predicatul.

Este ordinea cea mai simplă: ordine *directă* (dreaptă).

1. EXEMPLE.

Paza bună *trece* primejdia rea
(sub) (atrib.) (pred.) (compl.) (atrib. la primejdia).
Ghirai a trecut Nistrul în not pe calul său.
(s.) (p) (compl) (circ.) (circ.)

2. EXPLICĂRI. In aceste propoziţiuni desvoltate este aşezat întâiu subiectul cu determinările sale, apoi predicatul cu determinările sale. Este ordine *directă*.

3. TEORIE. *O propoziţiune simplă construită în ordine directă are întâiu subiectul, apoi predicatul. O propoziţiune desvoltată construită în ordine directă are întâiu subiectul cu determinările lui, apoi predicatul cu determinările lui.*

4. EXERCIŢII. Să se caute 2 propoziţiuni simple şi 2 desvoltate cu părţile aşezate în ordine directă.

§ 64.

1. EXEMPLE.

a) Fetiţa zise: Bunicule, de ce sboară păsările?
s. p.
Fiindcă au aripi, *răspunse bunicul.*
p. s.

b) Uimit *Regele* atunci *zise:* „Bun sosit la noi voinice!"
s. p.
„Mă cunoşti? *întrebă vizirul.*
p. s.

c) De m'ar pune pe mine vizir, *zise paşa* aş potoli toate răscoalele".
p. s.

2. EXPLICĂRI. In aceste exemple vedem mai multe propoziţiuni introductive pentru dialog:

Fetiţa zise,
Regele zice.

Acì subiectul este aşezat întâiu şi apoi predicatul. Propoziţiunea este aşezată înainte de vorbirea citată.

răspunse bunicul,
întrebă vizirul,
zise paşa.

Acì este pus întâiu predicatul şi apoi subiectul. Propoziţiunea este pusă după vorbirea citită sau intercalată în mijlocul unei fraze din aceà vorbire.

3 TEORIE. *In propoziţiunea introducătoare în citaţiuni, se pune întâiu subiectul şi apoi predicatul, dacă ea este aşezată înaintea citaţiunii; dacă este intercalată sau pusă la sfârşitul citaţiunii, atunci se aşează întâiu predicatul şi apoi subiectul.*

EXERCIŢII. Să caute 3 exemple în cari prop. introducătoare să aibă ordine directă, şi 2 cari să aibă ordine inversă.

§ 65

1. EXEMPLE.

a) Gura lumii numai pământul **o** *astupă*.
Binele de rău **te** scapă.

b) Celui ce **te** *dușmănește* tu cu bine-**i** *răsplătește*.
Binele ce-**l** *faci* la oricine **ți-l** *întoarce* vremea care vine.

2. EXPLICARI. Avem aci mai multe exemple de complement direct exprimat prin pronume scurtate:

o, te, te, l, l,

și mai multe de complement indirect exprimat prin pronume scurtate:

i, ți.

Observăm că toate sunt puse înaintea verbului, care este la un timp cu formă simplă:
o astupă, *te* scapă, *te* dușmănește, *l* face, *l* întoarce, *i* răsplătește, *ți* întoarce.

3. TEORIE. *Complementele directe și indirecte, exprimate prin pronume scurtate se așează înaintea verbului dacă e la un timp cu formă simplă.*

4. EXERCIȚII. Să se caute 3 exemple de complemente pronume scurtate în dativ și 3 în acuzativ spre a se arăta ordinea în propoziție.

§ 66

1. EXEMPLE.

Cine știe dacă **îl** *voiu* mai *vedea*. Poate **îi** *voiu scrie*
Poate nici n'**o** *voiu cunoaște*. Poate **le** *voiu scrie*.
Poate **l-***aș cunoaște*. **l-***aș vorbi*.
Poate *aș cunoaște-***o**. **Le-***aș vorbi*.
*Am dat-***o** *pe gârlă*,, **l-***am spus*.
L-*am dat pe gârlă*, **Ți-***a spus*.

2. EXPLICĂRI. Aci verbele din diferitele propoziții sunt la timpuri cu forme compuse. Complementele *indirecte*

exprimate prin pronume scurtate se aşează totdeauna înaintea verbului ca şi la formele simple de verb:

i, le, i, le, i, ţi.

La complimentele *directe* numai pronumele *o* la optativ şi la perfect compus stă, în urmă:

aş cunoaşte-*o*, am dat-*o*

celelalte stau întotdeauna înaintea verbului.

3. TEORIE. *Pronumele scurtat* **o**, *când este complement direct al unui verb în perfect compus sau în optativ se pune în urma verbului. Celelalte pronume şi în acuzativ şi în dativ se aşează totdeauna înaintea verbului şi când e la timp compus.*

4. EXERCIŢII. Să se caute 3 exemple cu pronumele *o* în condiţiunile arătate acì şi 3 cu alte pronume fie complemente directe, fie complemente indirecte.

§ 67

1. EXEMPLE.

a) *Văzându*-**i** ursul, zise către leu,
Cunoscându-**l**, l-a chemat.
Intrebându-**le**, au răspuns.
Soarele *văzând*-**o**, a îngălbenit.

b) *Făcându*-**mi** întrebare i-am vorbit.
Spunându-**i** verzi şi uscate, trecură de pădure.
Incredinţându-**le** armele, plecară fără grijă.

2 EXPLICĂRI. In aceste exemple avem pronume scurtate ca complemente directe: **i, le, l, o** şi altele ca complemente indirecte: **mi, i, le.**

Observăm că verbul de care ţin (pe care-l determină) este la gerundiu şi ele sunt aşezate în urma verbului.

3. TEORIE. *Pronumele scurtate servind ca complement direct sau indirect al unui verb în gerundiu se aşează totdeauna în urma verbului.*

4. EXERCIŢII. Să se caute 3 exemple de pronume complement direct şi 3 comp. indirect al unor verbe în gerundiu.

§ 68

1. EXEMPLE.

Arată **omului** *cartea.*
Dete **birtaşului** *banii.*
Vesteşte **împăratului** *ce am spus eu.*
Spune **Mariei** *vestea cea bună.*
Dă **lui Ion** *lucrurile.*

EXPLICĂRI. Avem aci 3 exemple în cari verbul principal are un complement direct şi unul indirect în dativ. Observăm că peste tot se aşează întâiu dativul şi apoi complementul direct. Altfel s'ar puteà naşte confuziuni de înţeles în unele propoziţiuni ca:

„Dete *banii* birtaşului". (Ar puteà să se crează că banii sunt *ai birtaşului* şi că acest cuvânt este atribut în genitiv).

„Vesteşte *ce am spus eu* împăratului". (S'ar puteà înţelege că e vorba de ce am spus eu împăratului să fie vestit altcuiva).

„Dă *lucrurile* lui Ion" (s'ar înţelege că lucrurile sunt ale lui Ion şi că trebuesc date cuiva).

3. TEORIE. *Când un verb are un complement indirect în dativ şi unul direct, se pune întâiu dativul şi apoi complementul direct.*

4. EXERCIŢII. Să se caute 3 exemple de verbe cu obiect direct şi cu obiect indirect în dativ.

§ 69

1. EXEMPLE:

a) Nu vinde **castraveţi** *la grădinar.*
A mâncat **banii** *cu lingura.*
A vorbit **încet** *cu fratele său.*

b) A plecat **cu sacul,** *cum s'a luminat de ziuă.*
Lucraţi **cu stăruinţă** *pentru triumful binelui.*
S'a aşezat **la sfat** *cu prietenii iubiţi.*

2. EXPLICĂRI: In aceste exemple (a) fiecare verb are 2 complemente: unul exprimat printr'un cuvânt singur, altul

printr'un suostantiv cu prepoziţiune. Vedem că se pune întâiu cel fără prepoziţie, fiind mai scurt.

In a doua serie (b) amândouă complementele sunt formate din substantive cu prepoziţii şi unul printr'o propoziţie întreagă. Vedem că se aşează întâiu cel mai scurt şi apoi cel mai lung.

3. TEORIE. *Când un verb are două complemente de orice fel, se aşează întâiu cel exprimat printr'un cuvânt fără prepoziţie, iar dacă ambele au prepoziţiuni, se aşează întâiu cel mai scurt.*

4. EXERCIŢII. Să se caute 2 exemple în cari să avem un cuvânt cu prep. şi altul fără, şi 2 în cari ambele complemente să aibă prepoziţiuni şi să se observe aşezarea.

§ 70.

1. EXEMPLE:

Cine *ştie* de mă voiu mai întoarce?
A cui *e punga mai mare?*—A cui se vede.
Ce *voeşti dela mine,* moşule?
Care *e drumul cel mai drept?*

2. EXPLICĂRI. Avem aci mai multe exemple de propoziţiuni interogative în cari se află şi un pronume. Aceste pronume au roluri diferite:

Cine ştie (subiect).
A cui e punga mai mare (atribut),
Ce voeşti (complem. direct),
Care e drumul (nume predicativ).

Vedem că în orice împrejurare pronumele se pune în fruntea propoziţiunii.

3. TEORIE. *Pronumele interogativ se pune totdeauna în fruntea propoziţiunii, oricare i-ar fi rolul.*

4. EXERCIŢII. Să se caute 3 prop. interogative cu pronume.

§ 71.

1. EXEMPLE:

Bune veşti sunt acestea?
Oi sunt acestea ori capre?
Unde te duci?

2. EXPLICĂRI. In aceste propoziţiuni interogative lipseşte pronumele şi în fruntea propoziţiunii stă cuvântul asupra căruia apasă întrebarea:

bune (atribut)
oi (nume predicativ)
unde (circumstanţial)

3. TEORIE. *In propoziţiunile interogative fără pronume, stă în fruntea propoziţiunii cuvântul asupra căruia apasă întrebarea.*

4. EXERCIŢII. Să se găsească 3 prop. interogative şi să se explice ordinea cuvintelor.

§ 74.

1. EXEMPLE.

Aleargă pe câmp şi vezi ce s'a întâmplat!
Vie împărăţia ta, *facă-se* voia ta!
Dare-ar Domnul să-mi îndrept această mână ruptă!

2. EXPLICĂRI. Acì avem două propoziţiuni imperative şi una optativă. Observăm că verbul este în fruntea propoziţiunii.

3. TEORIE. *In propoziţiunile imperative şi optative verbul stă în fruntea propoziţiunii.*

4. EXERCIŢII. Să se caute 1 ex. de prop. optativă şi 1 de prop. imperativă şi să se observe ordinea cuvintelor.

§ 73.

1. EXEMPLE

Ţipenie de om **nu** le *deschideà* uşa.
Nu *e* frumos să spui minciuni.
Nici *casă*, **nici** *pădure*, **nici** *râu* răcoritor.
Nimic nu *'nveseleşte* pe biet călător.

2. EXPLICĂRI. Toate propoziţiunile acestea sunt negative. Negaţiunea este arătată sau prin obişnuitul adverb de negare *nu* sau prin conjuncţiunea *nici* sau prin pronumele *nimic*. Oricare formă s'ar întrebuinţà, vedem că vorba care exprimă negaţiunea se pune înaintea vorbei căreia se aplică negaţiunea.

nu deschideà
nu e frumos
nici casă
nici pădure
nici râu
nimic nu înveseleşte.

3. TEORIE. *Negaţiunile de orice fel se aşează înaintea verbului sau cuvântului căruia i se aplică ideea de negaţiune.*

4. EXERCIŢII. Să se caute 3 fraze sau propoziţiuni negative arătându-se locul negaţiunei.

§ 74.

1. EXEMPLE

Amicii se cunosc în nenorocire.
(subiect)
Bun e Dumnezeu.
(predicat)
A mers ea tot înainte prin pustiu.
(predicat)
Pentru o parà îşi pune şireangul de gât.
(complement)
Chelului despre chelie să nu-i spui vreo istorie.
(complement)
De lene, s'a vârît sub pat.
(circumstanţial)

După bucurie vine întristare.
(circumst.)

2. EXPLICĂRI. Analizând aceste propoziţiuni, vedem că în fruntea propoziţiunii stă la unele o parte la altele altă parte.

Amicii se cunosc (subiectul stă în frunte).

Bun e Dumnezeu (=Dumnezeu e bun. Predicatul în frunte).

A mers ea (= ea a mers. Predicatul în frunte).

Pentru o para îşi pune (=[el] îşi pune ştreangul pentru para. Complementul stă în frunte).

Chelului să nu-i spui (=[tu] să nu spui chelului. Complementul stă în frunte).

De lene s'a vărît (=el s'a vărît de lene. Circumstanţialu stă în frunte).

După bucurie, vine întristare. (= întristare vine după bucurie. Circumst. stă în frunte).

De ce s'au aşezat aşà? Pentrucă vorbitorul a voit să insiste (să apese) asupra unui anume cuvânt din propoziţiune şi, ca să arate aceasta, l-a aşezat în fruntea propoziţiunii.

3 TEORIE. *Când vorbitorul vrea să dea o deosebită însemnătate uneia din părţile propoziţiunii, o aşează în frunte.*

4. EXERCIŢII. Să se caute 3 propoziţiuni, cari să aibă în frunte: predicatul, complementul, circumstanţialul.

IV. PUNCTUAŢIUNEA

(Repetiţie)

§ 75. Când vorbim, suntem siliti a face pauze mai lungi sau mai scurte, pentruca să punem în relief înţelesul frazei. Unele din aceste pauze, pe cari le facem în vorbire, se arată în scris prin *semne de punctuaţiune.*

Întrebuinţarea semnelor de punctuaţiune se bazează pe cunoştinţa regulelor de sintaxă.

§ 76. Pe lângă semnele de punctuaţiune propriu zise, cari ne arată pauzele ce facem în vorbire, avem şi câteva cari arată tonul frazei.

§ 77. Semnele de punctuaţiune propriu zise sunt: *punctul, virgula, punctul şi virgula, două puncte.* Semnele cari arată tonul sunt: *semnul de întrebare, semnul de exclamare* şi *punctele de suspensiune.* La acestea se adaugă *parenteza* şi *ghilemelele.*

1. Punctul

§ 78 Punctul se pune oriunde socotim noi că gândirea e sfârşită, adică la finele frazelor şi al propoziţiunilor independente:

Hora începù. Toată lumea se aruncă cu nebunie la joc, şi un lung lanţ de flăcăi şi fete, ce semănà a fi atâtea flori în o mare ghirlandă însufleţită de focul tinereţii, se înfiinţă sub bolta cerului, luminată de stele *(N.Gane).*

§ 79. Când prescurtăm cuvinte, punem punct.

N. Bălcescu publică diferite lucrări în „Magazinul istoric pentru Dacia“ pe care-l redactà în unire cu A. *(August) Treb.* (Treboniu) *Laurian (Odobescu).*

4. EXERCIŢII. Să se pună punct unde trebue.

O văd limpede, o văd ca prin vis erà înaltă, uscăţivă, cu părul creţ şi alb cu ochii căprui, cu gura strânsă şi cu buza de sus crăpată cum deschideà poarta, îi săriam înainte.

Orice şcolar român trebue să citească scrierile lui V. Alecsandri el a fost un mare poet toate bucuriile şi durerile neamului său au fost cântate în poeziile lui.

Gramatica se ocupă de fraze şi de propoziţiuni. Prop. sunt de mai multe feluri: princip şi secundare.

Cazurile substantivelor sunt: N G D A la unele se găsesc forme deosebite la Sing. şi la Plur.

2 Virgula.

§ 80. Virgula are întrebuinţările cele mai numeroase şi cele mai variate.

Ea desparte vocativul de restul propoziţiunii. Dacă vocativul stă la început, se va pune o singură virgulă; dacă stă la mijloc, vocativul va fi intercalat între două virgule.

Bătrânul își urmează învățătura zicând: *Copii tineri, rău* să nu vă pară de această glumă ce fac astă seară... (P.).
Ia lasă, *măi omule*, nu-ți mai face necaz (C.).

§ 81. Virgula desparte propoziţiunile coordonate dacă nu sunt legate prin conjuncţiuni.

a) *Virgula între propoziţiuni coordonate:*

In vremea veche cerul erà limpede, soarele strălucià, ca un flăcău tânăr (Russo).
Nu e nici mândria, nu e nici mulţimea care'n bătălie înceunun, oştimea, nu e nici norocul *(Bolintineanu)*.

b) *Propoziţiuni coordonate fără virgulă:*

Cu minciuna ori prânzeşti ori cinezi *(P.)*.
Fă orice în legea ta şi la alţi nu te uità *(P.)*.
Pielea rea şi răpănoasă ori o bate ori o lasă *(C.)*.
Fă om dintr'un lemn de teiu şi îl botează Mateiu *(P.)*.

§ 82. **Unii autori** pun punct înaintea unora din conjuncţiunile coordonătoare, mai ales înainte de: *însă, deci, aşadar, iar, dar.*

Ruşii ziceau că dacă le-am fi trimis oştire la Nicopole, ei ar fi plecat mai cu veghere la Plevna şi n'ar fi fost nevoiţi, să-şi rupă oastea în două. Aşà ziceam şi noi. Dar nu răutatea de inimă ne-a ţinut pe loc. *(Coşbuc)*.

Eu, Dan, sub vântul soartei să cad păgân nu voiu.
Deci nu-mi convine viaţa mişelnic câştigată, nici pata făr'delegii în frunte-mi înfierată *(Alecs.)*.

§ 83. Când avem propoziţiuni contrase, părţile compuse se despart prin virgulă, dacă nu se leagă prin conjuncţiuni. De regulă conjuncţiunea se pune numai între penultima şi ultima.

Intristarea, durerea, lăcrămile, nimic nu o ar folosi; simpatia, mila, ajutorul, toate ar fi pentru dânsa închise *(F. Aaron)*.

Au fost poftiți cei mai strălucițioaspeți: împărați, crai, voivozi, căpitanii oștilor, nai marii orașelor și alte fețe cinstite *(C)*.

§ 84. Apoziţiunea se despart prin virgulă:

Ne trezim că vine la şcoală cu moş Fotea, *cojocarul satului (C.)*

§ 85. Propoziţiunile prescurtate prin gerundiu se despart totdeauna prin virgulă; iar, dacă gerundiul are compliniri, acelea formează un corp cu dânsul şi virgula le desparte pe toate laolaltă:

Picând, *picând*, **baltă se face** *(Z.)*

Intinzându-se Rușii spre dreapta cu oștirile lor, **au ajuns** și la cetatea Nicopolei *(Coșbuc)*.

§ 86. O propoziţiune subordonată care stă înaintea principalei, se desparte prin virgulă:

Ce se naște prin întuneric, trebuie să se vază la lumină (P.)

Dacă nu știi să vopsești, nu te pune să mânjești (P.)

Când au început Rușii războiul, noi eram îngrijați că vor intră Turcii în țară *(Coșbuc)*.

§ 87. Când stau în urmă, atunci propoziţiunea subiectivă, completivă, circumstanţială de loc şi de timp şi cea finală nu se despart prin virgulă; iar circumstanţialele de mod, de cauză, de condiţiune şi de concesiune se despart prin virgulă:

a) Se știă însă de cu toamnă *că Rușii vor porni războiu asupra* Turcilor *(Coșbuc)*.

Spune-mi *cu cine te aduni* și-ți voi spune *cine ești (Z.)*

Răsare *unde nu-l semeni (P.)*
Să vii *când te-oiu chemà eu (Z)*
Ne cereau oştire *s'o bage în foc (Coşbuc).*
b) A fost, *cum ştiam că a mai fost (Coşbuc).*
Se adună o mulţime de dăscălime la noi, *căci aici erà staniştea lor (C.)*
Acest adevăr arătà că există în lume o Românie, *deşi nu figurà pe hărţile de geografie (Alecs).*

§ 88 Regulele privitoare la propoziţiunile subordonate se aplică adesea şi părţilor secundare, adică şi acestea se desparte prin virgulă când sunt aşezate la începutul propoziţiunii:

După dânşii, vin în rând o mulţime de căruţe înalte şi pline de copii (*Alecsandri*).
In depărtarea cea mai afundată, dealurile dobrogene încingeau cu un cerc plumburiu acest curios tabel (*Odobescu*)

§ 89. Propoziţiunea atributivă explicativă se desparte prin virgulă; cea determinativă nu se desparte prin virgulă.

După ce a murit Mărăcineanu, *care mai ţineà pe băieţi pe lângă sine*, bieţii noştri băieţi, rămaşi fără ofiţeri, se svârcoliră de capul lor (*Coşbuc*).
Batalioanele ruseşti *cari au intrat în Plevna*, au fost copleşite de Turci (*Coşbuc*).

§ 90. Propoziţiunile incidente se despart prin virgule:

Sosind Mihaiu la locul unde trebuià să primească moartea, gâdea, *când aţintì privirea asupra jertfei sale*, un tremur groaznic îl apucă (*Bălcescu*).
Se zice că Românii, *când s'au prins de mână pentru prima oară ca să joace hora*, au voit să lege frăţia dintre dânşii printr'un cântec şi un joc (*Gane*).

§ 91. In vorbirea directă, propoziţiunea introducătoare se desparte prin virgule, dacă se intercalează în citaţie:

Plecâți-vă, *zise trimisul*, și nu vă puneți capul în primejdie *(C. Negruzzi)*.

§ 92. Când lipsește predicatul, se pune virgulă în locul lui:

Le leagă de partea stângă cu o panglică, iar de partea dreaptă, cu trei (adică: *le leagă* cu trei).

Un semn de ochi, și fiecare îndeplinià porunca (adică un semn de ochi *făceà*.)

§ 93. Explicațiunile introduse prin *adică* se despart prin virgule:

Regele Carol, chiar în anul suirii sale pe tron, *adică în 1866*, începù a se interesà de starea învățământului în țară.

EXERCIȚII. 1. Să se spună pentru ce s'a pus virgulă în propozițiunile și frazele de mai jos:

A fost odată ca niciodată, a fost un om bătrân, care aveà o fată mare. Se căsătorì a doua oară cu o babă, care aveà și ea o fată mare.

Fata unchiașului muncià, dar baba erà nemulțumită.

Căută vreo zare de foc ca să se ducă acolo. Se scoborî de pe acoperiș și o luă într'acolo Se duse și la foc nu mai ajunse.

Fata curăți pomul și plecă înainte.

Fată mare, vin de mă sleește.

Cine pleacă dedimineață, departe ajunge. Dacă e om rău, să nu intre, căci am o cățeluș cu dinții de oțel.

Sfânta Vineri, care locuià înăuntru, o primì.

Ii spuse că treaba ei este să îngrijească de pui. Ea făcù tot, precum îi poruncise.

Balauri, șerpi, năvăstuici, năpârci și gușteri veniră la mâncare.

Sfânta Vineri, stăpâna ei, se arătă foarte mulțumită.

Du-te, fata mea.

Luă lada care erà mai simplă.

Plecă cu lada pe care și-o alesese.

Ia-o, fata mea, dacă n'ai voit să-ți alegi ceva mai frumos.

Fata unchiașului pleacă cu cutia la subsuoară și, întorcându-se pe la cuptor, căpătă o azimă caldă Trecând pe la puț, băù apă rece.

Ea spuse to ce a făcut.

Pleacă înainte până ce ajunse tot la Sf Vineri.

Când veni Sf. Vineri acasă, toate lighioanele ţipau.

Maică Sfânta Vineri, zise fata, mi-e dor de părinţi.

Deoarece ţi-ai ales astă ladă, ia-o!

Mare veselie se făcù în sat la nunta lor şi trăesc în fericire până în ziua de azi.

2. Să se pună virgulă şi punctunde trebue.

Ajungând la Ocnă mă pusei să caut alt mijloc pentru a-mi urmà drumul.

Domnul îmi zise el Trotuşul a ieşit din matca lui.

Mirarea mea alergatul de colo până colo înghiţirea necazului toate acestea mai ţinură un ceas aşa ne hotărîm deci să mergem cu carul cu boi.

Trebuià să şedem aplecaţi dacă nu voiam ca pălăriile noastre să piarză orice formă cărăuşul un băiat de ţăran isteţ pocnì din biciu şi pornirăm.

Am alergat ca să ajungem acolo.

Copiii râdeau împreuna cu noi ba chiar şi cărăuşul care totdeauna se uità la noi. Ţăranul îşi aprinse luleaua ne lăsă în voia boilor şi trecù râul pe o puntişoară boii se opriră unde erà apa mai adâncă.

Bolovani şi stânci de granit sunt risipite prin prejur par'că ar fi semănate de mâini de uriaş.

Când drumul e alunecos din pricina ploilor ca în călătoria noastră atunci ţi se pare că trebue neapărat să te răstorni la fiecare pas nevastă-mea lăzile copii şi eu însumi eram necontenit mişcaţi dela locul nostru.

Figurile rugătoare erau mai expresive decât cuvintele limbii ungureşti pe cari nu le pricepeam.

Acest adăpost pentru bolnavii ce merg la Slănic se chiamă Cerdac el este alcătuit din două căsuţe şi un fel de pod.

Cred că cititorul nu va avea nevoe de multă închipuire când se crăpă de ziuă ne aflam iarăşi sub acoperişul cel de pânză.

3. Punct şi virgulă.

§ 94. **Punct şi virgulă** se pune când avem să arătăm o pauză mai mare decât a virgulei şi mai mică decât a punctului.

Când propoziţiunile legate prin conjuncţiuni adversative şi concluzive au subordonate cari le dau o des-

voltare mai mare mai ales când aceste subordonate sunt despărțite prin virgule, atunci se despart prin punct și virgulă:

Indărătnicul vizir, fără a-și pierde cumpătul, izbutește a-și întocmi oștile în rânduială; dar o izbire nouă a lui Mihaiu în fruntea armatei, pustiirile furioase ale lui Cocea de dinapoi, fierbintele și ucigătorul foc al tunurilor lui Kiraly sdrobesc iar această rânduială.

In perioade, membrele se despart prin punct și virgulă:

a) Le păsà greu Românilor sub Fanarioți, le păsà cu mult mai greu că nu aveau nici o carieră spre a-și desvoltà talentele lor ostășești; de aceea, de câte ori vreun căpitan mare se ivià în Europa, Românii alergau cu gloata sub steagul lui *(Bălcescu)*.

b) Când soarele se pleacă spre apus, când amurgul serii începe a se întinde treptat peste pustii; farmecul tainic al singurătății crește și mai mult în sufletul călătorului.

(Odobescu).

4. Două puncte.

§ 95. **Două puncte** se întrebuințează cu deosebire în *a)* citațiuni și în *b)* enumerațiuni.

a) *Citațiuni:*

Scaraoschi îl întrebă: „Ei, copile, ce ispravă ai făcut?“ (C.)

b) *Enumerațiuni:*

Generalii cei mai vestiți cari au comandat armatele Moldovei afară de Domni, au fost: Boldur Vornicul, Șendrea Hatmanul, Vornicul Bucium și Hatmanul Buhuș *(Bălcescu)*.

§ 96. Unii autori despart prin două puncte și explicările mai dezvoltate:

La capătul podului erà vălmășag cum nu s'a pomenit; da om peste om, caii cu boii în amestec călcau lumea în picioare, soldații cu negustorii se îmbrânciau, și fiecare voia să treacă înainte *(Coșbuc)*.

5. Semne de întrebare şi exclamare.

§ 97. Propoziţiunile şi frazele *interogative* şi *exclamative* primesc la fine *semnul de* **întrebare** *sau de* **exclamare**.

Acest popor, această ţară **nu merită oare de** a atrage luarea aminte a occidentului? (*Alecsandri*).

Dulce prieteşug! înger trimis din **ceruri spre** a uni pe oameni prin compătimire!... (*Boliac*).

6. Puncte de suspensiune.

* § 98. **Punctele de suspensiune** se întrebuinţează când întrerupem o frază, fie că o terminăm mai apoi, fie că o lăsăm nesfârşită:

Cum? Mort în floarea vârstei? Cum? Mort ca un mişel, Ucis de Lăpuşneanu? Lipsit de tron?... şi el... (*Alecsandri*).

Toţi m'or da uitării... chiar Ana... lume! lume!... uită-va jalnicul meu nume (*Idem*).

7. Parenteza.

§ 99. O explicare care iese din textul frazei se pune în parenteză:

a) Imi spuneà tatăl meu că-i spuneà bunul său [care a fost în bătălia aceea cu căpitanul Turculeţ] că mulţi Leşi au pierit aicea (*C. Negruzzi*).

b) Li se duse vestea în sat şi fură chemaţi şi la curtea boierească (cum am zice, la noi acasă). (*Heliade*).

c) Sărbătorile cavalereşti ridicară situaţiunea femeii — a femeii nobile, bine 'nţeles — aşà de mult, încât, în unele părţi în Franţa, s'a instituit un adevărat cult al femeii.

§ 100. Parenteza cu linii drepte (*c*) se întrebuinţează uneori şi în citaţiuni din autori, adică, propoziţiunea introductivă cu numele autorului se pune între parenteze, în loc de a se despărţi prin virgule:

Omul mare — zice *Maiorescu* — e ca şi copacul, care, cu cât e mai nalt, cu atât aruncă mai multă umbră.

8. Ghilemelele.

§ 101. Citaţiunile se pun între **ghilemele** sau **semnele citaţiunii**:

Arhiereul zise cuvintele acestea: «Doamne, odihneşte sufletul robului tău Ioan în loc de verdeaţă, unde nu este întristare nici suspin, ci viaţă fără de sfârşit».

(*C. Negruzzi*).

FORMAREA CUVINTELOR

§ 102. Limba română îşi îmbogăţeşte vocabularul, formând cuvinte nouă din alte cuvinte din limbă.

Cuvintele se formează mai ales prin trei procedări: prin *derivare*, prin *compunere*, prin *schimbarea funcţiunii gramaticale.*

§ 103. Prin derivare se formează cuvintele, când se alipeşte la sfârşit o silabă sau mai multe.

Silaba sau silabele cari se lipesc la finele unui cuvânt, spre a da naştere unui cuvânt nou, se numesc *sufixe*

De la	*mare*	cu sufixul	*-ime*	avem:	măr-ime
„	*mic*	„	*-ime*	„	mic-ime
„	*aşează*	„	*-mânt*	„	aşează-mânt
„	*pană*	„	*-iţă*	„	pen-iţă
„	*alb*	„	*-uţ*	„	alb-uţ
„	*arc*	„	*-aş*	„	arc-aş

104. Prin **compunere** se formează cuvinte în două feluri:

a) sau alipindu-se înainte o silabă ori mai multe cari se numesc *prefixe*

a sucì	cu prefix	*răs:*		ră(s) sucì
a zidì	„	*re:*		re-zidì
a prinde	„	*cu:*		cu-prinde
cunoscut	„	*ne:*		ne-cunoscut
facere	„	*pre:*		pre-facere

b) sau unindu-se împreună două, chiar trei cuvinte

domnia	+ *ta*	:	domnia ta (= dumneata)
coadă	+ *alb*	:	codalb
bot	+ *gros*	:	botgros
Sânt (Sfânt)	+ *Petru*	:	Sâmpetru
unt + *de*	+ *lemn*	:	untdelemn
fără + *de*	+ *lege*	:	fărădelege

§ 105

Toate cuvintele formate prin derivare sau compunere dela același cuvânt primitiv alcătuesc o familie de cuvinte.

CAR: derivate: căr-uț, căr-uță, căruc-ior, căruț-aș, a căr-à.

CORN: derivate: corn-uț, corn-işor, corn-iță, corn-ar corn-os.

compuse: a în-corn-orà.

CAL. derivate: căl-uț, căl-uș, căl-uș-el, căl-uș-er, căl-are, a căl-ăr-ì, căl-ăr-eț, căl-ăr-ime, căl-ăr-aș, călărăș-ie.

compuse: a în-căl-ec-à, a des-căl-ec-à, des-căl-ec-ă-toare

Schimbarea funcțiunii gramaticale

(Lecție) § 106

1. EXEMPLE:

a)	*b)*
Am văzut o casă *albă*.	A intrat *alba* în sat.
Ce ceas *rău* te-a adus!	*Răul* se face fire.
Omui *orb* e nenorocit.	*Orbului* degeaba-i spui că s'a făcut ziuă.

2. EXPLICĂRI. In prima serie (a) de propozițiuni vedem adjectivele: albă, rău, orb. In a doua serie (b) vedem că aceleași cuvinte, fără a-și schimbà forma, sunt substantive.

3. TEORIE. *Adjectivele pot deveni substantive.*

4. EXERCIȚII. Să se dea 2 exemple de adjective cari în alte fraze pot fi substantive.

§ 107

1 EXEMPLE:

a privighiă — (privighiă-tor) privighetor
a bate — băt-ă-tor
a curge — curg-ă-tor

2. EXPLICĂRI. Vedem acì că dela verbe se formează prin derivare adjective: sunt adjective verbale, cu terminarea *tor*.

3. TEORIE. *Dela verbe se formeaza adjective verbale cu sufixul -tor.*

4. EXERCIŢII. Să se formeze 5 exemple de adjective verbale.

§ 108

1, EXEMPLE:

adjective	*substantive*
Postav *bătător* la ochi	Untul se bate cu *bătător*
Apă *curgătoare*	La 15 ale *curgătoarei*
Câine *lătrător*	*Lătrătorii* se aud noaptea.

2. EXPLICĂRI. Vedem o serie de adjective cari în alte fraze devin substantive.

1. EXEMPLE:

In pădure cântă o *privighetoare.*
Crăciunul e o mare *sărbătoare* pentru Creştin.
Ţăranii se adună le *şezătoare.*
La vârsta de 21 de ani un cetăţean devine *alegător.*
Odobescu a fost un mare *scriitor.*

2. EXPLICĂRI. Acì vedem mai multe substantive terminate în *-tor* sau *-toare.* Urmărind formaţiunea lor, vedem că sunt la origine nişte adjective verbale cari şi-au pierdut rostul de adjectiv:

privighetoare e femeninul adjectivului *privighetor* format dela verbul *a privighea*, dar astăzi nu mai are întrebuinţare de adjectiv. Nu mai se poate zice: „un om *privighetor*, o femeie *privighetoare*“, cu înţelesul că priveghează, păzeşte,

sărbătoare dela *a serbà* (serbător),
şezătoare „ *a şedeà* (şezător),
alegător „ *a alege*
scriitor „ *a scrie*

3. TEORIE. *Adjectivle verbale în* **-tor** *pot deveni substantive şi unele chiar pierd cu totul rostul de adjectiv.*

4. EXERCIŢII. Să se caute 3 exemple de substantive formate din adjective verbale în *-tor*.

§ 109

1. EXEMPLE.

Acì râul este foarte *adânc*.

Ca să găseşti apă, să sapi mai *adânc*.

Calul este animal *frumos*.

Privighetoarea cântă *frumos*.

Lucrul *greu* cu vremea se face uşor.

Omul îşi schimbă *greu* vechile deprinderi.

2. EXPLICĂRI. In aceste două serii de propoziţiuni sau fraze vedem aceleaşi cuvinte întâiu cu funcţiunea de *adjectiv*.

(râu) *adânc*
(animal) *frumos*
(lucru) *greu*

şi apoi cu funcţiunea de *adverb:*

(sapi) *adânc*
(cântă) *frumos*
(schimbă) *greu*.

Adică adjectivele se schimbă în adverb.

3. TEORIE. *Multe adjective se pot schimbà în adverbe.*

4. EXERCIŢII. Să se scrie o propoziţiune, în care să fie un adjectiv întrebuinţat ca adverb.

§ 110.

1. EXEMPLE:

Acì este un zid *început*.
E om *venit* din alte ţări.
Un copil *răsărit* de
cine ştie unde.

Tot *începutul* e greu.
El n'are nici un *venit*.
A apucat spre *răsărit*.

2. EXPLICĂRI. Acì avem o serie de propoziţiuni cu câte un participiu şi altă serie în care acelaş participiu e întrebuinţat ca substantiv.

(zid) *început* — *început* (greu)
(om) *venit* — (are) *venit*
(copil) *răsărit* — (merge) spre *răsărit*

3. TEORIE. *Participiile verbelor se pot schimbà în substantive.*

EXERCIŢII. Să se caute 3 exemple de participii devenite substantive.

§ 111

EXEMPLE:

Contribuabilul plăteşte *dări* directe şi indirecte.
Berea e o băutură răcoritoare.
Tăcerea e câteodată de aur.

2. EXPLICĂRI. Acì avem substantivele: *dări* (sing. *dare*), *bere*, *tăcere*, cari după formà sunt infinitivele verbelor *dau*, *beau*, *tac*. Sunt formele lungi cari nu se pot întrebuinţa decât ca substantive şi rareori servă la formarea unor timpuri (*dare*-ar Domnul), deoarece infinitivul se arată de regulă prin forma: *a da*, *a bea*, *a tăceà*.

3. TEORIE. *Infinitivele lungi ale verbelor se întrebuinţează ca substantive.*

4. EXERCIŢII. Să se caute 3 exemple în cari să fie un infinitiv cu funcţiune de substantiv.

§ 112

1. EXEMPLE:

Stau *aproape* de biserică. Ajută pe *aproapele* tău!
Nu e *bine* să spui minciuni. Fă *binele* şi-l aruncă în mare!

2 EXPLICĂRI. Avem aci *adverbe* în primele propoziţiuni cari în cele din a doua serie au funcţiunea de *substantive*

(stă) *aproape* — *aproapele* tău.
(e) *bine* — Fă *binele*.

Aşà dar adverbele se pot schimbà uneori în substantive.

3. TEORIE. *Unele adverbe se pot schimbà în substantive.*

EXERCIŢII. Să se formeze 3 propoziţiuni în cari s fie un adverb cu funcţiunea de substantiv.

§ 113

In rezumat prin schimbarea funcţiunii gramaticale dobândim:

1. din adjective – substantive.
2. din adjective verbale—substantive.
3. din adjective — adverbe.
4. din verbe (participiu, infinitiv) — substantive
5. din adverbe — substantive.

Sinonime şi omonime

§ 114

1. EXEMPLE:

Spune verzi şi uscate.
Vorbeşte verzi şi uscate.
Acest om *vorbeşte* şase limbi.
Ce *zice* evanghelia !
Ce *spune* evanghelia!
Ce *glăsueşte* evanghelia!
Frumos *vorbeşte* acest om!
Frumos *cuvântează* acest om!

2. EXPLICARI. Observăm aceste propoziţiuni, vedem că în ele se găsesc unele cuvinte cari au acelaş înţeles şi cari în câteva grupe se pot chiar înlocui unele cu altele: *a spune, a vorbi, a zice, a glăsui, a cuvântà*. Sunt *sinonime*.

3. TEORIE. *Se numesc sinonime cuvinte cari au aproape aceeaşi însemnare, dar nu în orice expresie se pot întrebuinţà indiferent unul în locul altuia.*

4. EXERCIŢII. 1. Să se caute sinonimele cuvintelor următoare: frică — simbrie, — ţărm.

2. Să se spună dece sunt sinonime:

timp, vreme,
unde, valuri, talazuri,
făclie, torţă, faclă,
trudă, cazană, chin, muncă.

§ 115.

1. EXEMPLE:

Acest cal e *frumos*. Celălalt e *urît*.
Acest câine e *mare*. Celălalt este *mic*.
Apa fiartă este *caldă*. Zăpada este *rece*.

Unul *merge*, altul *stă*.
Unul *primeşte*, altul *refuză*.
Unii oameni arată *tărie* de caracter, alţii *slăbiciune*.
Iubirea este sentiment creştinesc, dar *ura* nu este

2. EXPLICĂRI. — Vedem acì puse faţă în faţă câte două cuvinte (adjective, verbe, substantive) şi observăm că fiecare reprezintă ideea opusă faţă de celălalt:

frumos	—	urît		merg	— stau
mare	—	mic		primesc	— refuz
cald	—	rece		tărie	— slăbiciune
				iubire	— ură

Asemenea cuvinte se numesc *antonime*.

3. TEORIE. *Se numesc* **antonime** *cuvinte cari stau într'o legătură de înţeles, unul exprimând contrariul celuilalt.*

4. EXERCIŢII.— 1. Să se găsească antonimele următoarelor cuvinte.

a huidui	—	absolut	—
a acuză	—	a încurajà	—
harnic	—	scurt	—
activ	—	gros	—
		gras	—

2 Să se caute 3 exemple de antonime.

§ 116.

1. EXEMPLE:

Ĕu nu *cer* nimica pentru mine.
Pe *cer* se văd în unele nopţi stelele.
Lemnele de *cer* sunt mai tari decât cele de fag.

Copiii *sar* lesne peste coardă.
Sar oul ca să-l mănânc.

2. EXPLICĂRI. Observăm cuvântul *cer* în trei propoziţiuni, dar în fiecare are alt înţeles. sunt trei cuvinte cari seamănă în sunete şi în scriere, dar înţelesul este deosebit. Se numesc omonime.

3. TEORIE. *Cuvintele cari au aceeaşi formă, dar înţelesul deosebit se numesc* **omonime.**

4. EXERCIŢII. Să se arate diferitele înţelesuri ale următoarelor omonime:

car	maiu
pap	mut
coc	da
dar	
lac	

5. OBSERVAȚIUNI. Nu trebue să se confunde *omonimia* cu *diferențierea de înțelesuri* ale unui cuvânt.

Astfel: cer (verb), cer (bolta cerească, subst.) cer (arbore, subst., sunt omonime, fiindcă sunt trei cuvinte deosebite; dar *cocoș* (animal) și *cocoș* (dela pușcă) nu sunt omonime, ci avem două înțelesuri ale aceluiași cuvânt: unul primitiv (animal) și altul derivat (partea dela pușcă).

Asemenea *capră* (animal), *capra* (trăsurii), *capra* (de tăiat lemne) sunt în realitate un singur cuvânt cu trei înțelesuri, nu trei cuvinte omonime.

Tot așà: *albia* (obiect pentru spălat rufe) și *albia* (râului); *albă* (cămașă), *albă* (armă); *apuc* (un obiect) *apuc* (anul nou).

B.

MORFOLOGIA

(Repetiţie).

Feluri de cuvinte.

1. După înţeles.

§ 117. Numirile de fiinţe ori de lucruri, pe cari le putem cunoaşte cu simţurile sau cu gândirea, se zic **substantive:**

Când vrei să vorbeşti, la *gură* să ai *lacăt* şi *măsură* (*P.*)
Să nu râzi de *măgar* cumva, că poate îl încaleci cândva (*P.*)
Limbuţia e mai rea decât *beţia* (*P.*)

§ 118. Vorbele cari arată însuşirile lucrurilor sau fiinţelor se numesc **adjective:**

Cu râma *mică* se prinde peştele *mare* (*P.*)
Vorba *dulce* mult aduce (*P.*)
Pe lângă lemnul *uscat*, arde şi cel *verde* (*P.*)

§ 119. Cuvintele cari ţin locul substantivelor, se numesc **pronume:**

Cap aveà, n'aveà — *el* ştie; dar şi-a cumpărat tichie (*P.*)
Prostul învaţă bărbirea pe capul *tău* (*P.*)

§ 120. Cuvintele cari arată numărul obiectelor sau fiinţelor se numesc **numerale:**

Nerodul cu nebunul *amândoi* sunt fraţi ca unul *(P.)*
Toţi copacii înfrunzesc, dar *mulţi* din ei nu rodesc *(P.)*

§ 121. Cuvintele cari n'au prin sine înţeles lămurit, dar determină substantivele şi adjectivele, legându-se direct de ele, se numesc **articole.**

Plopul e destul de mare, dar pe dânsul poame n'are *(P.)*
Leneşul fuge de şanţ ca şi *câinele* de lanţ (P.)

122. Cuvintele cari arată acţiunea, starea, firea lucrurilor sau fiinţelor, se numesc **verbe:**

Omul de *ar fi* cât de bun, vinul îl *face* nebun *(P.)*
Omul beţiv nu *ştie* ce *face* la beţie *(P.)*
Floarea cea mai frumoasă, dacă nu e căutată, se *sălbăticeşte* (Z.)

§ 123. Cuvintele cari determină verbele, se numesc **adverbe:**

Gândeşte-te de *astăzi* şi pentru *mâine* **(P.)**
După ce au furat caii, *în zadar* încui grajdul *(P.)*

§ 124. Vorbele cari arată raportul între un cuvânt şi altul, se numesc **prepoziţiuni:**

Din câine nu faci slănină *(P.)*
Corb *la* corb nu scoate ochii **(P.)**

§ 125. Vorbele cari leagă între ele cuvinte de acelaşi fel sau propoziţiuni, se numesc **conjuncţiuni:**

O ţii de coarne, *şi* el spune că e ciută *(P.)*
E destul de rău, *dacă* n'ai al tău *(P.)*
Harap Alb *şi* cu ai săi ajung la împărăţie **(P.)**

§ 126. Cuvintele cari exprimă cugetări turburi însoţite de emoţiuni, ca bucurie, spaimă, îndemn, etc. se numesc **interjecţiuni:**

Hai, nu mai sta la gânduri! *(P.)*
Valeu! destul! *(P.)*

§ 127. Se deosebesc zece feluri de cuvinte: *substantive, adjective, pronume, numerale, articole, verbe, adverbe, prepoziţiuni, conjuncţiuni, interjecţiuni.*

2. După constituţie

§ 128. Cuvintele cari au *rădăcină* şi *terminări* mai mult sau mai puţin variabile, se numesc *flexibile.*

Cuvintele cari au totdeauna numai o singură formă se numesc *neflexibile.*

Flexibile sunt: *substantivul, adjectivul, pronumele, articolul, numeralul, verbul.*

Flexiunea substantivului, adjectivului, pronumelui articolului şi numeralului se numeşte **declinare.**

Flexiunea verbului se numeşte **conjugare.**

Neflexibile sunt: *adverbul, prepoziţiunea, conjuncţiunea şi interjecţiunea.*

I. Verbul

§ 129. Cuvintele cari arată acţiuni sau stări se numesc **verbe:**

Incet încet departe *ajungi* (Z.)
S'a făcut agurida miere (Z.)

§ 130. Deosebim la verb **trei persoane,** ca şi la pronume: 1-a, care vorbeşte; 2-a, cu care vorbim; 3-a, despre care se vorbeşte.

Deosebim **două numere:** *singular* şi *plural.*

EXEMPLE: Cine *duce* (singular persoana 3-a) plosca cu minciunile nu o duce mult.

Stau în pădure şi *ascult* (singular persoana 1) murmurul pârâului.

Mergeţi (plural persoana 2-a) la sultanul care v'a trimis (Bolint.).

§ 131. Deosebim la verb trei timpuri: *prezent, trecut şi viitor.*

Prezent: Pustietatea goală *se'ntinde* 'ngrozitoare (Alecs.).

Trecut: *Fost-au* leşuri tătăreşti şi turceşti şi ungureşti date'n săbii româneşti (Alecs.).

Viitor: Mult vesel *va fi* câmpul, când veşnica-i tăcere *va dispăreà* deodată. (Alecs.).

§ 132. Deosebim la verb opt moduri din cari 4 personale şi 4 nepersonale.

Modurile **personale** sunt:

a) modul *indicativ* care arată acţiunea ca reală:

Cine *seamănă* vânt, *culege* furtună (Z.).

b) modul *conjunctiv*, care arată acţiunea ca posibilă:

Când va vrea norocul *să-şi întoarcă* pasul nu aduce anul ce aduce ceasul (P.).

c) optativ sau *condiţional*, care arată acţiunea ca dorită sau ca supusă unei condiţiuni:

Dacă *am asculta* pe cei bătrâni, am face mai puţine greşeli.

d) imperativ, care arată acţiunea ca cerută sau poruncită:

Spune-mi cu cine te aduni şi-ţi voiu spune cine eşti.

Modurile **nepersonale** sunt:

a) infinitiv, care ne arată acţiunea verbului fără nici o altă indicare:

A trăì este *a muncì*.

b) gerundiu, care arată acţiunea ca însoţind, precedând sau urmând o altă acţiune:

Călătorind, omul învaţă multe.

c) supin care arată acţiunea numai ca trecută, fără nici o altă indicare:

Unii spun minciuni ca să pară lucruri de *crezut*.

d) participiu, care arată acțiunea ca o însușire par'că ar fi adjectiv.

Inveți multe din cele *pățite*.

§ 133. După vocala care se termină infinitivul, deosebim patru categorii de verbe sau **patru conjugări.** Terminarea infinitivului se numește *caracteristică*.

Verbele de conjugarea I au caracteristica **à**:

a legà; leg-à

Verbele de conj. II au caracteristica **eà**:

a putcà; put-eà

Verbele de conj. III au caracteristica **e**:

a merge; merg-e

Verbele de conj. IV au caracteristica **i** sau **î**;

a fugì; a fug-ì
a omorî; omor-î

§ 134. Partea care rămâne din infinitiv, dacă despărțim caracteristica, se numește *rădăcina verbului:*

a legà	*leg-à*	rădăcina	*leg-*	caracteristica-	**a**
a părea	*păr-ea*	„	*păr-*	„	**-ea**
a zice	*zic-e*	„	*zic-*	„	**-e**
a plăti	*plăt-ì*	„	*plăt-*	„	**-ì**
a dobori	*dobor-î*	„	*dobor-*	„	**-î**

§ 135. Verbele cari pot formà singure predicatul se numesc *verbe predicative;* verbul *a fi*, care ajută numai la formarea predicatului, se numește verb *ajutător* sau *auxiliar*.

§ 136. Când un verb exprimă o acțiune ce se resfrânge asupra unui obiect, se zice că e *transitiv*; când exprimă o acțiune ce nu se resfrânge asupra unui obiect, se zice că e *intransitiv*.

Tranzitiv: { **Limbă oase n'are şi *oase* sfărâmă (P.)**
Pune-ţi *frâu* la gură şi lacăt la limbă (P.)

Intranzitiv: { **Tigva nu merge de multe ori la apă (P.)**
Şezi strâmb şi vorbeşte drept (P.)

§ 137. Când un verb arată că subiectul face lucrarea se zice *activ*; când arată că subiectul sufere lucrarea se zice *pasiv*; când arată că subiectul face şi sufere în acelaşi timp lucrarea, se zice *reflexiv*.

Activ: Tatăl zece fii *hrăneşte* şi toate le *împlineşte* (P.)
Pasiv: Mulţi copaci de mare vânt *sunt trântiţi* la pământ (P.)
Reflexiv: Se sbate ca peştele pe uscat (P.)

Se poate ca acelaşi verb să fie întrebuinţat sau ca activ, sau ca pasiv, sau ca reflexiv:

Se bate cu capul de pereţi (Reflexiv).
Dumnezeu nu *bate* cu ciomagul (Activ).
Trestia *se bate* (= *este bătută*) de toate vânturile (Pasiv).

§ 138. Deosebim la verbe: *timpuri simple*, făcute dintr'un singur cuvânt, şi *timpuri compuse*, făcute din mai multe cuvinte:

timpurile simple:		*timpurile compuse:*
mergi		am mers
arde		va arde
tăià		ar fi tăiat

§ 139. Verbele ajutătoare *a fi* şi *a aveà* au multe neregularităţi în conjugare. Dăm acì tabloul conjugării lor

	A fi	*A aveà*
Indicativ. Prezent.	Sunt	Am
	eşti	ai
	èste	are
	sùntem	avèm
	sùnteţi	avèţi
	sunt	au

	A fi	*A avea*
Imperfect	eràm	aveàm
	eràì	aveàì
	erà	aveà
	eràm	aveàm
	eràţi	aveàţi
	eràu	aveàu
Perfect simplu:		
	fui (fusèi)	avùì
	fuşi (fusèşi)	avùşi
	fu (fùse)	avù
	fùrăm (fùserăm)	avùrăm
	fùrăţi (fùserăţi)	avùrăţi
	fùră (fùseră)	avùră
Perfect compus:	am fost	am avùt
	ai „	ai „
	a „	a „
	am „	am „
	aţi „	aţi „
	au „	au „
Mai mult ca perfect:		
	fusèsem	avusèsem
	fusèşi	avusèseşi
	fusèse	avusèse
	fusèsem (fusèserăm)	avusèsem (avusèserăm)
	fusèseţi (fusèserăţi)	avusèseţi (avusèserăţi)
	fusèse (fusèseră)	avusèse (avusèseră)
Viitor I	voiu fi	voiu aveà
	vei „	vei „
	va „	va „
	vom „	vom „
	veţi „	veţi „
	vor „	vor „
Viitor II	voiu fi fost	voiu fi avut
	vei „ „	vei „ „
	va „ „	va „ „
	vom „ „	vom „ „
	veţi „ „	veţi „ „
	vor „ „	vor „ „

A fi	*A aveà*
Subjonctiv. Prezent:	
să fiu	să am
să fii	să ai
să fie	să aibă
să fim	să avem
să fiţi	să aveţi
să fie	să aibă
Perfect: să fi fost (pentru toate persoanele)	să fi avut (pentru toate persoanele)
Optativ. Prezent: aş fi	aş aveà
ai „	ai „
ar „	ar „
am „	am „
aţi „	aţi „
ar „	ar „
Perfect: aş fi fost	aş fi avut
ai „ „	ai „ „
ar „ „	ar „ „
am „ „	am „ „
aţi „ „	aţi „ „
ar „ „	ar „ „
Imperativ. Prezent: fii!	aibi!
fiţi!	aibă!
Viitor: să fii!	să aibi!
să fie!	să aibă!
să fim!	să avem!
să fiţi	să aveţi!
să fie	să aibă!
Infinitiv. Prezent: a fi	a aveà
Trecut: a fi fost	a fi avut
Participiu: fost	avut
Gerundiu: fiind	având
Supin: fost	avut.

§ 140

Regulele conjugării active

1. Timpurile simple

Prezentul indicativului. La toate verbele de conjugarea I, persoana 3-a plurală este la fel cu persoana 3-a singulară.

1. *a)* Verbele de conjugarea I cari au rădăcina terminată în *două consonante*, dintre cari cea din urmă este *r* sau *l*, au la persoana I-a sing, terminarea *u întreg;* la persoana 2-a *i întreg.*

b) Verbele de conjugarea I terminate *într'o singură consonantă* n'au terminare la persoana 1-a singulară; la persoana 2-a au *i semison.*

2. Verbele de conjugarea II, având toate rădăcina terminată în *consonantă*, n'au terminare la persoana 1-a sing.; iar pers. 3-a plural, este la fel cu 1-a sing.,

3. Verbele de conj. III, având rădăcina terminată în *consonantă*, n'au terminare pentru pers. 1-a sing. care e la fel cu a 3-a plur. Terminările pers. 1-a şi 2-a din plural se deosebesc de corespunzătoarele terminări ale conj. II prin accent: ale acesteia sunt neintonate ale celeilalte sunt intonate.

4. *a)* Verbele de conj. IV cari au caracteristica *i precedată de consonantă* n'au terminare la pers. 1-a sing.; iar persoana 3-a plur. este la fel cu pers. I-a sing.

b) Verbele de conj. IV cu caracteristica *i precedată de vocală* au la pers. 1-a sing. terminarea *iu;* iar pers. 3-a plur. este la fel cu pers. 3-a sing.:

c) Verbele de conj. IV cu caracteristica *î* n'au terminare specială la pers. 1-a sing.; iar pers. 3-a plurală este la fel cu a 3-a singulară. La persoana 3-a singulară au terminarea *ă* în loc de *e*, iar *i* din terminarea persoanei 1-a şi 2-a plurală e înlocuit cu *î.*

Mulţi scriitori fac persoana 3-a plurală la fel cu 1-a singulară: (ei) *cobor.*

Prezentul conjunctivului. Conjunctivul are de regulă înainte conjuncțiunea *să*. La prezentul conjunctivului sunt aceleași forme ca la prezentul indicativului, cu deosebire că la pers. 3-a sing. unde se află *ă* la indicativ, se găsește *e* la conjunctiv, iar unde este *e* la indicativ, se găsește *ă* la conjunctiv.

Imperativ. Imperativul nu are persoana I-a singular.

Persoana 2-a la imperativul afirmativ, la cele mai multe verbe, este la fel cu pers. 3-a singular a indicativului prezent.

Celelalte forme de persoane sunt la fel cu ale conjunctivului prezent.

Verbele *a duce, a face, a zice*, au persoana 2-a a imperativului: *du, fă, zi.*

Persoana 2-a singulară a imperativului negativ, este la fel cu infinitivul scurt al verbului, adăugându-se adverbul de negare *nu.*

La celelalte persoane ale imperativului negativ se adaugă numai *nu* înainte.

Verbele cu amplificare. La unele verbe de conjugarea I și IV se intercalează, la prezentul indicativului și la timpurile formate dintr'însul, silabele *-ez* și *-esc* la toate persoanele din singular și la pers. 3-a din plural.

Verbele care primesc acest adaus se numesc *verbe* cu **amplificare.**

Imperfectul indicativului. Imperfectul indicativului este format dela infinitivul scurt, la care se adaugă terminările personale, făcându-se oarecare schimbări de sunete:

— la conj. I doi *a* se contrag într'un *a;*

— la conj. II *a* din diftong se contrage cu *a* din terminare;

— la conj. III *e* face diftong cu *a* din terminare;

— la conj. IV *i* devine semison, iar *î* dispare.

Perfectul simplu. Avem două feluri de perfect simplu: în **i** şi în **sei**.

a) Perfectul simplu în **i** se găseşte la cele mai multe verbe. El este format din rădăcina verbului, intercalându-se, între aceasta şi terminările speciale, vocala *a* la conj. I, vocala *u* la conj. II şi III vocala *i* sau *î* la conj. IV.

b) Perfectul simplu în *sei* se găseşte la câteva verbe de conj. III şi la două verbe de conj. II *(a mâneà şi a rămâneà).*

El este format din rădăcina verbului, din care dispare consonanta finală, din silaba *se*, urmată de terminările persoanelor care se găsesc şi la perfectul în *i.*

Maimultcaperfectul indicativului. Maimultcaperfectul indicativului este format dela perfectul indicativului lăsându-i-se la o parte terminările şi adăugându-se terminările speciale ale mai mult caperfectului.

Influenţa perfectului asupra maimultcaperfectului a avut de rezultat să-i adauge la formele pluralului silaba *ră.* Sunt mulţi scriitori care întrebuinţează forme ca acestea:

tăcuse-răm	merse-se-răm
tăcuse-răţi	merse-se-răţi
tăcuse-ră	merse-se-ră

Infinitivul. Infinitivul are o formă scurtă formată din rădăcină şi caracteristică; şi o formă lungă cu adăugirea silabei *re.*

Numai infinitivul scurt se întrebuinţează ca verb; cel lung se întrebuinţează numai ca substantiv. Amândouă ajută la formarea diferitelor timpuri compuse.

Gerundiul. Gerundiul sau participiul prezent e format dela infinitiv prin adăugirea terminării speciale *nd.* Caracteristica îşi modifică sunetul la conj. I, II şi III, înlocuindu-se printr'un **â**.

Participiul trecut şi supinul. La verbele cu per-

fectul simplu în *i*, participiul şi supinul se formează dela acest timp, schimbând pe *i*, din persoana 1-a în *t*.

La verbele cu perfectul în *sei*, în regulă generală participiul are o formă care corespunde acestui perfect dacă se lasă la o parte sfârşitul *ei*.

adusei : adus
ajunsei : ajuns
apusei : apus

dar

măsei : mas
rămăsei : rămas

La puţine verbe se găseşte terminarea *t*

fripsei: fript
copsei: copt

Deosebirea între supin şi participiu este că cel dintâiu e cu totul invariabil şi servă mai ales la formarea timpurilor compuse; cel d'al doilea variază tocmai ca un adjectiv.

a pune: pus.

Supin: E un lucru de *pus* pe masă.

Participiu: Acest lucru e *pus* sus.
Masa este *pusă*.

2. *Timpurile compuse.*

Perfectul compus al indicativului. Perfectul compus al indicativului este format din auxiliarul *a avea* (la prezentul indicativului) şi din supinul verbului care se conjugă.

Maimultcaperfectul compus. O formă rară care se găseşte mai ales în scriitorii vechi şi în unii scriitori de azi, este maimultcaperfectul compus, format din perfectul compus al verbului *a fi* şi din supinul verbului care se conjugă.

Viitorul indicativului. Viitorul întâiu al indicativului se formează din verbul auxiliar a *voi* (prezentul indicativului) şi din infinitivul verbului ce se conjugă.

Perfectul conjunctivului. Perfectul conjunctivului este alcătuit dintr'un auxiliar *să fi* (din prezentul conjunctivului verbului *a fi)* şi din supinul verbului ce se conjugă. Are o singură formă pentru toate persoanele.

Viitorul al doilea. Viitorul al doilea se formează din viitorul I al verbului auxiliar *a fi* şi din supinul verbului ce se conjugă:

Prezentul condiţionalului. Prezentul condiţionalului se formează din nişte forme speciale de auxiliar *(aş, ai, ar, am, aţi, ar)* şi din infinitivul verbului care se conjugă.

Perfectul condiţionalului. Perfectul condiţionalului se formează din prezentul condiţionalului verbului *a fi* şi din supinul verbului ce se conjugă.

Perfectul infinitivului. Perfectul infinitivului se formează din infinitul verbului auxiliar *a fi* şi din supinul verbului ce se conjugă:

§ 141. *Tabloul conjugării active după cele 4 conjugări*

Indicativ.

Prezent

Conj. I		Conj. II	Conj. III
a umblà	*a apucà*	*a tăceà*	*a merge*
umblu	apuc	tac	merg
umbli	apuci	taci	mergi
umblă	apucă	tace	merge
umblăm	apucăm	tăcem	mergem
umblaţi	apucaţi	taceţi	mergeţi
umblă	apucă	tac	merg

Conj. IV

a fugì	*a pipăì*	*a coborî*
fug	pipăiu	cobor
fugi	pipăi	cobori
fuge	pipăe	coboară

a fugì	*a pipăì*	*a coborî*
fug*im*	pipă*im*	cobor*îm*
fugi*ți*	pipăi*ți*	cobor*îți*
fug	pipă*e*	cobor

Verbe cu amplificare

*a întăți*șà	*a vorbì*
înfăți*șez*	vorb*esc*
înfăți*șezi*	vorbe*ști*
înfăți*șează*	vorbe*ș'e*
înfăți*șăm*	vorb*im*
înfăți*șați*	vorbi*ți*
înfăți*șează*	vorb*esc*

Imperfect

umbl*am*	apuc*am*	tăce*am*	merge*am*
umbl*ai*	apuc*ai*	tăce*ai*	merge*ai*
umblà	apucà	tăceà	mergeà
umbl*am*	apuc*am*	tăce*am*	merge*am*
umbl*ați*	apuc*ați*	tăce*ați*	merge*ați*
umbl*au*	apuc*au*	tăce*au*	merge*au*

fugi*am*	pipăi*am*	cobor*am*
fugi*ai*	pipăi*ai*	cobor*ai*
fugià	pipăià	coborà
fugi*am*	pipăi*am*	cobor*am*
fugi*ați*	pipăi*ați*	cobor*ați*
fugi*au*	pipăi*au*	cobor*au*

Perfectul simplu

umbl*ai*	apuc*ai*	tăc*ùi*	mer(g)*sèi*
umbl*ași*	apuc*ași*	tăc*ùși*	mer*sèși*
umblă	apucă	tăcù	mèr*se*
umbl*arăm*	apuc*arăm*	tăc*ùrăm*	mèr*serăm*
umbl*arăți*	apuc*arăți*	tăc*ùrăți*	mèr*serăți*
umbl*ară*	apuc*ară*	tăc*ùră*	mèr*seră*

fug*ii*	pipă*ii*	cobor*îi*
fugi*și*	pipăi*și*	cobor*își*
fugì	pipăì	coborî

fug*irăm*	pipă*irăm*	cobor*îrăm*
fug*irăţi*	pipă*irăţi*	cobor*îrăţi*
fug*iră*	pipă*iră*	cobor*îră*

înfăţiş*ai*	vorb*ii*
înfăţiş*aşi*	vorb*işi*
înfăţiş*ă*	vorb*ì*
înfăţiş*arăm*	vorb*irăm*
înfăţiş*arăţi*	vorb*irăţi*
înfăţiş*ară*	vorb*iră*

Perfectul compus

am	umblat,	apucat,	înfăţişat,	tăcut
ai	„	„	„	„
a	„	„	„	„
am	„	„	„	„
aţi	„	„	„	„
au	„	„	„	„

am	mers,	fugit,	pipăit,	coborît,	vorbit
ai	„	„	„	„	„
a	„	„	„	„	„
am	„	„	„	„	„
aţi	„	„	„	„	„
au	„	„	„	„	„

Mai mult ca perfect

umbla*sem*	apuca*sem*	înfăţişa*sem*	tăcu*sem*	merse*sem*
umbla*seşi*	apuca*seşi*	înfăţişa*seşi*	tăcu*seşi*	merse*seşi*
umbla*se*	apuca*se*	înfăţişa*se*	tăcu*se*	merse*se*
umbla*sem*	apuca*sem*	înfăţişa*sem*	tăcu*sem*	merse*sem*
umbla*seţi*	apuca*seţi*	înfăţişa*seţi*	tăcu*seţi*	merse*seţi*
umbla*se*	apuca*se*	înfăţişa*se*	tăcu*se*	merse*se*

fugi*sem*	pipăi*sem*	coborî*sem*	vorbi*sem*
fugi*seşi*	pipăi*seşi*	coborî*seşi*	vorbi*seşi*
fugi*se*	pipăi*se*	coborî*se*	vorbi*se*
fugi*sem*	pipăi*sem*	coborî*sem*	vorbi*sem*
fugi*seţi*	pipăi*seţi*	coborî*seţi*	vorbi*seţi*
fugi*se*	pipăi*se*	coborî*se*	vorbi*se*

Mai mult ca perfectul compus

am	fost	umblat,	apucat,	înfăţişat	tăcut,
ai	„	„	„	„	„
a	„	„	„	„	„
am	„	„	„	„	„
aţi	„	„	„	„	„
au	„	„	„	„	„

am	fost	mers,	fugit,	pipăit,	coborît,	vorbit.
ai	„	„	„	„	„	„
a	„	„	„	„	„	„
am	„	„	„	„	„	„
aţi	„	„	„	„	„	„
au	„	„	„	„	„	„

Viitorul întâiu

voiu	umblà,	apucà,	înfăţişà,	tăceà,	merge,
vei	„	„	„	„	„
va	„	„	„	„	„
vom	„	„	„	„	„
veţi	„	„	„	„	„
vor	„	„	„	„	„

voiu	fugì,	pipăì,	coborî,	vorbì
vei	„	„	„	„
va	„	„	„	„
vom	„	„	„	„
veţi	„	„	„	„
vor	„	„	„	„

Viitorul al doilea

voiu	fi	umblat,	apucat,	înfăţişat,	tăcut
vei	„	„	„	„	„
va	„	„	„	„	„
vom	„	„	„	„	„
veţi	„	„	„	„	„
vor	„	„	„	„	„

voiu fi	mers,	fugit,	pipăit,	coborît,	vorbit
vei „	„	„	„	„	„
va „	„	„	„	„	„
vom „	„	„	„	„	„
veţi „	„	„	„	„	„
vor „	„	„	„	„	„

Modul subjonctiv

Prezent

să umbl*u*,	apuc,	înfăţişez	tac	merg
să umbl*i*,	apuc*i*	înfăţişez*i*	tac*i*	merg*i*
să umb*le*,	apuc*e*	înfăţişez*e*	tac*ă*	meargă
să umblăm,	apucăm	înfăţişăm	tăcem	mergem
să umbl*aţi*,	apucaţi	înfăţişaţi	tac*eţi*	merg*eţi*
să umb*le*,	apuc*e*	înfăţişez*e*	tac*ă*	meargă

să fug	pipăiu	cobor	vorbesc
să fug*i*	pipăi	cobor*i*	vorbeşti
să fug*ă*	pipăe	coboare	vorbească
să fug*im*	pipăim	coborîm	vorbim
să fug*iţi*	pipăiţi	coborîţi	vorbiţi
să fug*ă*	pipăe	coboare	vorbească

Perfect

să fi umblat, apucat, înfăţişat, tăcut, mers, fugit, pipăit, coborît, vorbit
(pentru toate persoanele)

Modul optativ

Prezent

aş	umblà,	apucà,	înfăţişà,	tăceà,	merge,
ai	„	„	„	„	„
ar	„	„	„	„	„
am	„	„	„	„	„
aţi	„	„	„	„	„
ar	„	„	„	„	„

aş fugì, pipăì, coborî, vorbì
ai „ „ „ „
ar „ „ „ „
am „ „ „ „
aţi „ „ „ „
ar „ „ „ „

Perfect

aş fi umblat, apucat, înfăţişat, tăcut, mers, fugit
ai „ „ „ „ „ „ „
ar „ „ „ „ „ „ „
am „ „ „ „ „ „ „
aţi „ „ „ „ „ „ „
ar „ „ „ „ „ „ „

aş fi pipăit, coborît, vorbit
ai „ „ „ „
ar „ „ „ „
am „ „ „ „
aţi „ „ „ „
ar „ „ „ „

Modul Imperativ

Prezent

Pers. II Sing. umblă! apucă! înfăţişază! taci! mergi!
„ II Plur. umblaţi! apucaţi! înfăţişaţi! tăceţi! mérgeţi!
„ III „ umble! apuce! înfăţişeze! tacă! meargă!
Negativ. Pers. II Sing. nu umblà, apucà, înfăţişà, tăceà, merge,
Pers. II Sing. fugi! pipăe! cobori! vorbeşte!
„ II Plur. fugiţi! pipăiţi! coborîţi! vorbiţi!
„ III „ fugă! pipăe! coboare! vorbească!
Negativ. Pers. II Sing. nu fugì, pipăì, coborî, vorbì.

Viitor

(Formele sunt la fel cu ale Prezentului subjonctivului).

Modul Infinitiv

Prezent

a umblà, a apucà, a înfăţişà, a tăceà, a merge, a fugì, a pipăì,
umblare, apucare, înfăţişare, tăcère, mèrgere, fugire, pipăire,
a coborî, a vorbì,
coborîre, vorbire.

Perfect

a fi umblat, apucat, înfăţişat, tăcut, mers, fugit, pipăit, coborît, vorbit.

Participiul şi gerundiul

Gerundiu

umblând, apucând, înfăţişând, tăcând, mergând, fugind, pipăind, coborînd, vorbind.

Participiul trecut şi supinul

umblat, apucat, înfăţişat, tăcut, mers, fugit, pipăit, coborît, vorbit.

§ 142

Regulele conjugării reflexive

Verbele cari se conjugă însoţite de un pronume reflexiv se zice că au *conjugarea* **reflexivă.** Ele se deosibesc de verbele active însoţite de un pronume personal prin faptul că pronumele e în aceeaşi persoană cu verbul. Astfel acelaşi verb se poate conjugă în formă activă şi în cea reflexivă.

După pronumele ce însoţeşte verbul, deosebim: conjugare reflexivă *cu acuzativ* şi conjugare reflexivă *cu dativ.*

Conjugarea reflexivă nu se deosebeşte de cea activă decât prin prezenţa pronumelui înaintea verbului.

§ 143

Tabloul conjugării reflexive

Indicativ

	Cu acuzativ	*Cu dativ*
Prezent	mă duc	îmi spăl (mâinile)
	te duci	îţi speli
	se duce	îşi spală

	ne ducem	ne spălăm
	vă duceţi	vă spălaţi
	se duc	îşi spală
Imperfect.	mă duceam	îmi spălam (mâinile)
	te duceai	îţi spălai
	se ducea	îşi spăla
	ne duceam	ne spălam
	vă duceaţi	vă spălaţi
	se duceau	îşi spălau
Perfect simplu	mă dusei	îmi spălai (mâinile)
	te duseşi	îţi spălaşi
	se duse	îşi spălă
	ne duserăm	ne spălarăm
	vă duserăţi	vă spălarăţi
	se duseră	îşi spălară
Perfect compus:	m'am dus	mi-am spălat
	te-ai dus	ţi-ai spălat
	s'a dus	şi-a spălat
	ne-am dus	ne-am spălat
	v'aţi dus	v'aţi spălat
	s'au dus	şi-au spălat
Mai mult ca perfect:		
	mă dusesem	îmi spălasem
	te duseseşi	îţi spălaseşi
	se dusese	îşi spălase
	ne dusesem	ne spălasem
	vă duseseţi	vă spălaseţi
	se dusese	îşi spălase
Viitor I:	mă voiu duce	îmi voiu spălà
	te vei „	îţi vei „
	se va „	îşi va „
	ne vom „	ne vom „
	vă veţi „	vă veţi „
	se vor „	îşi vor „
Viitor II:	mă voiu fi dus	îmi voiu fi spălat
	te vei „ „	îţi vei „ „
	se va „ „	îşi va „ „
	ne vom „ „	ne vom „ „
	vă veţi „ „	vă veţi „ „
	se vor „ „	îşi vor „ „

Modul subjonctiv

Prezent:	să mă duc	să-mi spăl
	să te duci	să-ţi speli
	să se ducă	să-şi spele
	să ne ducem	să ne spălăm
	să vă duceţi	să vă spălaţi
	să se ducă	să-şi spele
Perfect:	să mă fi dus	să-mi fi spălat
	să te „ „	să-ţi „ „
	să se „ „	să-şi „ „
	să ne „ „	să ne „ „
	să vă „ „	să vă „ „
	să se „ „	să-şi „ „

Modul optativ

Prezent:	m'aş duce	mi-aş spălà
	te-ai „	ţi-ai „
	s'ar „	şi-ar „
	ne-am „	ne-am „
	v'aţi „	v'aţi „
	s'ar „	şi-ar „
Perfect:	m'aş fi dus	mi-aş fi spălat
	te-ai „ „	ţi-ai „ „
	s'ar „ „	şi-ar „ „
	ne-am „ „	ne-am „ „
	v'aţi „ „	v'aţi „ „
	s'ar „ „	şi-ar „ „

Modul infinitiv

Prezent:	a mă duce	a-mi spălà
	a te „	a-ţi „
	a se „	a-şi „
	a ne „	a ne „
	a vă „	a vă „
	a se „	a-şi „
Perfect:	a mă fi dus	a-mi fi spălat
	a te „ „	a-ţi „ „
	a se „ „	a-şi „ „
	a ne „ „	a ne „ „
	a vă „ „	a vă „ „
	a se „ „	a-şi „ „

Gerundiu

ducându-mă	spălându-mi
„ -te	„ -ţi
„ -se	„ -şi
„ -ne	„ -ne
„ -vă	„ -vă
„ -se	„ -şi

§ 144

Regulele conjugării pasive

Verbul este în *pasiv,* când ne arată că subiectul sufere lucrarea făcută de obiect.

Pentru a exprimà pasivul, ne servim sau de forma *reflexivă* sau de o *formă perifrastică.*

La persoana 3-a se pot întrebuinţà ambele forme. La persoana 1-a şi a 2-a se întrebuinţează numai forma perifrastică.

Se poate zice:	*se iscălì*	sau *fu iscălit*
	să se dea	„ *să fie dat*
	s'a însărcinat	„ *a fost însărcinat*
	s'a oprit	„ *fu oprit*

In cele din urmă două cazuri autorul a preferit forma perifrastică pentru a evità o confuziune între ideia de reflexiv şi cea de pasiv.

Nu se poate zice:

mă necăjesc	(de către alţii)	ci:	*sunt necăjit*	(de alţii)
mă opresc	„	„	*sunt oprit*	„
te creşti	„	„	*eşti crescut*	„
ne urmărim	„	„	*suntem urmăriţi*	„
vă chemaţi	„	„	*sunteţi chemaţi*	„

Forma perifrastică a pasivului este făcută din verbul *a fi* şi din participiul verbului ce se conjugă.

Tabloul conjugării pasive perifrastice

Indicativ

Prez.		*Imperfect*	
sunt	chemat (chemată)	eram	chemat (ă)
eşti	„	erai	„
este	„	era	„
suntem	chemaţi (chemate)	eram	chemaţi (e)
sunteţi	„	eraţi	„
sunt	„	erau	„

Perf. simplu		*P. compus,*	
fui	chemat (ă)	am fost	chemat (ă)
fuşi	„	ai „	„
fu	„	a „	„
furăm	chemaţi (e)	am „	chemaţi (e)
furăţi	„	ai „	„
fură	„	au „	„

Mai mult ca perfect fusesem chemat (ă)
fuseseşi „
fusese „
fusesem chemaţi (e)
fuseseţi „
fusese „

Viitor I		*Viitor II*	
voiu fi	chemat (ă)	voiu fi fost	chemat (ă)
vei „	„	vei „ „	„
va „	„	va „ „	„
vom „	chemaţi (e)	vom „ „	chemaţi (e)
veţi „	„	veţi „ „	„
vor „	„	vor „ „	„

Subjonctiv

Prezent		*Perfect*	
să fiu	chemat (ă)	să fi fost	chemat (ă)
„ fii	„	„ „ „	„
„ fie	„	„ „ „	„
„ fim	chemaţi (e)	„ „ „	chemaţi (e)
„ fiţi	„	„ „ „	„
„ fie	„	„ „ „	„

Optativ

Prezent. aş fi chemat (ă)		*Perfect* aş fi fost chemat (ă)	
ai „ „		ai „ „ „	
ar „ „		ar „ „ „	
am „ chemaţi (e)		am „ „ chemaţi (e)	
aţi „ „		aţi „ „ „	
ar „ „		ar „ „ „	

Imperativ

Fii chemat (ă). Fiţi chemaţi (e)

Infinitiv

Prez. a fi chemat (ă) (i, e) *Perfect* a fi fost chemat (ă)(i, e)

Gerundiu

Fiind chemat (ă, i, e)

Forme compuse mai puţin obişnuite

(Lecţie) § 146

1. EXEMPLE Poate că, dacă Mihaiu nu căderà la Turda, alta *erà să fie* istoria ţărilor române.

La Călugăreni, când Mihaiu *erà să sufere* înfrângerea, îi venì un ajutor de câteva sute da pedestraşi din Ardeal.

Erà să nu viu, dar mi-am adus aminte că-ţi făgăduisem.

EXPLICĂRI. Construcţiunile acestea

erà să fie
erà să sufere
erà să (nu) viu,

cari au înfăţişarea de a fi două verbe la mod personal într'o singură propoziţiune, sunt în realitate nişte forme compuse de verb. Sunt formate din imperfectul verbului *a fi* şi *subjonctivul* verbului care se conjugă. Ele arată că acţi-

unea era pe punctul de a se realizà şi nu s'a realizat (sau contrariu, când verbul e însoţit de negaţiune);

era să fie altă istoria... dar n'a fost,
era să sufere înfrângere... dar n'a suferit.
era să nu viu... dar am venit.

3. TEORIE. *Când voim să arătăm că o acţiune era tocmai să se realizeze şi nu s'a realizat (sau contrariu, când verbul e însoţit de negaţiune), întrebuinţăm o formă compusă din imperfectul verbului a fi (redus la pers. III pentru toate persoanele: era) şi subjonctivul verbului care se conjugă.*

EXERCIŢII. Să se caute 2 exemple de propoziţiuni în cari să fie verbe cu aceste construcţiuni.

§ 147

1. EXEMPLE.

Voiu fi ştiind eu ceva, de nu vreau să-ţi dau bani.

In acest ceas amicul meu *va fi umblând* prin pădure ca să-mi găsească leacuri.

Mihaiu *va fi dobândit* sprijin dela Vistierul Iane, de vreme ce a izbutit să se împace cu Domnitorul Alexandru.

2. EXPLICĂRI. Construcţiunile „voiu fi ştiind" (poate că ştiu, probabil că ştiu), „va fi umblând" (probabil că umblă), „va fi dobândit" (se vede că a dobândit, probabil că a dobândit) arată o presupunere, o posibilitate, nu tocmai deplină siguranţă. Ele sunt formate din viitorul verbului *a fi* şi din *gerundiul* sau *supinul (participiul)* verbului ce se conjugă (după cum arată ideea de prezent sau de trecut).

3. TEORIE. *Când voim să exprimăm înţelesul de presupunere sau posibilitate pentru o acţiune, întrebuinţăm o formă compusă din viitorul verbului a fi şi din gerundiul sau supinul verbului ce se conjugă (după cum vrem să arătăm ideea de prezent sau de trecut).*

EXERCIȚII. Să se formeze 2 propoziţiuni în cari să fie modul presupunerii: în prezent, în trecut.

§ 148

1. EXEMPLE. Sinan căută ştiri despre oastea lui Mihaiu, Spionii lui îi spuneau că Mihaiu *ar fi având* oaste puţină, dar că *ar fi aşteptând* ajutoare mari.

Ştirile din Turcia sunt îngrijitoare în acest moment. Sultanul *ar fi fugit* din palatul său, dar revoluţionarii *l-ar fi prins* şi *l-ar fi ucis.*

2. EXPLICĂRI. In amândouă aceste exemple se raportează vorbele sau informaţiile cuiva: ce spun spionii lui Sinan despre Mihaiu,—ce spun ştirile sau svonurile despre Sultan. Sunt construcţiuni cari arată că vorbitorul nu-şi ia răspunderea afirmaţiunilor, ci le reproduce numai după cum s'au spus. Ele sunt formate din optativul verbului a fi şi din gerundiul sau supinul verbului ce se conjugă.

ar fi aşteptând	= se zice că *aşteaptă*	**acum**
ar fi având	= se zice că *are*	**acum**
ar fi fugit	= se zice că *a fugit*	**mai înainte**
ar fi prins	= se zice că *l-au prins*	**(trecut)**
ar fi ucis	= se zice că *l-au ucis*	

Cu gerundiul arată prezentul; cu supinul arată trecutul

3. TEORIE. *In vorbirea indirectă se întrebuinţează uneori un mod special (zis* oblic*) care arată că cele spuse sunt date de alţii ca adevărate, iar vorbitorul le reproduce numai, fără a le garanta exactitatea. Acest mod are un* prezent *format din optativul verbului a fi şi din gerundiul verbului ce se conjugă; un* trecut *format din optativul verbului a fi şi din supinul verbului care se conjugă.*

4. EXERCIȚII. Să se formeze 2 exemple în cari să fie construcţiunea verbului la modul zis oblic.

Forme de verb populare

(Lecţie) § 149

1 EXEMPLE:

Când ţi-*a fi* mai rău, aşà să-ţi fie.
Nu ştiu ce *o fi* acolo.
Când l-*a ve leà* cât e de frumos.
Om venì când *om puteà.*
Când *ei fi* gata, dă-ne de ştire

2. EXPLICĂRI. In aceste exemple observăm formele de verb *a fi, om puteà, a vedeà, ei fi,* cari exprimă ideea de viitor şi au oarecari deosebiri faţă de forma gramaticală a viitorului:

în loc de „**va** fi" se zice „**o** fi" sau „**a** fi"
în loc de „**vom** puteà" „ „**om** puteà"
„ „**va** vedeà" „ „**a** vedeà" sau „**o** vedeà"
„ „**vei** fi" „ „**ei** fi"

Acestea sunt forme populare, în cari verbul auxiliar *voiu* este pronunţat fără consonanta dela început, iar la a 3-a persoană în unele locuri (Muntenia mai ales) este schimbată şi vocala.

3. TEORIE. *Viitorul are şi o formă populară cu oarecari schimbări în verbul auxiliar:*

Gramatical	popular
voiu	*oiu* (venì)
vei	*ei sau ăi* (venì)
va	*a* sau *o* (venì)
vom	*om* (venì)
veţi	*eţi* sau *ăţi* (veni)
vor	*or* (venì)

4. EXERCIŢII. Să se formeze 3 propoziţiuni cu viitorul în formă populară.

§ 150

1. EXEMPLE:

Ce *o să zică* el, când l-o vedeà ? (= va zice)
N'*am să zic* nimic. (= voiu zice)
Am să vorbesc cu el. = voiu vorbì)
N'are să creazâ. (= va crede).

2. EXPLICĂRI. In aceste propoziţiuni observăm că ideea de viitor este exprimată printr'o formă mai lungă decât cea gramaticală, compusă din prezentul verbului *a avea* şi din subjonctivul verbului care se conjugă. E o formă populară: a doua formă a viitorului.

3. TEORIE. *A doua formă a viitorului este formată din verbul auxiliar* a avea *la indicativ prezent şi din subjonctivul verbului care se conjugă. Ea are şi o modificare mai populară înlocuind la toate persoanele auxiliarul printr'o singură formă* a *sau* o.

am să vorbesc	a (sau o)	să vorbesc
ai să vorbeşti	„	să vorbeşti
are să vorbească sau	„	să vorbească
avem să vorbim	„	să vorbim
aveţi să vorbiţi	„	să vorbiţi
au să vorbească	„	să vorbească

4. EXERCIŢII. Să se formeze 4 exemplare în cari să fie a doua formă a viitorului întreagă şi redusă.

Forme inverse

(Lecţie) § 151

1. EXEMPLE. *Spăla-mă-voiu* şi mai mult decât zăpada *mă voiu albi.*

Fost-ai când *ai fost.*

2. EXPLICĂRI. In aceste exemple vedem un viitor şi un perfect compus, întrebuinţate în formă obişnuită: întâiu auxiliarul şi apoi verbul de conjugat:

ai *fost*, **voiu** *albi*.

şi în formă inversă, adică punându-se întâiu verbul principal şi apoi auxiliarul.

spăla-**voiu**, *fost*-**ai**.

Asemenea şi pronumele verbului reflexiv este pus după verbul principal.

3. TEORIE. *Timpurile compuse ale conjugării active şi timpurile verbelor conjugate cu pronume se întrebuinţează uneori în formă inversă.*

4. EXERCIŢII Să se afle 3 exemple de verbe în formă inversă.

§ 152.

4. EXEMPLE.

Dat-a frunza fagului, *pus-am* cruce satului.
Veni-va ziua sfântă a mântuirii.

2. EXPLICĂRI: In aceste exemple avem forme inverse de perfect compus şi de viitor. Punându-le în comparaţie cu formele obişnuite, vedem că nu prezintă nici o altă schimbare decât locul auxiliarului.

3. TEORIE. *La perfectul compus şi la viitor I şi II, formele inverse nu prezintă altă particularitate decât schimbarea locului auxiliarului.*

am lăudat:	lăudat-am	voiu lăudà:	lăuda-voiu
„	-ai	„	vei
„	-a	„	va
„	-am	„	vom
„	-aţi	„	veţi
„	-au	„	vor

voiu fi lăudat:	fi-voiu	lăudat	
	„ vei	„	
	„ va	„	
	„ vom	„	
	„ veţi	„	
	„ vor	„	

4. EXERCIŢII. Să se scrie 3 exemple de propoziţiuni în cari să fie un verb cu formă inversă (perfect compus şi viitor).

§ 153

1. EXEMPLE.

a) *Vedere-aş* picând zidurile cetăţii!
Inchinare-aş şi n'am cui.

b) Foicică, trei granate, *osândi-te-ar* şi te-ar bate!
Vedea-te-aş călugăraş!

2. EXPLICĂRI. Avem acì întâiu două exemple de verbe în modul optativ forma inversă. Comparându-le cu forma obişnuită, vedem că este o deosebire mare:

aş vedeà . . . vedere-aş
aş închinà . . închinare-aş

şi anume: la forma obişnuită se întrebuinţează forma scurtă a infinitivului, iar la forma inversă se întrebuinţează forma lungă a infinitivului.

In exemplele din al doilea rând (b) vedem că verbul are un complement direct exprimat prin pronume scurtat şi în acest caz se întrebuinţează infinitivul scurt, deşi forma este inversă.

te ar osândì . . . osândi-te-ar
te aş vedeà . . . vedea-te-aş

3. TEORIA. *Optativul conjugării active are forma inversă foarte deosebită de cea dreaptă, căci, în loc să se întrebuinţeze infinitivul scurt al verbului, se întrebuinţează forma lungă a infinitivului.*

Dacă, însă, se intercalează un pronume între infinitiv şi auxiliar, atunci se păstrează infinitivul scurt şi la forma inversă.

4. EXERCIŢII. Să se formeze 3 exemple de prop. în cari să fie un optativ în formă inversă, din cari unul să aibă intercalat un pronume.

§ 154

1. EXEMPLE:

a) Spune-mi, *rogu-te* unde te duci!
Ducu-vă dorul. (Eminescu).

b) *Vezi-ţi* de treabă!
Rugămu-ne îndurărilor, luceafărului mărilor. (Eminescu).

2. EXPLICĂRI. Avem acì două rânduri de exemple în cari se găseşte un verb însoţit de pronume scurtat. In primele

exemple (a) sunt complemente directe, iar verbul este activ. In celelalte (b) verbele sunt reflexive şi deci însoţite de pronume. In amândouă cazurile pronumele stă în urma verbului şi observăm că la formele terminate în consoană s'a adăugat un *u* întreg, iar la cele terminate în *i* semison, *i* a devenit întreg.

3. TEORIE. *La timpurile simple ale verbelor active când au un complement drept exprimat prin pronume scurtat pus în urmă şi la verbele reflexive, dacă verbul e terminat în consoană, apare un* u *întreg, iar* i *semison din terminare se face* i *întreg.*

4. EXERCIŢII. Să se caute 3 exemple de prop. cu verbe reflexive în formă inversă.

§ 155.

1. EXEMPLE:

Turburatu-s'a de mânie ochiul meu, *învechitu-m'am* între toţi vrăjmaşii mei.

Intoarce-se-va durerea lui la capul lui.

Mărturisi-mă-voiu Domnului după dreptatea lui.

Jelui-m'aş şi n'am cui.

Tângui-m'aş codrului.

2. EXPLICĂRI. Avem acì mai multe exemple de verbe reflexive la dife ite timpuri compuse şi în formă inversă:

perf. compus

turburatu-s'a (=s'a turburat)
învechitu-m'am (=m'am învechit)

viitor

întoarce-se va (=se va întoarce)
mântui-mă-voiu (=mă voiu mântuì)

optativ

jelui-m'aş (=m'aş jeluì)
tângui-m'aş (=m'aş tânguì)

Observăm că peste tot verbul principal se aşează întâiu şi apoi vine pronumele urmat de verbul auxiliar.

Ortografia cere ca la aceste forme inverse să se pue trăsură-de-unire.

3. TEORIE. *La timpurile compuse se așează întâiu. verbul principal, apoi pronumele și apoi auxiliarul. Dacă verbul principal e terminat în consonantă, apare nn u întreg. Intre acesta și celelalte două părți pronume și auxiliar) se pune trăsură-de-unire.*

4. EXERCIȚII. Să se formeze trei exemple cu verbe reflexive la timpuri compuse în formă inversă (perf. compus, viitor, optativ).

Verbe unipersonale

(Lecție) § 156.

1. EXEMPLE:

a) *Ninge, ninge* 'ntr'una, fulgii cad.
Când nu *plouă* multă vreme, semănăturile sufer.

b) Când *e* mult, mult *se cheltuește.*
Dacă *n'ar fi,* nu *s'ar povesti.*
Se spune că a fost odată un om foarte bogat..

EXPLICĂRI: Dacă am încercà să conjugăm verbele „ninge", „plouă", am vedeà că la orice timp nu putem spune decât persoana 3-a. Sunt verbe cari se raportă la fenomene ale naturii și nu se pot legà de o persoană; de aceea propozițiunile în cari se află ele n'au subiect.

Aceeași idee impersonală se vede și în verbele cu formă reflexivă „se cheltuește", „s'ar povesti", „se spune". Vedem că nu putem pune un subiect pe lângă aceste verbe decât doară o propoziție subiectivă.

Tot impersonal este și verbul *a fi* în expresiile „când *e* mult" „ar fi".

3. TEORIE. *Sunt unele verbe cari se conjugă numai la persoana 3-a singulară. Ele exprimă sau fenomene ale naturii sau idei cari nu se pot legà de o persoană. Se numesc* unipersonale *sau* impersonale.

4. EXERCIȚII. Să se caute 3 propoziții cu verbe impersonale.

§ 157.

1. EXEMPLE:

a) Iarba *pare* de omăt.
Tu *pari* supărat.
Voi *păreţi* veseli.
Ei *par* mulţumiţi.

b) *Imi* **pare** bine
Vă **pare** bine.
Le **pare** bine.

c) Ce-*ţi* **pasă** *ţie,* chip de lut ?
Nu *ne* **pasă** de vorbele clevetitorilor.
De Tănase nici nu-*mi* **pasă.**

2. EXPLICĂRI. In grupa (a) avem propoziţiuni cu verbul *a părea* luat ca verb personal; se schimbă după persoana subiectului, acordându-se. In grupa (b) acelaş verb este unipersonal construindu-se cu un pronume în dativ, dar fără a fi verb reflexiv. In grupa (c) avem verbul *a păsa,* care e totdeauna unipersonal şi se construeşte tot cu dativul ca verbul celălalt.

3. TEORIE. *Verbele* a părea *(în unele construcţiuni) şi* a păsa *se construesc ca verbe unipersonale însoţite de un pronume în cazul dativ.*

4. EXERCIŢII. Căutaţi 3 propoziţiuni: una cu verbul *a părea* personal, alta cu verbul *a părea* unipersonal, a treia cu verbul *a păsa.*

Verbe neregulate

(Lecţie) § 158

1. EXEMPLE. Verbul *a vrea* este de conjugarea a doua. Să-l punem în comparaţie cu alt verb dn aceiaşi categorie.

tac	vreau	vreu	vroiu	voiu
taci	vrei	vrai	vrei	vei
tace	vrea sau	vra sau	vrea sau	va
tăcem	vrem	vrem	vrem	vom
tăceţi	vreţi	vreţi	vreţi	veţi
tac	vor	vor	vor	vor

2. EXPLICĂRI. Vedem că sunt deosebiri mari între un verb care se conjugă regulat şi verbul *a vrea;* de aceea zicem că este neregulat.

3. TEORIE. *Sunt verbe cari, în conjugarea lor, nu urmează regulele celor de aceeaşi categorie, ci se deosebesc mai mult sau mai puţin ori au mai multe forme pentru unele timpuri, unele cu modificări de sunete, altele arătând că s'au amestecat două verbe contopindu-şi unele forme.*

OBSERVAŢIE SPECIALĂ.

La verbul *a avea* de mai sus se vede că el s'a amestecat cu verbul *a voi*.

§ 159.

Tabloul verbelor neregulate

Conj. I **a da**. Ind. prez. *dau, dai, dă, dăm, daţi, dau.* Imperf. *dam, dai, da, dam, daţi, dau,* sau *dădeam, dădeai, dădea, dădeam, dădeau.* — Perf. simplu: *dădui, dădu-şi, dădù, dădurăm, dădurăţi, dădură* sau *dedei, dedeşi, dede, dederăm,* sau *detei, deteşi, dete, deterăm, deterăţi, deteră.* — Maimultcaperf. *dedesem, dedeseşi, dedese, dedesem, dedeseţi, dedese* sau *dădusem, dăduseşi, dăduse, dădusem, dăduseţi, dăduse* sau *dasem,* etc. — Conj. prez.: *să dau, să dai, să dea (sau să dee) să dăm, să daţi, să dea (să dee)* Imperativ: *dă, să dea, să dăm, daţi, să dea.* — Gerundiu: *dând;* Participiu şi supin: *dat.*

a **sta**. Ind. prez.: *stau, stai, stă, stăm, staţi, stau.* — Imperfectul: *stam, stai, sta, stam, staţi, stau* sau *stăteam, stăteaţi, stăteau* sau *steteam, steteă, stăteam, steteaţi, steteau.* — Perf. simplu: *stătui, stătuşi, stătù, stăturăm, stăturăţi, stătură* sau *stetei, steteşi, stete, steterăm, steterăţi, steteră.* — Maimultcaperf. *stătusem, stătuseşi, stătuse, stătusem, stătuseţi, stătuse* sau *stetesem, steteseşi, stetese, stetesem, steteseţi, stetese* sau *stasem, staseşi,* etc. — Conj. prez: *să stau, să stai, să stea (să stee), să stăm, să staţi, să stea, (să stee).* — Imperativ: *stai* sau *stăi, să stea, să stăm, staţi, să stea.* — Gerundiu: *stând.* — Participiu şi supin: *stat.*

a **la**. Ind. prez.: *lau, lai, lă, lăm, laţi, lau.* — Imperf. *lam lai, la, lam, laţi, lau.* — Perf. simplu: *lăui, lăuşi. lăù, lăurăm, lăurăţi, lăură.* — Maimultcaperf. *lăusem, lăuseşi, lăuse,* — Conj. prez.: *să lau, să lai, să lea (să lee) să lăm, să laţi, să lea (să lee).* — Imperativ: *lă, să lea să lăm, laţi, să lea.* — Gerundiu: *lând.* — Participiu şi supin: *lăut.*

a luà. Ind. prez.: *iau, iei, ia, luăm, luați, iau.* — Imperf. *luam, luai, luà, luam, luați, luau.* — Perf. simplu.: *luai, luași, luă, luarăm, luarăți, luară.* — Conj. prez.: *să iau, să iei, să ia (să iee), să luăm să luați, să ia (să iee).* — Imperativ: *ia, să ia, să luăm, să luați, să ia.* Gerundiu: *luând.* Participiu și supin: *luat.*

Conj. II. **a aveà.** Ind. prez.: *am, ai, are, avem, aveți, au.* Imperf. *aveam, aveai, aveà, aveam, aveați, aveau.* — Perf. simplu: *avui, avuși, avù, avurăm, avurăți, avură* sau *avusei, avuseși, avuse, avuserăm, avuserăți, avuseră.* — Maimultcaperf. *avusem, avuseși, avuse, avusem, avuseți, avuse,* sau *avusesem, avuseseși, avusese, avusesem, avuseseți, avusese.* — Conj. prez: *să am, să ai (să aibi), să aibă, să avem, să aveți, să aibă.* — Gerundiu: *având.* — Participiu și supin: *avut.*

a vrea. Ind. prez.: *vreau, vrei, vrea, vrem, vreți, vor* sau *vreu, vrai, vra, vrem, vreți, vrau* sau *vroiu, vrei, vrea, vrem, vreți, vor.* — Imperf.: *vream, vreai, vrea, vream, vreați, vreau.* — Perf. simplu *vrui, vruși, vru, vrurăm, vrurăți, vrură,* sau *vrusei, vruseși, vruse, vruserăm, vruserăți, vruseră.* — Maimultcaperf.: *vrusem, vruseși, vruse, vrusem, vruseți, vruse,* sau *vrusesem, vruseseși, vrusese, vrusesem, vruseseți, vrusese.* — Conj. prez.: *să vreau, să vrei, să vrea (să vree) să vrem să vreți, să vrea (să vree).* — Imperativ: *să vrei, să vrea (să vree), să vrem, să vreți, să vrea (să vree).* — Gerundiu: *vrând.* Participiu și supin: *vrut.*

a bea: Ind. prez.: *beau (beu), bei, bem, beți, beau (beu)* — Imperf: *beam, beai, bea, beam, beați, beau.* — Perf. simplu: *băui, băuși, băù, băurăm, băurăți, băură.* — Maimultcaperf.: *băusem, băuseși, băuse, băusem, băuseți, băuse.* — Conj. prez.: *să beau (beu), să bei, să bea (să bee), să bem, să beți, să bea (să bee).* — Imper. *bea, să bea, să bem, să beți, să bea.* — Gerundiu: *bând.* — Participiu și supin: *băut.*

Conj. IV **a fi.** Ind. prez.: *sunt* (s, îs), *ești, este (e, i, ii) suntem, sunteți, sunt (s, îs).* — Imperf. *eram erai, erà, eram, erati, erau* sau *eream, ereai, ereà, eream, ereați, ereau.*—Perf. simplu: *fui, fuși, fu, furăm, furăți, fură,* sau *fusei, fuseși, fuse, fuserăm, fuserăți, fuseră.* — Maimultcaperfect: *fusem, fuseși, fuse, fusem, fuseți, fuse,* sau *fusesem, fuseseși, fusese, fusesem, fuseseți, fusese.* — Conj. prez.: *să fiu, să fii, să fie, să fim, să fiți, să fie* — Imperativ.: *fii, să fie, să fim, să fiți, să fie.* — gerendiu: *fiind.*—Participiu și supin: *fost.*

a ști: Ind. prez: *știu, știi, știe, știm, știți, știu.* —Imperf.: *știam, știai, știa, știam, știați, știau.* — Perf. simplu.: *știui, știuși, știu, știurăm, știu ăți, știură.* — Maimultcaperf.: *știusem, știuseși, știuse, știusem, știuseți, știuse.* — Conj. prez: *să știu, să știi, să știe, să știm, să știți, să știe.* — Gerundiu: *știind.* — Participiu și supin: *știut.*

II. Substantivul

(Repetiție)

Felurile substantivelor. Număr, gen, caz.

1. Felurile substantivelor.

§ 160. Cuvintele cari arată numele tuturor lucrurilor de acelaș fel, sunt substantive **comune**. Cele cari numesc *anume* lucruri, spre a le deosebì de cele de un fel cu ele, se numesc substantive **proprii**.

a) Comune:

Argat vrednic cine are, se cunoaște pe *mâncare* (P.)
Nici o *faptă* fără *răsplată* (P.)
Vaca răstoarnă *găleata*, după ce o umple cu *lapte* (P.)

b) Proprii:

După căderea imperiului *Orientului* întreg sub puterea turcească, mulți Greci din *Constantinopol* și din *Rumelia* își căutară o scăpare în Principate, care se bucurau de libertate. (*Bălcescu*)

§ 161. Substantivele **proprii** se întrebuințează numai la singular sau numai la plural. Numele proprii de popoare au amândouă numerele.

a) *Numai la singular:*

Bolintineanu a cântat trecutul patriei.
Mihaiu e un nume foarte răspândit la noi.

b) *numai la plural:*

Bucureștii sunt capitala României.
Ștefan a fost învins de Turci la *Războieni*.

c) *nume de popoare:*

Şedea ascuns *Turcu* 'n ocol ca ursu'n vizunie (Alecsandri).
Plecat-am să scăpăm de *Turci*, de jug, sărmana noastră ţară (Alecsandri).
Tătarul pare că a înaintat (Bolintineanu).

Numele proprii se scriu totdeauna cu literă mare la început.

2. Flexiunea substantivului.

§ 162. Substantivele se schimbă după *număr, caz şi gen.*

a) *Numărul.*

§ 163. Deosebim la substantive două *numere: singular şi plural.*

Substantivul este în singular, când arată o singură fiinţă sau un singur lucru; în plural, când arată mai multe fiinţe sau mai multe lucruri:

Apără-mă de *găini*, că de *câini* nu mă tem (G.)
La *plăcinte* înainte şi la războiu înapoi. (C.)
Mlădiţa strâmbă numai de tânără se îndreaptă (Z.)
La *vale* în buestru, la *deal* de căpăstru.

Aci avem:

La singular		La plural
războiu	buestru	găini
mlădiţă	deal	câini
vale	căpăstru	plăcinte

b) *Cazul.*

§ 164. Diferitele raporturi ale unui substantiv cu celelalte cuvinte din propoziţiune se exprimă prin *cazuri.*

Sunt cinci cazuri: *nominativul, genitivul, dativul, acuzativul şi vocativul.*

Substantivul în **nominativ** poate fi subiect sau nume predicativ.

Pâine cu sare e gata *mâncare* (P.)

pâine: subiect — *nominativ.*
mâncare: nume predicativ — tot în *nominativ.*

Substantivul în **genitiv** poate fi *atribut* sau *nume predicativ*:

Schimbarea *Domnilor*, bucuria *nebunilor* (P.)
Dorința ta să fie și *a prietenului*
Domnilor } atribut în *genitiv.*
nebunilor }
[*a*] prietenului: nume predicativ în *genitiv.*

Substantivul în **dativ** nu poate fi decât complement indirect:

Pământului bun puțină apă *îi* trebue (Z.)
Pământului, îi: complemente indirecte în *dativ.*

Substantivul în **acuzativ** poate fi *atribut, obiect direct* sau *indirect, circumstanțial.*

a) Glas *de câne* nu merge în cer (Z.)
(de) câne: atribut, în *acuzativ cu prepoziție.*

b) A trimis *câine* surd la vânat (Z.)

câine: complement direct în *acuzativ.*

c) L-au trimis cu *câinii* la apă (Z.)

cu câinii: complement indirect în *acuz. cu prepoziție.*

d) A trecut cioara *peste casă* (Z.)

(peste) casă: circumstanțial în *acuzativ cu prepoziție.*

Vocativul nu are nici un rol în propoziție:

Bunule *părinte*, sunt rănit și învins (*Bolint.*)

§ 165. In limba română cazurile se exprimă: 1) prin forme flexionare; 2) cu ajutorul prepozițiunilor. In acest din urmă caz substantivul rămâne neschimbat.

a) prin forme flexionare:

E destul o *mâță* la doi șoareci (Z.)

Cu ajutorul unei *mâțe* mi-am curățat casa de șoareci.

Nom. . . . . *mâță*
Gen. . . . . *mâțe*

Fiecare *oaie* își duce lâna ei (Z.)
Nu-ți desface turma din pricina unei *oi*.

b) prin prepoziții:

Câine *pe câine* nu mușcă (Z.)
I-a ieșit un *lup* în cale (Z.)
Nici lupul pe bălaie nici bălaia *pe lup* (Z.)

Nom. . . . . *câine* *lup*
Acuz. . . . . *pe câine* *pe lup*

c) *Genul.*

§ 166. In limba română deosebim două genuri: **masculin** și **feminin.**

Cunoaștem că un substantiv e masculin sau feminin după cum putem pune înaintea singularului *un* sau *o*, iar înaintea pluralului *doi* sau *două*.

a) masculin:

Vorbești de *lup* și lupul e la ușă (Z.)
N'ar fi *lupi*, de n'ar fi și oi (Z.)

Singular: un lup.
Plural: doi lupi.

b) feminin:

Mâța blândă sgârie rău (Z.)
Ce iese din *mâță* tot șoareci pândește (Z.)

Singular: o mâță
Plural: două mâțe

§ 167. Unele substantive sunt *masculine la singular* şi *feminine la plural*, adică primesc la singular «un» la plural «două». Aceste cuvinte se numesc **eterogene** sau **ambigene**, adică **de două genuri.**

Singular: un foc
Plural: două focuri

§ 168. Numele de fiinţe cari au o singură formă pentru a arătà şi masculinul şi femininul, se numesc **epicene.**

Un *cuc* nu aduce primăvară (Z.)
Vezi să nu calci vreo *furnică* (Z.)

§ 169. Numele de fiinţe cari au două forme deosebite pentru cele două genuri se numesc **mobile.**

Suveranii noştri au luat titlul de *rege* şi *regină* în anul 1881.
Il poartă de nas ca pe *urs* (Z.)
Mai rar vânător să împusce o *ursoaică.*

Schimbarea formei pentru a arătà schimbarea genului la substantivele mobile se numeşte **motiune.**

d) *Declinarea.*

§ 170. Toate substantivele limbii române au pentru plural o singură formă la toate cazurile. La singular, cele masculine au o singură formă; cele feminine au două: una pentru nominativ şi acuzativ, alta pentru genitiv şi dativ.

a) **Masc. plur.**
Nom.: Mulţi *copaci* sunt în pădurea aceasta.
Gen : Frunzele acestor *copaci* sunt dese.
Acuz.: Pădurarul tae *copaci.*

b) **Fem. plur.**
Nom.: *Flori* multe sunt pe lume, dar puţine au miros. (Z.)
Dat.: Acestor *flori* le-am încredinţat taina sufletului.
Acuz.: Sădiţi *flori* în grădinile voastre!

c) **Masc. sing.**	*Nom.:*	Un *pom* stufos e o fericire pentru drumeț.
	Gen.:	Roadele acestui *pom* sunt gustoase
	Acuz.:	E greu să îndreptezi *pom* și să ciopleşti om (Z.)
d) **Fem. sing.**	*Nom.:*	O *găină* e belşug la casa omului.
	Gen.:	Penele acestei *găini* sunt frumoase.
	Dat.:	Dă apă acestei *găini*.
	Acuz.:	Am văzut pe gard o *găină*.

§ 171. Substantivele **masculine** sunt, în genere, terminate la singular în **u** (întreg, semison ori mut) în *consonantă*, sau în **e**.

La plural au totdeauna terminarea **i**. Acest **i** modifică unele consonante precedente (*d*, *t*, *s*, *z*, *c*, *g*).

a) Terminări:	**u** întreg	codru	codri
		zimbru	zimbri
	u semison	leu	lei
		vizitiu	vizitii
	u mut	puiu	pui
		unchiu	unchi
	consonantă	măr	meri
		apostol	apostoli
	e	soare	sori
		cărbune	cărbuni

b) Schimbări de consonante la plural

d se face **z**	dud	duzi
	brad	brazi
t se face **ț**	frate	frați
	cumnat	cumnați
s se face **ș**	urs	urși
	pas	pași
z se face **j**	mânz	mânji
	viteaz	viteji
c se face **ci**	rac	raci
	sac	saci
g se face **gi**	covrig	covrigi
	pribeag	pribegi

§ 172. Trecerea substantivului dela singular la plural aduce uneori şi schimbări ale vocalei din rădăcină: diftongul *ea* se transformă în *e; ă* precedat de *v, f, p.* se face *e;* l dispare înaintea lui *i.*

a) { viteaz — viteji
pribeag — pribegi

b) { văr — veri
păr — peri
nufăr — nuferi

c) { cal — cai
copil — copii

§ 173. Substantivele **feminine** sunt, în genere, terminate la singular nominativ în *ă, e* şi *eà, à.*

1. Cele terminate în *ă* au la plural *e* sau i, şi la fel cu forma pluralului este forma de genitiv-dativ singular

a) singular *ă*, plural *e:*

Sing. N. A. casă | *Plural* — *S.* masă
G. D. case | case — mese *Pl.* mese

b) singular *ă*, plural *i:*

Sing N. A. grădină | *Plural:* — *S.* ţară
G. A. grădini. | grădini — ţări *Pl.* ţări

2. Cele terminate în *e* au la plural şi la genitiv-dativ singular terminarea *i.*

S. N. A. vulpe | *Plural* — *S.* moşie
G. D. vulpi | vulpi — moşii *Pl.* moşii

3. Cele terminate în *eà* şi *à* au la plural şi la genitiv-dativ singular terminarea *le.*

a) S. N. A. stea | *Pl.:* — *S.* mărgeà
G. D. stele | stele — mărgele *Pl.* mărgele

b) S. N. A. basmà | *Pl.:* — *S.* sacà
G. D. basmale | basmale — sacale *Pl.* sacale

§ 174. Substantivele feminine care primesc la plural terminarea *i* sufer aceleaşi schimbări ale consonantelor ca şi masculinele:

d se face z: ladă — lăzi; pradă — prăzi
t „ „ ţ: curte — curţi; parte — părţi
s „ „ ş: plasă — plăşi
c^h „ „ *ci*: nucă — nuci; vacă — vaci
g^h „ „ *gi*: glugă — glugi; buturugă — buturugi
I dispare: cale — căi; vale — văi

§ 175. Trecerea substantivului feminin dela singular la plural aduce uneori schimbări ale vocalei din rădăcină: diftongul *ea* se face *e*; diftongul *oa* se face *o* când terminarea pluralului este *i*; *ă* neîntonat se schimbă în *e*; *â* se schimbă în *i*; *a* întonat se schimbă în *ă*.

a) ea se face e:

creastă	creste	seară	seri
fereastră	ferestre	treabă	trebi

b) oa se face o:

roată	roţi
poartă	porţi
moarte	morţi

c) ă se face e:

tabără	tabere
cumpănă	cumpene
sâmbătă	sâmbete

d) â se face i:

vână	vine
tânără	tinere
sămânţă	seminţe

e) a se face ă:

scară	scări
vamă	vămi

	cărți
	țări

f) a se face **e**, dacă terminarea este *e* (nu totdeauna)

pară	pere, dar „javră" — „javre".
fată	fete, dar „corlată" — „corlate".
față	fețe, dar „roșață" — „roșețe".
masă	mese, dar „clasă" — „clase"

§ 176. Substantivele **de două genuri** se termină la singular în consonantă sau în *u* (întreg, semison, mut). La plural au terminarea *e* sau *uri* sau *i*.

a) terminarea singularului:

	lucru	studiu	cuiu	scaun
plur.	(lucruri)	(studii)	(cuie)	(scaune)

b) terminarea pluralului:

	timbre	locuri	fluvii
sing.	(timbru)	(loc)	(fluviu)

* § 177. **Trecerea dela singular la plural aduce uneori schimbări ale vocalelor sau ale consonantelor din rădăcină după aceleași norme ca la substantivele masculine și feminine:**

ciomag	ciomege	ac	ace
măr	mere	cuvânt	cuvinte
corn	coarne		

Defective de număr. Forme multiple de plural

(Lecție) § 178

1. EXEMPLE:

a) Dela vârsta de șapte ani copii, merg la *școală*. In oraș sunt mai multe *școale* (sau școli).

b) Unde nu e *cap*, vai de picioare!

Câte *capete*, atâtea păreri.

Tudor Vladimirescu a fost *capul* mişcării dela 1821.

Heliade a fost între *capii* revoluţiei din 1848.

Midia este un *cap* la Marea Neagră.

Capul Bunei Speranţe este cel mai însemnat din *capurile* Africei.

EXPLICĂRI. Vedem aci substantivul *şcoală* cu 2 forme de plural: *şcoli* şi *şcoale*, amândouă cu acelaşi înţeles.

Substantivul *cap* are 3 forme de plural, dar fiecare formă are alt înţeles: *capete* = o parte a corpului, *capi* = conducători, *capuri* = părţi de pământ înaintate în mare.

3. TEORIE. *Sunt câteva substantive cari au la plural două sau trei forme. La unele, toate formele au acelaşi înţeles, la altele înţelesurile sunt deosebite.*

4. EXERCIŢII. Să se arate cari sunt formele de plural ale substantivelor: bucată, boală, ochiu, corn, cot şi să se spună ce înţelesuri au.

§ 179

1. EXEMPLE:

Din lapte se face *brânză*.
Am gătit *mazăre*.
Am mâncat o supă de *linte*.
In post se mănâncă *fasole*.

2. EXPLICĂRI. Dacă încercăm să facem pluralul acestor substantive: „brânză, mazăre, linte, fasole", vedem că nu au formă pentru plural, pentrucă exprimă numele unor obiecte alcătuite din părţi foarte mici şi asemănătoare încât fiecare părticică poartă numele întregului.

1. EXEMPLE:

Peştii se înmulţesc prin *icre*.
Ouăle se gătesc făcându-se *jumări*.

2. EXPLICĂRI. Substantivele „icre, jumări", au forma de plural, fără să aibă pentru singular.

3. TEORIE. *Sunt cuvinte cari se întrebuinţează numai la singular, altele cari se întrebuinţează numai la plural. Se numesc* defective de număr.

4. EXERCIŢII. Să se caute 3 exemple de substantive defective de număr.

III. Articolul.

(Repetiţie)

§ 181. Determinările substantivelor şi adjectivelor cari prin sine n'au înţeles şi stau totdeauna lângă cuvântul determinat şi cât mai strâns legat de el, se numesc **articole**.

Gardul are ochi şi zidul urechi (P.)
Limba îndulceşte, limba amărăşte (P.)
Să dai omului ce este al omului.

§ 181. Se deosebesc în limba română patru feluri de articole: *enclitic, adjectival, posesiv, şi nehotărît,*

§ 182. *Articolul* enclitic stă în urma substantivului sau adjectivului şi se împreună cu el, şi formează un singur cuvânt.

El are formele următoare:

	Masculin		Femenin	
S.	N. A.	l şi le	S. N. A.	a
	G. D.	lui	G. D.	i
	V.	le		
P.	N. A.	i	P. N. A.	le
	G. D. V.	lor	G. D. V.	lor

183. Dintre cele două forme pentru masculin. *le* se lipeşte numai la cuvintele terminate în *e*:

vierme... vierm*ele*, peşte... peşt*ele*, jude... jud*ele*.

§ 184. Cu ajutorul formelor de articol enclitic se face declinarea articulată a substantivelor:

a) La substantivele masculine terminate în *u* întreg formele de articol se lipesc la formele de caz ale substantivului, fără a se întâmplă vreo schimbare de sunet la substantiv:

		Nearticulat	Articulat
S	N. A.	Codru . . .	codrul
	G. D.		codrului
	V.	codru . . .	codrule
P.	N. A.	codri . . .	codrii
	G. D. V.	codri . . .	codrilor

b) La substantivele masculine terminate în *e* se lipesc formele de articol la formele de caz ale substantivului nearticulat, schimbându-se la plural *i* final semison, în *i* întreg

		Nearticulat	Articulat
S.	N. A.	peşte . . .	peştele
	G. D.	peşte . . .	peştelui
P.	N. A.	peşti . . .	peştii
	G. D. V.	peşti . . .	peştilor

c) La substantivele masculine sau de două genuri terminate în consonante, apare un *u* între formele articolului enclitic, şi între formele caz ale substantivului nearticulat, iar la plural *i* final semison se face *i* întreg

Nearticulat	Articulat	Nearticulat	Articulat
N. A. copac	copacul	S. N. A. pod	podul
G. D. copac	copacului	G. D. pod	podului
V. copac	copacule	V. pod	podule
P. N. A. copaci	copacii	P. N. A. poduri	podurile
G. D. V. copaci	copacilor	G. D. V. poduri	podurile

d) La substantivele feminine terminate în *ă*, acest *ă* dispare, când se lipseşte forma articolului enclitic:

		Nearticulat	Articulat
S.	N. A.	casă . . .	casa
	G. D.	case . . .	casei
P.	N. A.	case . . .	casele
	G. D. V.	case . . .	caselor

e) La substantivele feminine terminate în *e*, precedate de consonantă, acest *e* formează diftong cu *a* din articol; iar *i semison* se face i *întreg*, atât la singular cât şi plural:

	Nearticulat	Articulat
S. N. A.	[illegible]	. . . partea
G. D.	părți	. . părții
P. N. A.	părți	. . părțile
G. D. V.	părți	. . părților

f) La substantivele feminine terminate în *e* precedat de o vocală, acest *e* dispare la forma articulată la nominativ și acuzativ; *i semison* dela genitiv și dativ nearticulat e înlocuit în forma articulată prin *e*; iar *i semison* dela plural se înlocuește cu *i întreg:*

	Nearticulat	Articulat
S. N. A. V.	vie	. . . vi a
G. D.	vii	. . . vi *e* i
P. N. A.	vii	. . . vi *i* le
G. D. V.	vii	. . . vi *i* lor

g) La substantivele feminine terminate în *a* sau *ea* apare un *u* semison între terminarea substantivului și forma de nominativ a articolului:

S. N. A.	stea	. . stea u a	S. N. A.	sacà	. saca u a
G. D.	stele	. . stele i	G. D.	sacale	. sacale i
P. N. A.	stele	. . stele le	P. N. A.	sacale	. sacale le
G. D. V.	stele	. . stele lor	G. D. V.	sacale	. sacale lor

h) La substantivele proprii ce sunt nume de bărbați articolul enclitic *lui* de genitiv și dativ se pune înaintea substantivului.

Chiamă pe *Ion*!

Am văzut casa *lui Ion*
Spune *lui Ion.*

Celelalte nume proprii urmează regulele numelor comune:

Lotru . . . Apele Lotru*lui*
Craiova . . Uliţile Craio*vei*
Bucureşti . . Casele Bucureşti*lor*
Profira . . . Vorbele Profi*rei*
Maria . . . Părinţii Mari*ei*

§ 185. *Articolul* **adjectival** stă înaintea unui adjectiv acordându-se cu el în gen, număr şi caz.

Formele lui sunt:

Masc.	**S. N. A.**	**cei**	**Fem.**	**S. N. A.**	**cea**
	G. A.	**celui**		**G. D.**	**celei**
	P. N. A.	**cei**		**P. N. A.**	**cele**
	G. D.	**celor**		**G. D.**	**celor**

Mihaiu a urmat în domnie după Alexandru cel *Rău*
Celui *leneş* toate i se par grele.
Merele putrede strică pe cele *bune*.

§ 186. *Articolul* **posesiv** stă înaintea cuvintelor cari arată o posesiune, adică înaintea substantivelor, adjectivelor şi numeralelor în genitiv şi înaintea pronumelor, dacă acestea nu sunt precedate de un cuvânt cu articol enclitic.

Articolul **posesiv** se acordă în gen şi număr cu substantivul care stă înaintea genitivului sau pronumelui.

Formele sunt următoarele:

M. S. *al*	F. S. *a*
P. *ai*	P. *ale*

Fiecare poartă un *răvaş* în spate; pe *al altora* îl vede şi pe al *său* nu-l vede (P.)

§ 187. *Articolul* **nehotărît** se pune când voim să arătăm că vorba pe lângă care stă se lasă nehotărîtă. El se pune înaintea unui substantiv sau adjectiv şi se acordă cu el în gen, număr şi caz.

Pentru plural nominativ şi acuzativ, articolul nehotărît nu are formă proprie, ci se înlocueşte cu vorba „*nişte*".

M. S. N. A. un G. D. unui P. N. A. (nişte) G. D. unor
F. S. N. A. o G. D. unei P. N. A. (nişte) G. D. unor

O *casă* bună priieşte sănătăţii.
Ştefan cel Mare obişnuiă să zidească o biserică după sfârşitul unei *lupte*.
Oricine se supără când aude nişte *vorbe* proaste.

Adjectivul.

(Repetiție).

§ 188. Cuvintele cari arată însușiri ale ființelor sau lucrurilor numite prin substantive se chiamă **adjective**.

Nerozia are cheltueală *mare* (P.)
Albina cea *bună* nu se pune pe o floare vestejită (Z.)

§ 189. Deosebim două categorii de adjective: a) *cu două terminări;* b) *cu o singură terminare.*

Adjectivele cu două terminări se sfârșesc la masculin în *consonantă* sau *u* (întreg ori semison); iar la feminin în *ă* sau *e* (mai rar *ea*.)

Adjectivele cu o singură terminare au *e* pentru amândouă genurile.

a) cu două terminări:
Nu toată nuca are miez *bun*
Viața *bună* s'o cauți (Z)
Pământul *negru* face pită albă (Z.)
Nici albă, nici *neagră* (Z.)
Decât să bagi un chiriaș *rău* în casă mai bine s'o ții închisă.
O calfă *rea* niciodată nu-și găsește scule bune (Z.)
Locul *pustiu* e sălbatic.
Omul fără soție e ca o casă *pustie* (Z.)

b) cu o terminare:
E om *verde* (Z)
A ajuns la creanga *verde* (Z.)

§ 190. Adjectivele se declină întocmai ca substantivele; cele masculine ca substantivele masculine, cele feminine ca substantivele feminine. Cele terminate în *e* pentru ambele genuri, au declinările ambelor genuri.

a) (cal) *negru*

S. N. A. G. D. (cal) *negru*
P. N. A. G. D. (cai) *negri*

(basma) *neagră*

S. N. A. (basma) *neagră*
G. D. (basmale) *negre*
Plural (basmale) *negre*

b) (pom) *verde*		(câmpie) *verde*
Sing. N. A. G. D. (pom) *verde*		S. N. A. (câmpie) *verde*
		G. D. (câmpii) *verzi*
Plur. N. A. G. D. (pomi) *verzi*		Plural (câmpii) *verzi*

§. 191. Declinarea articulată a adjectivelor urmează întocmai aceleaşi regule ca declinarea articulată a substantivelor:

a) *Sing.*	N. A.	negrul	(cal)	neagra	(basma)
	G. D.	negrului	(cal)	negrei	(basmale)
Plur.	N. A.	negrii	(cai)	negrele	(basmale)
	G. D.	negrilor	(cai)	negrelor	(basmale)
b) *Sing.*	N. A.	verdele	(pom)		
	G. D.	verdelui	(pom)		
Plur.	N. A.	verzii	(pomi)		
	G. D.	verzilor	(pomi)		
c) *Sing.*	N. A.	verdea	(câmpie)		
	G. D.	verzii	(câmpii)		
Plur.	N. A.	verzile	(câmpii)		
	G. D.	verzilor	(câmpii)		

§. 192. Deosebim la adjectiv trei **grade de comparaţiune:**

Pozitivul care e forma simplă a adjectivului;

Comparativul, prin care se compară două obiecte care au aceeaşi însuşire şi se spune că unul o posedă într'un grad mai înalt decât celălalt; — sau se compară două însuşiri ale aceluiaşi obiect şi se spune că pe una o posedă într'un grad mai înalt decât pe cealaltă.

Superlativul, prin care se arată că un obiect posedă o însuşire în cel mai înalt grad faţă de toate obiectele de acelaşi fel sau faţă de cele mai multe.

Pozitiv: Ajunge o bâtă *bună* la un car de oale *(Z.).*
Comparativ: Oul din sat e *mai bun* ca cele de acasă *(Z.)*
Superlativ: *Cel mai bun* vânător, cel ce vine cu vânat (Z.).

§ 193. Comparativul poate fi: de *egalitate,* de *superioritate,* de *inferioritate.*

Comparativul de egalitate se formează adăugând înaintea pozitivului vorbele: *tot atât de.*

Comparativul de superioritate se formează adăugând înaintea pozitivului adverbul *mai.*

Comparativul de inferioritate se formează adăugând înaintea pozitivului vorbele: *mai puțin.*

Pozitiv: Stejarul are lemn *tare.*

Comp. de *egalitate:* Cornul are lemn tot atât de *tare* ca al stejarului.

Comp. de *superioritate:* Stejarul are lemn mai *tare* decât al bradului.

Comp. de *inferioritate:* Lemnul bradului e mai puțin *tare* decât al stejarului.

§ 194. Superlativul poate fi *absolut* sau *relativ.*

Superlativul absolut se formează adăugând înaintea pozitivului adverbul *foarte.*

Superlativul relativ se formează adăugând înaintea pozitivului vorbele: *cel mai.*

Pozitiv: Munții Carpați sunt *înalți.*

Sub. absolut: Munții Alpi sunt foarte *înalți.*

Sub. relativ: Munții Himalaia sunt cei mai *înalți* de pe pământ.

IV. Pronumele

(Repetiție)

§ 195. Vorbele cari țin locul unui nume se numesc *pronume.*

Până sunt *florile* la vremea lor, siliți-vă să le adunați (Z.).
Nu supără *floarea*, ca să poți mâncă rodul ei (Z.).

1. Pronume personale

§ 196. *Pronumele* personale arată persoana care vorbește (întâia), ori cu care se vorbește (a doua), ori persoana despre care se vorbește (a treia).

Persoana I are formele **următoare**:

Sing. Nom. **eu** Dat. **mie** Acuz (pe) **mine**
Plur. „ **noi** „ **nouă** „ **noi**

Persoana II are formele următoare:

Sing. Nom. **tu** Dat. **ţie** Acuz. (pe) **tine**
Plur. „ **voi** „ **vouă** „ (pe) **voi**

Persoana III are următoarele forme:

Pentru masculin:

Sing. Nom. **el** Gen. **lui** Dat. **lui** Acuz. (pe) **el**
Plur. „ **ei** „ **lor** „ **lor** „ (pe) **ei**

Pentru feminin:

Sing. Nom. **ea** Gen. **ei** Dat **ei** Acuz. (pe) **ea**
Plur. „ **ele** „ **lor** „ **lor** „ (pe) **ele**

Pronumele de persoana I şi II au forme numai de număr şi de caz (afară de genitiv); cel de persoana III are forme de gen, număr şi caz.

§ 197. La cazul dativ şi acuzativ, pronumele personale au, pe lângă formele întregi, şi *forme scurtate*.

Acestea sunt următoarele:

Persoana I. S. D. **-mi, mi, îmi**
A. **mă**
P. D. **ne, ni**
A. **ne**

Pers. II. S. D. **-ţi, ţi, îţi**
A. **te**
P. D. **vă, vi**
A. **vă**

Pers. III. Masc. S. D. **i, îi**
A. **I, îl**
P. D. **le li**
A **i, îi**

Femenin S. D. **i îi,**
A. **o**
P. D. **le il**
A. **le**

§ 198. *a*) Dintre formele scurtate ale pronumelor, / este totdeauna asilab şi trebue să se lege în vorbire cu un cuvânt precedent sau următor.

Pomul dacă 'mbătrâneşte, pune paie şi-l pârleşte (Z.)

b) Formele începătoare cu *i* (*imi, îţi, îl, îi*) se pronunţă totdeauna ca vorbe deosebite

Cum îmi dai bună dimineaţa; aşà îţi mulţumesc (Z.).
Moare calul, îi rămâne şaua; moare omul, îi rămâne numele (Z.).

Leul nu se uită când îl latră un căţel (Z.).

c) Toate celelalte forme se pot întrebuinţà, după cum cer necesităţile vorbirii, sau pronunţându-se ca vorbe deosebite sau unindu-se în pronunţare cu vorba precedentă ori cu cea următoare.

Nu-i fierbe oala (Z.)
I-a dat oala în foc (Z.).
Nu e prost cel ce mănâncă şapte pâini, ci cel ce i le dă (Z.)

Oala ce-ai împrumutat-o n'o mai vezi curată.
Cine-o face nesărată nu o mai face altădată.

Să nu ne luăm după lume (Z.)
Pâinea cea de toate zilele dă-ne o nouă astăzi
Pe voi vă nimiciră a pismei răutate (Mureşianu).
Sculaţi-vă din mormânturi, iată Regele vostru! (Cuvântarea Mitropolitului Bulgar la Plevna)

Strigaţi mai tare, că zeul vostru nu v'aude!

Nu-ţi băgà botul unde nu-ţi fierbe oala! (Z.).
Cine ţi-a dat ajutor?
Cum ţi se pare?

Pronume de reverenţă.

(Lecţie) § 199.

1. EXEMPLE:

Măria-Ta, ce urgie grozavă pe capul meu!.

Ştefane, *Măria-Ta*, tu la Putna nu mai sta. (Em.).

Tatăl meu, *domnia-sa*, m'a trimis la dumnea-ta (= domnia-ta) pe mine *domnia-mea*, să cer a-l împrumutà c'o baniţă de făină. (Pann).

2. EXPLICĂRI. Cuvintele subliniate „*Măria-Ta*, „*Domnia-ta*, *domnia-sa*, *domnia-mea*“ sunt puse în locul pronumelor: *tu*, *el*, *eu*. Sunt deci pronume personale întrebuinţate ca să arătăm respectul ce purtăm persoanei căreia ne adresăm. Pronumele „domnia-mea“ este pus aci în glumă, dar găsim în actele vechi expresiuni ca acestea: Dat-am poruncă domnia-mea, — porunca domniei-mele“.

Fiindcă arată respectul, se numesc pronume de reverenţă.

Ele sunt formate dintr'un substantiv „măria“ şi „domnia“ şi dintr'un pronume posesiv.

3. TEORIE. *Ca să ne exprimăm cu respect sau cu politeţă, întrebuinţăm, în locul pronumelor personale regulate, nişte forme compuse de pronume, cari se numesc* **pronume de reverenţă.**

Pronumele de reverenţă se formează dintr'un substantiv şi dintr'un pronume posesiv.

Cele mai obişnuite sunt:

Domnia ta (= *dumneata*), **– sa, — voastră, — lor**
Măria ta, „ „ „
Sfinţia ta, „ „ „

Fiecare parte se supune deosebit la flexiune:
Domnia ta, Domniei tale, Domniilor lor.

Pronume reflexive

(Repetiţie) § 200.

Formele de pronume personale cari arată că lucrarea exprimată prin verb se întoarce (*se reflectă*) asupra subiectului, se numesc *pronume reflexive.*

Ele se întâlnesc numai la cazul dativ şi acuzativ. La persoana I şi II sunt la fel cu ale pronumelui personal propriu zis, la pers. III sunt deosebite.

Aceste forme sunt următoarele.

Acuzativ: (formă întreagă) **sine,** (forme scurte) **mă, te, se ne, vă, se**
Dativ: (formă întreagă) **şie,** (foarte scurte) **îmi, mi; îţi, ţi; îşi, şi ; ne ; vă ; îşi**

Exemple:

Porcul, tot strânge, **se** 'ngraşă bine; dar pentru alţii nu pentru **sine** (Z.)

Din vorbă, vorbă **se** deschide (P.)

Furnica cât e de mică şi dacă o calci în picioare, capul **şi**-l ridică şi **te** pişcă (P.)

Pronume întărite

(Lecţie) § 201

1. EXEMPLE

Prea cruda ta pieire *eu* **însu-mi** ţi-am gătit. (Donici.)

Prin neunirea fiilor ei, ţara **însă-şi** se pierde.

Când au venit acolo, *ei* **înşişi** şi *ele* **înse-şi** s'au încredinţat de adevăr.

2. EXPLICARI. Avem acì câteva forme de pronume personal: „(eu) însu-mi", „(ea) însă-şi", „(ei) înşi-şi", „(ele) înse-şi", cari sunt corespunzătoare pronumelor eu, ea, ei, ele, dar sunt compuse cu alte vorbe şi întăresc ideea exprimată de pronumele singur, ca şi cum s'ar zice: chiar *eu*, *chiar* ea, *chiar* ei, etc.

Observând formaţiunea lor, vedem că sunt alcătuite din pronumele personal, din cuvântul *ins* (fem. însă) şi din pronumele reflexive de dativ.

3. TEORIE. *Câte o latâ ni se pare că întrebuinţarea numai a pronumelui personal nu dă destulă putere ideii ce voim a exprimâ. Atunci întrebuinţăm o formă* **întărită**. *Ea se compune din: pronumele personal, vorba* **ins** *(fem.* însă*) şi pronumele reflexiv de dativ. Vorba* **ins** *se acordă în gen şi număr cu pronumele personal.*

Formele sunt următoarele:

	eu însu-mi	Fem.	eu însă-mi
	mie însu-mi		mie însă-mi
	tu însu-ţi		tu însă-ţi
	ţie însu-ţi		ţie însă-ţi
	el însu-şi		ea însă-şi
	lui însu-şi		ei însă-şi

noi înşi-ne	noi înse-ne
nouă înşi-ne	nouă înse-ne
voi înşi-vă	voi înse-vă
vouă înşi-vă	vouă înse-vă
ei înşi-şi	ele înse-şi
lor înşi-şi	lor înse-şi

4. EXERCIŢII. Să se formeze trei propoziţiuni sau fraze în cari să fie câte un pronume întărit.

Pronume posesive

§ 202. *Pronumele* **posesiv** arată persoana care posedă un lucru. El se acordă şi cu numele posesorului şi cu numele obiectului posedat. Fiecare formă arată numărul posesorilor, numărul şi genul obiectelor posedate.

Formele sunt următoarele:

Un singur posesor, *un singur* obiect posedat.	m.	**meu, tău, său.**
	f.	**mea, ta, sa.**
Un singur posesor, *mai multe* obiecte posedate.	m.	**mei, tăi, săi.**
	f.	**mele, tale, sale.**
Mai mulţi posesori, *un singur* obiect posedat.	m.	**nostru, vostru, lor.**
	f.	**noastre, voastre, lor.**
Mai mulţi posesori, *mai multe* obiecte posedate.	m.	**noştri, voştri, lor,**
	f.	**noastre, voastre, lor.**

El se întrebuinţează sau singur ca pronume, şi atunci primeşte înainte articolul posesiv sau însoţit de substantiv ca un simplu adjectiv.

Exemple:

S'a vărsat lapte în păsatul *nostru* (Z.).

Noi părinţii mâncăm aguridă, iar dinţii copiilor *noştri* strepezesc.

Decât codaş în oraş, mai bine în satul *tău* fruntaş (Z.).

Ale *tale* dintru ale *tale*.

Pronume demonstrative

§ 203. Pronumele prin cari arătăm un lucru văzut sau cunoscut se numesc pronume **demonstrative.**

Pronumele demonstrative sunt:

acest, acel, asemenea
cestălalt, celălalt, atare,

§ 204. Ele au două forme pentru fiecare număr: una a nominativului şi acuzativului; alta a genitivului şi dativului.

Asemenea şi atare sunt nedeclinabile.

a) *acest (cest)*

M. S. N. A.	acest	G. D. acestui
P. N. A.	aceşti	G. D. acestor
F. S. N. A.	această	G. D. acestei
P. N. A.	aceste	G. D. acestor

b) *acel (cel)*

M. S. N. A.	acel	G. D. acelui
P. N. A.	acei	G. D. acelor
F. S. N. A.	aceà	G. D. acelei
P. N. A.	acele	G. D. acelor

c) *cest* (ă) *lalt*

M. S. N. A.	cest(ă)lalt	G. D. cestuilalt
P. N. A.	ceştilalţi	G. D. cestorlalţi
F. S. N. A.	ceastălaltă	G. D. cestorlalte
P N. A.	cestelalte	G. D. cestorlalte.

d) *cel* (ă) *lalt*

M. S. N A.	cel(ă)lalt	G. D. celuilalt
P. N. A.	ceilalţi	G. D. celorlalţi
F. S. N. A.	cealaltă	G. D. celeilalte
P. N. A.	celelalte	G. D. celorlalte.

Exemple:

a) Englezii sufer de splin. *Această* boală aduce pe om la desperare şi-l face să dorească a scăpà de viaţă prin orice chip *(Alecs.)*.

b) Sosind la locul unde Mihaiu trebuià să primească moartea, gândea, când văzù *acel* trup măreț, *ceà* căutătură sălbatecă și înfiorătoare, un tremur groaznic îl apucă. (Băl.)

c) Mulți Transilvăneni trec în partea *ceastălaltă* a Carpaților.

d) Lumea asta nu-i a mea, *cealaltă* nici așà (Z.).

f) Ion Vodă fusese trădat de cei mai deaproape ai săi boieri; în *atare* situație, nu puteà să învingă.

§ 205. Pronumele *acest* (cest) și *acel* (cel) când stau în urma substantivului determinat sau când se întrebuințează singure, primesc ca adaus finalul *a*.

Femininul *aceà*, primind *a*, devine *aceea*.

Valea tot *aceea*, dar nu e poteca *aceea* (Z.).
Vai de copilul *acela* ce n'ascultă de părinți (Z.).

Pronume relative-interogative.

§ 206. Pronumele de care ne servim ca să întrebăm despre ce persoană sau despre ce lucru e vorba și pe care le întrebuințăm și în propozițiunile relative, se numesc *pronume* **relative-interogative.**

Aceste sunt:

care, cine, ce.

§ 207. Pronumele *ce* este invariabil:

Vai de acela **ce** are pâine și n'are dinți s'o mănânce!
Cei **ce** rabdă jugul și a trăi mai vor, merită să-l poarte spre rușinea lor (Bolint.).

§ 208. Pronumele *cine* variază numai după caz și are numai forme de singular, cari sunt pentru amândouă genurile.

Formele sunt:

N. cine
G. cui

Cine se culcă nemâncat codri visează (Z.)
Cine poate zice că n'a greșit?
A *cui* e punga mai mare?
— A *cui* se vede.
Cui i-e foame, codri visează.
Spune-mi cu *cine* te aduni și-ți voiu spune *cine* ești.

§ 209. Pronumele *care* variază după caz, număr şi gen.

Masc. S. N. A. care G. D. cărui P. N. A. cari G. D. căror
Fem. „ care „ cărui „ cari „ căror

Exemple:

Linguşitorul sărută mâna pe *care* n'o poate muşcà.
Ardealul are râuri ale *căror* unde poartă aur *(Bălcescu)*.
Nu te împrieteni cu oameni *cari* nu spun adevărul.

Unii scriitori întrebuinţează pentru plural N. A. la ambele genuri forma care.

Pronume nehotărîte

§ 210. Când vrem să arătăm o fiinţă sau un lucru în mod nehotărât sau vrem să arătăm lipsa unei fiinţe ori a unui lucru, ne servim de *pronumele* nehotărîte.

Pronumele nehotărîte **sunt**:
Simple: **tot, alt, nimeni, nimic,**

Compuse: **fiecine, fiecare, fiece,**
oricine, oricare, orice,
oarecine, oarecare, oarece,
cineva, careva, ceva,
vericine, vericare, verice,
nescare, nescareva, nişte,
niciun.

Exemple:

Fiecine poate tronul a dorì, dacă simte dorul ţar'a fericì (Bolintineanu).
Un *oarecare* negustor mergeà prin sate să cumpere grâu (P.).
Simţind *oarece* câştig, se duse în satul cel depărtat.
Fiecare om e răspunzător de faptele sale.
La *orice* treabă, pe Stan păţitul întreabă.
Nu *toate* muştele fac miere.
Nicio faptă fără plată.

§ 211. Afară de *niciun*, făcut din conjuncţiunea *nici* şi numeralul *un*, toate celelalte forme compuse sunt alcătuite din pronumele relativ şi alte vorbe:

fiecine: *fie* (verbul *a fi*) + *cine* (pronume relativ)
oricine: *ori* (formă dispărută a verbului a *a voi*) + cine
oarecine: *oare* (idem) + *cine*
vericine: *veri* (idem) + *cine*
cineva: *cine* + *va* (verbul a voi)
nescare: *nes* (vorbă care singură nu există în românește.) + care
ciște: (în limba veche *nește*): *nes* + *ce*.

§ 212. *a)* Pronumele nehotărît *nimeni* are două forme: una pentru nominativ și acuzativ, alta pentru genitiv și dativ: *nimeni*, — *nimenui*.

b) Nimic sau *nimica* este invariabil.

c) Tot are forme deosebite pentru gen, număr și caz:

M. S. N. A. tot G. D. — P. N. A. toți G. D. tuturor
F. „ toată „ — „ toate „ tuturor

d) Alt are forme deosebite pentru gen și caz:

M. S. N. A. alt G. D. altui P. N. A. alți G. D. altor
F. „ altă „ altei „ alte „ altor

Pronumele *alt*, când stă singur, primește la nominativ și acuzativ articolul enclitic, potrivit; iar la genitiv și dativ finalul *a*.

Exemple:

Alt cântec aș dorì să aud. Nu știu *altul*.
Nu lăsà treaba pe seama *altora*.

e) Pronumele nehotărîte compuse cu relativ, se declină intocmai ca pronumele relative, rămânând neschimbate celelalte sunt compuse:

fiecine N. A. *fiecine*
G. D. *fiecui*

fiecare N. A. *fiecare*
G. D. *fiecărui*

VI. Numeralul
(Repetiţie)

§ 213. Cuvintele care arată numărul, cantitatea, ordinea se numesc *numerale*.

§ 214. Numeralele care arată numărul se numesc **cardinale**. Ele răspund la întrebările: *câţi? câte?*

Numeralul *unu* variază după gen şi caz.

Numeralul *doi* variază după gen.

Celelalte nu au decât o singură formă fără deosebire de gen şi caz.

Formele sunt următoarele:

unu	Masc. N. A. unu	G. D. unui
	Fem. N. A. una	G. D. unei
doi.	M. doi	F. două

trei, patru, cinci, şase, şapte, opt, nouă, zece, unsprezece doisprezece treisprezece, etc., douăzeci, douăzeci şi unu etc. treizeci etc.

sută	o *sută*, două *sute*,
mie	o *mie*, două *mii*
milion	un *milion*, două *milioane*
miliard	un *miliard*, două *miliarde*.

Exemple:

Tot alba 'n *doi* bani (Z.).

Cinci degete sunt la o mână şi nu seamănă unul cu altul (Z.).

Mihaiu s'a luptat la Călugăreni cu *şaisprezece mii* de oameni împotriva a *două sute de mii* ai lui Sinan.

§ 215 Numeralele cari arată ordinea sau rândul ce ocupă o fiinţă sau un lucru într'un şir de fiinţe sau de lucruri de acelaşi fel, se numesc *numerale* **ordinale**.

Răspund la întrebarea: *al câtelea? a câta?*

Pentru *unu* corespunde *întâiul* sau *primul*.

Celelalte se formează cu articolul *al*, cu numeralul cardinal corespunzător şi cu articolul *le* având la urmă întăritorul *a*: *al* doilea, treilea, etc.

Exemple:

Carol I a fost *primul* Rege al României.

Literatura română a luat mare avânt în secolul *al nouăsprezecelea.*

§ 216. Se numesc *numerale* **distributive** acelea cari arată cum sunt grupate lucrurile.

Răspund la întrebările: *câte câți? câte câte?*

Se formează punând înaintea cardinalului vorba *câte: câte unu, câte doi, câte zece.*

Exemple:

Soldații mergeau de obiceiu *câte patru* în rând.
Fiecare anotimp cuprinde *câte trei* luni.

§ 217. Participiile verbelor derivate din numeralele cardinale se întrebuințează ca *numerale* **multiplicative**.

doi	a îndoi	*îndoit, îndoită*
trei	a întreì	*întreit,-ă*
sută	a însuti	*însutit,-ă*

Exemple:

Omul mulțumit are *îndoită* putere de lucru.
A fost în acel an belșug mare pentru plugari: fiecare bob adusese *însutit.*

§ 218. Din numerale se formează niște adverbe, cari arată de câte ori se repetă o acțiune. Ele se numesc *numerale adverbiale* sau **adverbiale de repetițiune**.

Răspund la întrebarea: *de câte ori?*

Se formează punând *de* înainte și *ori* în urma numeralelor cardinale: **de** *zece* **ori, de** *două* **ori**

Pentru *unu* corespunde *odată.*

Exemple:

De *două ori* noaptea cu umbrele sale emisferul nostru l-a învăluit (Alexandrescu

Constantin Mavrocordat a fost *de şase ori* Domn în Muntenia.

§ 219. Numeralele cari arată că numărul obiectelor este nehotărît, se numesc *numerale* **nehotărîte.**

Cele mai obişnuite sunt: *mult, puţin, câteva.*

M. S. N. A. **mult** G. D. **(multului*)**
P. N. A. **mulţi** G. D. **multor**
F. S. N. A. **multă** G. **(multei*)**
P. N. A. **multe** G. D. **multor**

Puţin:

M. S. N. A. **puţin** G. D. **(puţinului*)** P. N. A. **puţine** G. D. **puţinor**
F. S. N. A. **puţină** G. D. **(puţinei*)** P. N. A. **puţine** G. D. **puţinor**

Câtva:

M. S. N. A. **câtva** — — P. N. A. **câţiva** G. D. **câtorva**
F. „ **câtăva** — — „ **câteva** „ **câtorva**

§ 220. Numeralele nehotărâte au forme deosebite pentru număr, gen şi caz. Numeralul *câtva* nu are formă de genitiv-dativ singular.

Unde este vorbă *multă*, acolo e treabă *puţină* (P.).

Cu drumul de fier străbaţi în *câteva* ceasuri depărtări foarte mari.

VII. Adverbul.

(Repetiţie)

§ 221. Cuvintele invariabile cari determină un verb adjectiv sau un adverb, se numesc **adverbe.**

Ele arată *locul, timpul, modul.*

adv. de loc: *aci, acolo, dincolo, sus, jos;*
„ de timp: *acum, atunci, azi, mâine;*
„ de mod: *bine, rău, încet, iute.*

§ 222. In funcţiunea de adverb se întrebuinţează uneori substantive singure sau însoţite de prepoziţiuni. Ele se numesc *locuţiuni adverbiale.*

*) Forme rar întrebuinţate.

Cine *ara* petrece cântând, *iarna* rămâne flămând (Z.).
Gaina care cântă *seara*, *dimineaţa* n'are ou (Z.).
Ziua bună *de dimineaţă* se cunoaşte (P.).

§ 223. Adverbele au **grade de comparaţie**, ca şi adjectivele: *pozitiv, comparativ, superlativ.*

Comparativul, se formează cu adverbul *mai;* superlativul cu adverbul *foarte.*

departe,	*mai* departe	*foarte* departe
iute,	*mai* iute	*foarte* iute

VIII. Prepoziţiunea

Repetiţie

§ 224. Cuvintele cari arată raportul între două vorbe se **numesc prepoziţiuni.**

Chiria deşteaptă *pe* chirigiu şi drumul *pe* călător (P.)
Lupu mănâncă şi *din* oile numărate (P.)
Copacul când se sfărâmă şi *p'alţi cu* el dărâmă (Z.).
Fluturele când se întoarce *pe lângă* vâlvoare, aripele i le arde (Z.)

§ 225. Prepoziţiunile sunt sau *simple* sau *compuse.*

Simple: *de, peste, lângă, cu;*
Compuse: *din* (de în), *prin* (pre în), *de lângă, pe lângă până la.*

§ 226. In locul prepoziţiunilor se întrebuinţează uneori reuniri de vorbe, de obiceiu substantive sau adverbe cu prepoziţiuni. Ele se numesc *locuţiuni prepoziţionale.*

peste drum de, la deal de, la vale de
pe departe de, dincolo de,

Exemple:

Şade *peste drum de* mine.
S'a mutat *la deal de* biserică.
A trecut *dincolo de* casa preotului.

IX. Conjuncţiunea

(Repetiţie)

§ 227

Vorbele cari leagă două cuvinte sau propoziţiuni de acelaşi fel sau o propoziţiune principală cu o secundară se numesc **conjuncţiuni**.

Nimenea deodată nu sare ca cocoşul în pridvor, ci *sue pe trepte* (P.).

Omul vrednic se face *luntre şi punte* (P.).

§ 228

Ca şi la adverbe şi prepoziţiuni, întâlnim, şi în locul conjuncţiunilor, întrebuinţate reuniri de vorbe sau vorbe singure, mai ales adverbe. Ele se numesc locuţiuni conjuncţionale.

Cum îţi vei aşterne, *aşà* vei dormì.

Unde nu este pisică, şoarecii vătaf ardică.

X. Interjecţiunea

(Lecţie) § 229

1. EXEMPLE:

Hai! mai repede, că n'am timp de aşteptat.

Alelei! Doamne, cum sburau voinicii!.,

Bre! dar hain eşti.

Vai! ce durere mă apasă!

2. EXPLICĂRI. In aceste fraze avem câteva cuvinte cari nu exprimă nici un fel de idee, nici nu servesc pentru a legà între ele cuvintele şi a arătà raportul în care stau unele faţă de altele. Ele arată un îndemn (Hai!), o mare mult ţumire (Alelei!), o mirare (Bre!), o durere (Vai!) şi n'au nevoe de a fi puse într'o frază pentru a le înţelege. Sunt interjecţiuni-

1. EXEMPLE.

Pasărea sboară: *fâl! fâl!*

Buf! la pământ!

Se auzì prin iarbă: *fâş! fâş!* erà un şarpe

2. EXPLICĂRI. Interjecțiunile de aici: fâl! buf! imită sunete din natură.

3. TEORIE. *Cuvintele cari arată gândiri nedesăvârșite, ori simțiri ori imită sgomote din natură se numesc interjecțiuni.*

4. EXERCIȚII. Să se scrie trei propoziții în cari să fie câte o interjecțiune.

PARTEA III

COMPUNERI

I ACTE PRIVATE

1. DECLARAŢIUNE

ION GHICA CATRE ŞEFUL POLIŢIEI

Subsemnatul declar că mă pun chezaş că d. C. Bolliac, compatriotul meu, va fi la dispoziţia guvernului şi nu va părăsi Constantinopolul fără autorizaţie specială,

Ion Ghica.

Observaţie. Scrisoarea aceasta e un *act*, fiindcă este destinată a servi înaintea autorităţilor. E un *act privat*, pentrucă e făcut de un particular. Prin ea autorul mărturiseşte că are cunoştinţă de un apt sau, de o persoană, sau că făgăduieşte ceva. Este o *declaraţiune.*

2. CHITANŢA

CHITANŢĂ DE PLATA ABONAMENTULUI

No. 1.

Redacţia Curierului Românesc. Lei două sute şi cinci am primit dela d. dvornicul Iordache Golescu, plata gazetei pe anul 1834 şi cinci, coprinzându-se şi buletinul.

I. Eliad.

Observaţie. — Acì avem un act privat prin care o persoană declară că a primit o sumă de bani pentru un scop oarecare. E o *chitanţă.* Semnătura e a lui Heliade Rădulescu, acel care a întemeiat cel dintâiu ziar în Ţara Românească în anul 1829. Ziarul se numià „Curierul Românesc".

---

3. ACT DE DANIE

DONAŢIUNEA PRINCIPESEI ALINA ŞTIRBEIU [1]

Dorind a da unei părţi din averea mea o întrebuinţare folositoare naţiunii, m'am decis să fac Academiei Române [2] donaţiune de două sute mii lei.

1. Fac Academiei Române donaţiunea capitalului de două sute mii de lei prin depunerea la Cassa de Consemnaţiuni, Depuneri şi Economii a una sută mii lei în rentă perpetuă a Statului 5 la sută şi una sută mii lei în rentă amortibilă [3] a Statului 5 la sută şi prin predarea în mâinile autorităţii legale a Academiei a recipisei acelei Casse sub No. 89.717.

2. Acest capital va face parte din averea Academiei; va purtà denumirea de *Fondul Principesa Alina Ştirbeiu;* va fi aşezat totdeauna în efecte publice ale Statului Român, va rămâneà în veci neatins şi se va administrà de autoritatea legală a Academiei

---

[1] Principesa Alina Ştirbeiu este fiica fostului Domnitor Barbu Ştirbeiu. Donaţiunea este făcută în anul 1889.

[2] Academia Română este o instituţiune de cultură, înfiinţată la 1866 şi transformată mai târziu în institut naţional cu trei secţii (istorică, literară şi ştiinţifică). Intre alte lucrări al ei este şi încurajarea scriitorilor prin premii.

[3] E vorba acì de împrumutul ce contractează statul prin emiterea de *rentă.* El se plăteşte sau prin rate anuale fără termen fixat sau prin rate anuale cari într'un număr de ani dau înapoi celor ce deţin *titluri de rentă* toată suma împrumutată. Acest fel de plată se cheamă *plată prin amortizare.*

3. Venitul anual ce acest capital va produce prin procentele lui, după moartea mea, se va întrebuinţà în modul hotărît prin această donaţiune şi nu va puteà căpătà o altă destinaţiune.

Academia are însă dreptul a face prelevările sale asupra acestui venit, fără ca ele să poată vreodată trece peste norma actuală, adică peste 15 procente ale venitului.

4. Venitul capitalului menţionat, după ce se vor scoate din el prelevările Academiei, se va întrebuinţà în modul următor:

a) Trei ani dearândul venitul se va întrebuinţà pentru publicaţiuni de orice natură privitoare la istoria Românilor:

b) La fiecare al patrulea an dintr'un ciclu de doisprezece ani, venitul ce va întrebuinţà, în întregul său, pentru a se premià şi a se tipărì cea mai bună scriere românească privitoare la istoria naţională, la religia şi morala creştinească, la uzul şcolarilor din şcoalele primare sau secundare. Scrierea va trebuì să aibă un minimum de 30 coale de tipar garmond. Ea se va tipărì în una mie exemplare, care vor aparţineà autorului fiind acesta dator de a depune gratis la Academie două sute exemplare.

5. Premiile se vor decernà de Academie conform cu Statutele ei constitutive.

Observaţie. — Prin acest act Principesa Alina Ştirbeiu dărueşte Academiei o parte din averea sa cu un anumit scop. Este un *act de danie.*

---

4. CONTRACTUL

CONTRACT DE INCHIRIERE

Intre subsemnaţii: M. Ionescu, proprietar, strada Popa Petre 48, pe de o parte şi G. Georgescu, profesor, domiciliat în Str. Berzei 26, pe de altă parte, a inter-

venit prezentul contract de închiriere în următoarele condiţiuni:

Art. I. — Eu proprietarul am dat şi eu chiriaş am luat cu chirie pe termen de 3 ani, cu începere dela 26 Octomvrie 1928 până la 26 Octomvrie 1929 imobilul situat în Bucureşti Str. Dionisie, 62.

Art. II. — Se specifică că s'a închiriat d-lui G. Georgescu, profesor, prin acest contract imobilul din Str. Berzei 26, compus din: patru camere de stăpân, o odaie de slugi, o bucătărie şi o magazie în curte.

Art. III. — Preţul chiriei s'a fixat de noi părţile la suma de lei 120.000 (o sută douăzeci mii), plătibilă în două rate semestriale şi cu anticipaţie la domiciliul proprietarului şi anume la epocele următoare: 23 Martie şi 26 Septemvrie ale fiecărui an.

Art. IV. — Eu, locatarul, declar că am primit imobilul închiriat în bună stare şi mă oblig de a-l întreţine şi de a-l predà tot astfel la expirarea termenului închirierii, fiind responsabil d-l locatar, de orice daune cauzate prin reaua întreţinere a casei.

Art. V. — Pe tot timpul închirierii este absolut interzisă subînchirierea sau cesiunea dreptului la această închiriere, fie în parte, fie în total, fără consimţimântul scris al proprietarului.

Art VI. — Plata impozitului imobilului, precum şi asigurarea contra incendiului, taxa apei şi a gunoiului privesc direct pe proprietar.

Art. VII. — Neîndeplinirea în parte sau în tot a condiţiunilor stabilite prin acest contract şi în special plata unei rate, va da dreptul proprietarului ca, fără somaţiune sau punere în întârziere şi fără judecată:

1) pe de o parte să considere reziliat de drept acest contract, notificându-se această reziliere d-lui locatar, cu cel puţin una lună înainte de 23 Aprilie sau 26 Octombrie, ziua decând se poate face rezilierea şi în care zi mă oblig eu locatarul să delas imobilul, fără a

avea dreptul de a pretinde vreo indemnitate sau despăgubire de orice natură ar fi ea;

2) pe de altă parte să ceară investirea acestui contract cu formula executorie spre a urmări pe locatar pentru plata chiriei, executarea condițiilor stabilite și evacuarea imobilului închiriat.

Art. VIII. — Pentru orice dificultăți juridice sau înmânări de acte de procedură, locatarul își alege domiciliul la imobilul închiriat.

Art. IX. — Pentru constatarea acestei închirieri pe termenul și condițiile de mai sus, s'a întocmit prezentul act în dublu exemplar semnat de ambele părți.

București, 23 Septemvrie 1928.

(Semnați)

Contractul este o convenție sau o învoială scrisă, prin care una sau mai multe persoane se obligă către alta sau alte mai multe persoane *de a da, de a face,* sau *de a nu face ceva.*

III. ACTE PUBLICE.

1. ADRESA

Ministerul Instrucției

către

Prezidentul Academiei Române

Domnule Președinte,

Spre răspuns la adresa D-voastră No. 6720, subsemnatul, auzind pe consiliul permanent de instrucțiune, are onoare a vă face cunoscut că Ministerul aprobă organizația Institutului Otetteleșeanu și programa școalei [1].

---

[1] E vorbă aci de o școală de fete pe care a înființat-o Academia cu fondul ce i-a trecut ei I. Kalinderu ca moștenire dela un om bun Ion Otetteleșeanu.

Primiți, vă rugăm, Domnule Președinte, asigurarea înaltei mele considerațiuni.

Ministru, X

Observație. — Acest act emană dela o autoritate: este deci un *act public.* E acî o scrisoare a unei autorități (Ministeru) către o instituțiune (Academia Română); e *o adresă.* Dacă autoritățile cari corespund nu se socotesc a fi egale, atunci scrisoarea autorității superioare către cealaltă se numește *ordin,* iar scrisoarea autorității inferioare se numește *raport.*

---

2. PROCESUL-VERBAL

ȘEDINȚA ACADEMIEI DELA 8 SEPT. 1871.

Președinte: *A. Treb. Laurian.*

Secretar: *Jos. Hodoșiu.*

Membri prezenți: I. C. Massimu, Petru Poenaru, G. Bariț̦iu, A. Papiu Ilarian, Alex. Roman, Alex. Odobescu, V. A. Urechia, G. Sion și Ion Caragiani.

Domnul Președinte deschide ședința la ora unu, anunțând că la ordinea zilei este recepțiunea solemnă a venerabilului nostru coleg, d-l Petru Poenaru, care este însărcinat a ne vorbì despre activitatea lui George Lazăr în sfera literară și științifică, și despre rezultatele activității lui.

Invită pe d-l recepiendar a luà cuvântul, d-l P. Poenaru dela tribună cere scuzele sale, că pentru greutatea respirațiunii de care suferă, nu va puteà citì singur discursul și roagă pe d-l secretar general a citì în locul său.

Domnul secretar general, J. C. Massimu, dela tribună citește discursul, care a fost ascultat cu mare interes și adesea întrerupt cu aplauze.

După terminarea citirii, d-l recipiendar fu salutat de toți membrii, iar domnul președinte zice:

Astăzi plătim tributul ce datorim memoriei lui G. Lazăr, al doilea martir al românismului și despre care

putem zice că, precum din sângele martirilor răsare creştinismul, asemenea din sângele lui G. Lazăr vărsat de persecutorii numelui Român, răsare deşteptarea conştiinţei naţionale între Români, răsare însuşi românismul

Demnul sau succesor pe calea începută de Lazăr venerabilul nostru coleg P. Poenaru, care a condus şcoalele naţionale în curs aproape de treizeci de ani, i-a ridicat astăzi un monument neperitor.

Acest monument va aduce aminte fiilor, nepoţilor şi strănepoţilor noştri că ei datoresc luminile lor unui om providenţial, care ne-a înviat din morţi, precum mântuitorul a înviat pe celebrul în cărţile evanghelice Lazăr. Deci să strigăm cu toţii din profundul inimei: să vieze perpetuu între Români memoria lui G. Lazăr, luminătorul Românilor!

Discursul se alătură acestui protocol.

Domnul preşedinte dă cuvântul d-lui Sion, însărcinat de societate a răspunde recepiendarului.

Domnul Sion dela tribună pronunţă răspunsul, care asemenea a fost ascultat cu interes şi întrerupt prin aplauze.

Răspunsul se alătură acestui protocol.

Domnul preşedinte salută cu frăţească căldură atât din partea sa cât şi din partea societăţii pe venerabilul coleg P. Poenaru, şi zice: să sperăm că în scurt timp să putem vedeà societatea noastră ilustrată cu asemeni somităţi literare şi ştiinţifice.

In urmă preşedintele declară şedinţa ridicată, anunţând cea viitoare pe mâini Joi, la ora 1 postmeridian.

A. Treb. Laurian.

J. Hodosiu.

Observaţie — Acest act este constatarea faptelor petrecute în şedinţa Academiei în care Petre Poenaru a ţinut discursul său de recepţiune despre Lazăr. Este un *proces-verbal* (protocol),

Domnule Director,

Am onoare a vă rugà să binevoiți a dispune ca fiul meu Georgescu Dumitru să fie înscris în cl. III a liceului ce D-v. conduceți.

Alătur aci certificatul de cl. II și recipisa de taxa școlară, împreună cu actul de naștere și naționalitate.

Cu cel mai profund respect

I. Georgescu

Str. G. Alexandrescu 25

D-lui Director al liceului „Lazăr"

Observație.—Petiția e o cerere ce o adresăm unei autorități.

CUPRINSUL

Pag.

Prefaţa 3
Programa cursului de Limba Română 5

PARTEA I

BUCĂŢI DE CITIRE ŞI TEORIE LITERARĂ

I

Forme literare

I. Descrierea.

Răsăritul soarelui vara la ţară *(Al. Vlahuţă)* 11
O privelişte din ţară *(Al. Odobescu)* 12
Biserica din Bălineşti *(Al. Odobescu)* 14
Amazonul *(G. Coşbuc)* 15
Iarna *(V. Alecsandri)* 18
Cocoarele *(V. Alecsandri)* 20
Curtea lui Socol *(Al. Odobescu)* 21
Paştile *(V. Alecsandri)* 22
Frumuseţea ţării *(Al. Russo* trad. de *N. Bălcescu)* . . . 23
Patria română *(M. D.)* 24
(Descrierea în genere. Descriere ştiinţifică, poetică retorică).

II. Naraţiunea.

Mihaiu Viteazul, osândit, scapă cu viaţă *(N. Bălcescu)* . 26
Capitularea şi ucid. lui Ion Vodă cel cumplit *(B. P. Hasdeu)* 28
Bunicul *(B. Delavrancea)* 30
(Naraţiunea: istorică, retorică, poetică).

III. Dialogul.

Biserica din Bălineşti *(M. D.)* 35
Păsărica *(V. Alecsandri)* 36
Libertatea *(Gh. A.)* 37
(Dialogul: ştiinţific, poetic, retoric).

IV. Disertaţiunea sau cuvântarea. Pag.
Insemnătatea muncii 39
Notiţe despre muncă 39
Planul lucrării 40
Munca *(disertaţiune)* 42
(Regulele disertaţiunii sau cuvântării).

II
Genuri poetice

I. Genul liric.
Imn. Imnul Naţional *(V. Alecsandri)* 47
Cântecul gintei latine *(V. Alecsandri)* 48
Marş. Deşteptarea României *(V. Alecsandri)* 49
Doină. Doină de haiducie 51
Cântec de dor (Cules din Basarabia de *Gh. V. Modan* 52
Elegie. Adio Moldovei *(După V. Alecsandri)* 52
Pastel. Cositul *(V. Alecsandri)* 53
Grauru *(Duiliu Zamfirescu)* 54

II. Genul epic.
Basmul. Balaurul cel cu şapte capete *(P. Ispirescu)* 56
Baladă poporană. Cicoarea (Din colecţia *G. Dem. Teodorescu*) 61
Fabula. Boul şi viţelul *(Gr. Alexandrescu)* . . 62
Toporul şi pădurea *(Gr. Alexandrescu)* 64
Şoarecele dela ţară şi cel dela oraş . 66

III. Genul dramatic.
Cetatea Neamţului *(V. Alecsandri)* 68

PARTEA II

GRAMATICA

A. SINTAXA

I. Propoziţiunea simplă şi desvoltată. 95
I. *Propoziţiunea simplă* (§ 1—5) 95
II. *Propoziţiunea desvoltată* (§ 6) 96
III. *Subiectul* (§ 7—8) 96
IV. *Predicatul* (§ 9—14) 96

Pag.

V. *Felurile propoziţiunilor după modalitate* [§ 15) . . 98
VI. *Atributul* (§ 16—21) 99
VII. *Complementul* (§ 22—30) 100

II. Fraza.

I. *Prop. principale şi secundare* (§ 31—34) 106
II. *Transformarea părţilor secundare în prop. şi scurtarea subordonatelor* (§ 35—37) 108
III. *Coordonare şi subordonare. Felurile coordonatelor şi subordonatelor. Vorbire directă şi indirectă. Propoziţiunea subiectivă şi predicativă.* (§ 38—59) 111
IV. *Propoziţiuni eliptice. Perioada* (§ 60—62) 123

III. Ordinea cuvintelor în propoziţiune.

Ordine dreaptă şi inversă (§ 63—74) 127

IV. Punctuaţiunea.

Regulele diferitelor semne (§ 75—101) 135

V. Formarea cuvintelor.

Derivare. Compunere. Schimbarea funcţiunii gramaticale (§ 104—113) 144
Sinonime şi omonime (§ 114—116) 149

B. MORFOLOGIE

Feluri de cuvinte. (§ 117—128) 153
I. *Verbul.* Repetiţie din clasele precedente. Conjugarea verbelor „a fi“ şi „a avea“. Regulele conjugării active. Tabloul conjugării active după cele patru conjugări. Regulele conjugării reflexive. Tabloul conjugării refexive. Regulele conjugării pasive. Tabloul conjugării pasive perifrastice (§ 129—145) 155
Forme compuse mai puţin obişnuite (§ 146—148) . . 176
Forme de verb populare (§ 149—150). 179
Forme inverse (§ 151-155). Verbe unipersonale (§ 156-157). Verbe neregulate (§ 158—159) 185
II. *Substantivul.* Repetiţie (§ 160—179). Defective de număr. Forme multiple de plural (§ 182—189) 188
III. *Articolul.* Repetiţie din cl. anterioare (§ 180—187) . . 198
IV. *Adjectivul.* Repetiţie din clasele anterioare (§ 188—196) 202

3673.—929.—Gh. Adamescu şi Mihail Dragomirescu, L. Rom. cl. III.—15*

Pag.

V. *Pronumele.* Repetiţie din clasele anterioare. Pronume de reverenţă. Pronume întărit (§ 195—212) . 204
VI. *Numeralul.* Repetiţie din cl. anterioare (§ 213-220) . 214
VII. *Adverbul.* Repetiţie (§ 221-223) 216
VIII. *Prepoziţiunea.* Repetiţie (§ 224—226) 217
XI. *Conjucţiunea.* Repetiţia (§ 227—228) 218
X. *Interjecţiunea.* (§ 229) 218

PARTEA III

COMPUNERI

Acte privăte.

1. *Declaraţiune*: Ion Ghica către şeful poliţiei 223
2. *Chitanţă*: Chitanţă lui I. Heliade 223
3. *Act de danie:* Donaţiunea Principesei Alina Ştirbeiu . . 224
4. *Contractul*: Contract de închiriere 225

Acte publice.

1. *Adresa:* Ministerul Instrucţiunei către Academia Română 227
2. *Proces-verbal:* Şedinţa Academiei la 8 Sept. 1871 . . 228
3. *Petiţia:* Cerere de înscriere. 230

VERIFICAT 1987

FUNDAŢIUNEA REGELE CAROL I

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ "CAROL I" BUCUREŞTI